

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД
З ПРАВ ЛЮДИНИ,
ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З
ПРАВ ЛЮДИНИ
ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАЯВИ:**

перше знайомство

Караман І. В., Козіна В. В.

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД
З ПРАВ ЛЮДИНИ,
ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАЯВИ:
перше знайомство**

(2-е видання, перероблене та доповнене)

Київ 2015

УДК 341.64:342.7](4)(07)
ББК 67.9(4)412я7+67.9(4)400.7я7
К21

Караман І. В., Козіна В. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. – К.: ВАІТЕ, 2015. – 136 с.

Рецензенти:

Вавринчук Тарас Богданович – старший юрист Секретаріату Європейського суду з прав людини (рецензент діяв у приватній якості, а не як представник ЄСПЛ);
Кульчицький Назар Степанович – адвокат, керівник АО «Кульчицький, Кулаков і Біднягін», Урядовий уповноважений у справах ЄСПЛ (2012-2013 рр.).

Відповідальні за випуск:

Наталія Ступницька, національний менеджер проектів Координатора проектів ОБСЄ в Україні

Лілія Грудко, старший асистент проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні
Анна Харченко, асистент проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні

ISBN 978-966-2310-39-9

Цей навчально-методичний посібник представляє собою своєрідний «вступ» до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини.

Посібник, який є другим виданням, переробленим та доповненим, складається з трьох розділів. Перший розділ викладено у формі найбільш поширених запитань, які можуть виникнути у зв'язку з поданням індивідуальної заяви до Суду, та відповідей на них. Другий розділ містить основні нормативні акти, що стосуються захисту прав та свобод людини або юридичної особи в Європейському суді з прав людини. Нарешті, третій розділ посібника містить роз'яснення щодо заповнення нового формуляру заяви до Європейського суду з прав людини та приклад заповненого формуляру заяви.

Для юристів, адвокатів, викладачів, державних службовців, суддів і усіх інших категорій читачів, яким не байдужі права людини та можливість їхнього ефективно-го захисту на міжнародному рівні.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

**НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ**

Це видання здійснено за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні та за фінансової підтримки Уряду Канади в рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя». Координатор проектів ОБСЄ в Україні не несе відповідальності за зміст та погляди, висловлені у цій публікації.

©Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2015

ВСТУП. 7

РОЗДІЛ 1. ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ . . 9

Питання № 1: Де шукати необхідну інформацію?	9
Питання № 2: Що таке Європейська конвенція з прав людини та який її статус для України?	14
Питання № 3: Що таке протокол до Конвенції?	15
Питання № 4: Що таке Європейський суд з прав людини?	16
Питання № 5: Якою є структура ЄСПЛ?	19
Питання № 6: Що таке Секретаріат ЄСПЛ?	19
Питання № 7: В якому суддівському складі ЄСПЛ розглядає справи?	20
Питання № 8: Як формується склад палат та Великої палати?	21
Питання № 9: Чи засідають судді у справах щодо своїх держав?	21
Питання № 10: Якими є основні керівні документи ЄСПЛ?	21
Питання № 11: Що таке індивідуальна заява і хто може з нею звернутися до ЄСПЛ?	22
Питання № 12: Яка різниця між індивідуальними та міждержавними заявами?	23
Питання № 13: Якими є критерії прийнятності індивідуальної заяви?	23
Питання № 14: Чи існують будь-які процедури на рівні національного судочинства, які заявникові необхідно попередньо пройти?	24
Питання № 15: Хто і на що може скаржитись?	25
Питання № 16: Порушення яких норм Конвенції встановлюються ЄСПЛ найчастіше?	26
Питання № 17: Які порушення ЄСПЛ найчастіше констатує у справах проти України?	26
Питання № 18: Проти кого можна подати заяву до ЄСПЛ?	26
Питання № 19: Проти яких держав більше всього подається індивідуальних заяв?	27
Питання № 20: Проти яких держав Суд встановлює більше всього порушень?	27
Питання № 21: Чи розглядає Суд суспільно важливі питання та питання, прямо не передбачені Конвенцією та Протоколами до неї?	27
Питання № 22: Скільки у заявника є часу для подачі індивідуальної заяви до ЄСПЛ?	28
Питання № 23: Скільки часу ЄСПЛ розглядає справи?	31
Питання № 24: Якими є основні етапи провадження в ЄСПЛ?	32
Питання № 25: Якими є вимоги до оформлення формуляру заяви до ЄСПЛ?	33
Питання № 26: Якими є найбільш типові помилки при оформленні формуляру заяви?	35
Питання № 27: Чи є якісь вимоги щодо способу доставки заяви в ЄСПЛ?	35
Питання № 28: Якою мовою потрібно подавати індивідуальну заяву?	36

Питання № 29: Чи потрібно додавати оригінали документів до індивідуальної заяви?	36
Питання № 30: Чи надає Суд юридичні консультації з приводу подачі заяви до нього?	37
Питання № 31: Чи обов'язково заявнику мати юридичного представника під час провадження в ЄСПЛ?	37
Питання № 32: Чи передбачений якийсь збір чи сплата за подачу заяви до ЄСПЛ?	37
Питання № 33: Чи потрібно заявнику (його представнику) бути присутнім у Страсбурзі під час розгляду його заяви?	38
Питання № 34: Якою є процедура реєстрації індивідуальної заяви?	38
Питання № 35: Чи може Суд запитати у заявника додаткові документи чи пояснення?	38
Питання № 36: Яким є статус документів, що подаються до Суду?	39
Питання № 37: Якими є основні обов'язки заявника протягом провадження в Суді?	40
Питання № 38: Що таке тимчасові заходи та коли вони застосовуються?	40
Питання № 39: Якими є вимоги до оформлення клопотань про застосування правила 39?	41
Питання № 40: Що таке передача справи до судової формації та призначення судді-доповідача?	43
Питання № 41: Коли відбувається розгляд справи суддею одноособово?	43
Питання № 42: Коли відбувається розгляд справи комітетом?	44
Питання № 43: Коли відбувається розгляд справи палатою?	44
Питання № 44: Коли відбувається розгляд Великою палатою?	45
Питання № 45: Що відбувається після комунікації заяви?	46
Питання № 46: Що таке правова допомога Ради Європи та як її отримати?	47
Питання № 47: Що таке дружнє врегулювання справи?	47
Питання № 48: Що таке одностороння декларація уряду?	48
Питання № 49: Що таке вилучення справи з реєстру справ Суду та її відновлення?	49
Питання № 50: Як виносяться рішення Суду та якою є його структура?	49
Питання № 51: Що таке справедлива сатисфакція?	52
Питання № 52: Чи може ЄСПЛ переглянути рішення національного суду?	54
Питання № 53: Яким чином юридичному представнику заявника отримати в ЄСПЛ присудження винагороди за представництво заявника?	56
Питання № 54: Яким чином рішення ЄСПЛ набуває чинності?	57
Питання № 55: Чи можливо отримати тлумачення рішення?	57
Питання № 56: В якому випадку рішення палати може бути переглянуте?	57
Питання № 57: Що робити, якщо в рішенні Суду було виявлено помилку?	58
Питання № 58: Що таке пілотні та квазі-пілотні рішення ЄСПЛ?	58
Питання № 59: Як виконуються рішення ЄСПЛ?	61
Питання № 60: Як цитувати рішення ЄСПЛ?	62
Питання № 61: Чи необхідно сторонам по справі (її представнику) надавати в національний суд переклад рішень ЄСПЛ?	63
Питання № 62: Якими є наслідки відступу України від окремих зобов'язань за ЄКПЛ?	64

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНІ АКТИ	69
2.1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.	69
2.2. Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції».	87
2.3. Перелік Протоколів до Конвенції 1950 року, ратифікованих Україною.	89
2.4. Заява Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»	93
2.5. Правило 47 Регламенту Європейського суду з прав людини	99
2.6. Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»	101
2.7. Витяги з процесуального законодавства України.	111
РОЗДІЛ 3. ЗАПОВНЕННЯ ФОРМУЛЯРУ ЗАЯВИ ДО ЄСПЛ	113
Нотатка для заповнення формуляру заяви	113
Приклад заповненого формуляру заяви	124
Зміни з 1 січня 2016 року до правила 47 Регламенту Суду та формуляру заяви	136

ВСТУП

Даний навчально-методичний посібник є другим, суттєво розширеним, виправленим та переробленим виданням вперше опублікованого в 2014 році посібника «ЄСПЛ, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство». Зокрема, кількість практичних запитань, які стосуються Європейського суду з прав людини (далі – «Суд» або «ЄСПЛ»), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, більш відомої як Європейська конвенція з прав людини (далі – «Конвенція» або «ЄКПЛ»), та процедури подачі індивідуальної заяви до Суду збільшилася більш ніж удвічі, а відповіді на існуючі запитання було розширено та доповнено.

Як і раніше, посібник складається з трьох розділів. Розділ 1 підготовлено на основі офіційної інформації та документів, що містяться на сайті Суду та інших ресурсах (HUDOC, Рада Європи, HELP тощо), власного кількарічного досвіду роботи юристом в Секретаріаті ЄСПЛ одного з авторів та його власної практики представництва заявників у Суді. Автори вибрали запитання, які найчастіше задають адвокати під час проведення для них навчальних семінарів та тренінгів, а також ті питання, які вони вважали такими, що будуть корисними для першого знайомства з Конвенцією та практикою Суду.

Розділ 2 складається з більшості нормативних актів, які було включено і до першого видання. Крім того, його було доповнено витягами з процесуального законодавства України, яке посилається на обов'язковість урахування практики ЄСПЛ в національних провадженнях, останньою редакцією правила 47 Регламенту Суду, Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та Заявою Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод».

Нарешті, Розділ 3 включає нотатку для заповнення формуляру індивідуальної заяви до Суду, а також приклад заповненого формуляру індивідуальної заяви.

Даний методичний посібник буде цікавий усім тим, хто розглядає можливість захисту клієнтів в ЄСПЛ, а відтак робить перші кроки щодо самостійного складання та подання індивідуальних заяв до Суду, а також тим, хто давно не відстежував зміни, що відбуваються у організації діяльності Суду та особливостей застосування Конвенції. Усі статистичні дані, на які робляться посилання в посібнику, приведені станом на 23 вересня 2015 року (якщо інше не буде зазначено безпосередньо в тексті).

Публікація другого видання посібника стала можливою завдяки підтримці Проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні «Гарантування прав людини при здійсненні правосуддя». Автори також висловлюють щиру вдячність рецензентам Тарасу Вавринчуку (старший юрист Секретаріату ЄСПЛ) та Назару Кульчицькому (адвокат, керівник АО «Кульчицький, Кулаков і Біднягін», Урядовий уповноважений у справах ЄСПЛ (2012-2013 рр.) за надані ними цінні зауваження, коментарі та пропозиції.

РОЗДІЛ 1

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ

Питання № 1: Де шукати необхідну інформацію?

---

1. **Офіційний веб-сайт Суду.** Хоча сайт ЄСПЛ підтримується двома його офіційними мовами – англійською та французькою (<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>), перейшовши в рубрику «Applicants» («заявники»; восьма рубрика у верхньому рядку рубрик), а далі – в рубрику «Applicants – other languages» («заявники – інші мови»), вибравши в самому низу рубрику «Українська», можна перейти на україномовну сторінку Суду (<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c=>), яка є хоч і обмеженою по наповненню порівняно зі сторінками Суду на його офіційних мовах, тим не менш, вона містить чимало корисної інформації для осіб, які хочуть подати індивідуальну заяву до Суду.

Так, тут можна знайти відповіді на питання, як оформити заяву до Суду належним чином, як її подати, знайти та завантажити формуляр заяви та довіреність українською мовою, ознайомитися з критеріями прийнятності індивідуальних заяв, дізнатися про те, що таке тимчасові заходи, завантажити офіційні документи, подивитись відео українською мовою про критерії прийнятності та про те, як подати заяву до Суду, тощо. У правому нижньому кутку «Корисні посилання» можна знайти всі документи українською мовою, практику Суду українською мовою та іншу інформацію. Крім того, за посиланням http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n14278064742986744502025_pointer можна знайти низку посібників з різних аспектів Конвенції, підготовлених Секретаріатом ЄСПЛ. Багато з них є в перекладі українською та/або російською мовами.

2. **База рішень Суду HUDOC.** Для пошуку рішень Суду, а також іншої відповідної інформації, ЄСПЛ створив відкриту інформаційно-пошукову базу даних «HUDOC» (www.hudoc.echr.coe.int). Ця база даних містить всі його рішення та ухвали офіційними мовами Суду (англійською та/або французькою), а також «комуніковані» (доведені до відома уряду-відповідача) справи (до моменту винесення по них рішення), стислі викладення деяких рішень, переклади низки справ Суду на різні мови (в т. ч. на українську та російську), консультативні висновки, звіти, тощо.

Інтерфейс бази даних HUDOC існує англійською, французькою, турецькою та російською мовами. При першому заходженні в базу даних вона автоматично відкривається англійською мовою, однак, за необхідності, можна натиснути в правому верхньому кутку на «Other languages» (інші мови) та вибрати іншу з трьох мов інтерфейсу, наприклад, російську (Russian). Тоді весь інтерфейс бази даних буде російською мовою. При першому заходженні в базу даних автоматично з'являються зверху найбільш недавні рішення палат та Великої палати Суду (проти всіх країн), і чим нижче опускати сторінку, тим більш давніми по даті прийняття будуть рішення. Іншими словами, при першому заходженні видаються повністю всі рішення Суду, без застосування фільтрів.

Шукати конкретну справу серед такої величезної кількості рішень досить важко. Тому база даних передбачає низку корисних фільтрів, які допомагають звузити пошук відповідної інформації. Так, можна відфільтрувати пошук, наприклад, за мовою (повний список всіх рішень доступний лише офіційними мовами Суду: англійською та/або французькою (більшість рішень Суду ухвалюються англійською мовою, менше – французькою, деякі (зокрема, найбільш важливі, в т. ч. Великої палати) – обома мовами). Однак чимало рішень Суду, які Юрисконсульт Суду вважає найбільш важливими та актуальними, перекладаються також на деякі інші мови, в тому числі й на російську та українську. Щодо перекладів на українську мову рішень Суду – це завжди рішення проти інших держав, а не проти України, оскільки такі переклади здійснює Міністерство юстиції України («МЮУ»). Варто зазначити, що автентичними текстами є лише тексти рішень англійською та французькою мовами; переклади деяких рішень Суду на інші мови здійснюються приватними перекладачами (фізичними та юридичними особами), залученими Судом, а тому не є зобов'язальними для Суду. Тим не менш, якість таких перекладів, як правило, дуже висока. Також можна шукати інформацію за значимістю; за державою-відповідачем; за статтею; за відсутністю порушення; за наявністю порушення, за ключовими словами та за датою.

Ефективніше використовувати декілька фільтрів одразу, що допоможе максимально звузити обсяги пошуку. Так, наприклад, виділивши в фільтрах відповідну державу-відповідача (Україну), статтю, за якою відбувся розгляд справи (8), та мову перекладу рішення (українську), в результаті пошуку отримаємо всі рішення щодо України, в яких розглядалися ті чи інші питання за статтею 8, і які перекладені українською мовою.

Інший приклад. Натиснувши на «Опции» в російському інтерфейсі бази даних («Preferences» – в англійському), можна обрати «предварительный просмотр результатов», після чого пошукова система запропонує попередній перегляд результатів пошуку, де запитуване слово буде виділятися жовтим кольором в усіх рішеннях, де воно присутнє. Наприклад, ми пам'ятаємо справу проти Польщі, в якій людина загинула через падіння

на неї дерева, але не пам'ятаємо ані назви справи, ані її номеру чи дати ухвалення рішення. Написавши в пошуковій стрічці «Poland AND tree AND death», і натиснувши «предварительный просмотр результатов», отримаємо 17 документів, в яких містяться ці три слова. Вже перше рішення Суду, видане системою, буде тією справою, яку ми шукали. Такий самий пошук можна зробити й по-іншому: у фільтрах зліва в державі-відповідачі виділити Польщу, а в пошуковій стрічці написати «tree AND death». Очевидно, що справа стосується питань за статтею 2 ЄКПЛ, тому у відповідному фільтрі можна виділити і статтю 2.

Якщо при написанні слова в пошуковій стрічці буде допущено помилку, система може не дати жодного результату пошуку, проте *може* запропонувати варіант, який, можливо, мався на увазі. Тоді пишемо правильне прізвище заявника, як підказує система, і отримуємо результат.

3. Сайт Міністерства юстиції України. Міністерство юстиції України, а точніше – Офіс Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, робить переклад рішень, які ЄСПЛ приймає щодо України. Переклад робиться в двох варіантах: або повний, або стислий. Таким чином, шукати рішення проти України в українському перекладі в базі даних Суду «HUDOC» особливого сенсу немає, оскільки всі вони розміщені на сайті МІОУ. Єдиний нюанс: рішення проти України перекладаються МІОУ з деяким запізненням, і в будь-якому випадку, рішення Палати не перекладається до набуття ним статусу остаточного (тобто, через три місяці після його ухвалення, якщо воно не оскаржене до Великої палати).

Зайшовши на головну сторінку МІОУ (<http://minjust.gov.ua>), слід натиснути на «напрями діяльності» в верхній стрічці справа. Далі, прокрутивши сайт до самого низу, в другій зліва колонці побачимо рубрику «Європейський суд з прав людини», а в ній – підрубрику «Захист інтересів держави в Європейському суді». Після цього будуть доступні рішення ЄСПЛ щодо України або в повному, або в стислому перекладах (по окремих статтях). Також в цьому розділі сайту МІОУ містяться українські переклади ухвал Суду щодо дружнього врегулювання, повні та стислі переклади рішень за алфавітом, ухвали Суду щодо схвалення умов односторонньої декларації та ухвал щодо прийнятності.

4. Програма Ради Європи HELP (Human Rights Education for Legal Professionals = Навчання у сфері прав людини для представників юридичних професій) – освітня програма, що впроваджується в рамках Ради Європи (далі – «РЄ») з 2006 року. Вона реалізується у відповідності з Рекомендацією (2004) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо застосування ЄКПЛ в університетській освіті та професійній підготовці практикуючих юристів (суддів, прокурорів, адвокатів та інших юристів), Інтерлакенською декларацією (2010) і Брайтонською декларацією

(2012). Програма фінансується Трестовим фондом з прав людини, заснованим у березні 2008 року Норвегією спільно з РЄ та Банком Розвитку (структурою РЄ). Пізніше до Фонду приєдналися ще кілька країн.

Основною метою програми HELP є сприяння державам-членам у застосуванні ЄКПЛ на національному рівні. Її діяльність спрямована на зміцнення можливостей суддів, адвокатів і прокурорів усіх 47 держав-членів застосовувати ЄКПЛ у своїй повсякденній роботі. Методики і матеріали HELP систематично використовуються в усіх заходах, що проводяться РЄ в країнах-членах і спрямовані на зміцнення ролі ЄКПЛ, включаючи заходи в рамках спільних програмах ЄС та РЄ.

Необхідність програми HELP, серед іншого, пов'язана з тим, що ЄСПЛ, отримуючи постійно зростаючу кількість скарг, намагається зменшити цей тиск на себе шляхом навчання представників правової сфери ефективно і правильно застосовувати ЄКПЛ у своїй практиці. Такий підхід дає можливість максимально захистити порушені права, проте без спеціальної підготовки учасників процесу реалізація такого масштабного завдання неможлива.

Тому програма HELP і є тією платформою, яка об'єднує всі зацікавлені національні інститути з підготовки суддів і прокурорів, адвокатські асоціації, які, ефективно взаємодіючи між собою, будуть відігравати ключову роль у подальшому розширенні курсів з ЄКПЛ, підвищенні кваліфікації спеціалістів з прав людини, організації «пілотних» дистанційних курсів.

Мережа HELP складається з представників національних установ підвищення кваліфікації суддів і прокурорів та адвокатських об'єднань з 47 країн-членів РЄ. Вона заснована на взаємодії, її члени збираються щорічно для обміну досвідом, взаємних консультацій та прийняття «дорожньої карти», що містить теми, які стануть пріоритетними при розробці нових навчальних програм і матеріалів HELP.

Координаційний центр програми HELP в Україні (focal point), який налагоджує зв'язок з національними навчальними закладами для суддів та прокурорів, представляє Тетяна Фулей (Національна школа суддів України). Інформаційний центр програми HELP в Україні (information point), який налагоджує зв'язок з об'єднаннями адвокатів, представляє Ігор Караман (Національна асоціація адвокатів України).

Сайт програми HELP (<http://www.helpcoe.org>) є відкритим та доступним для всіх зацікавлених користувачів. Він пропонує безкоштовне самостійне вивчення та дистанційне навчання стандартам ЄКПЛ. На сайті також є форум для дискусій та обговорень питань, пов'язаних з правами людини. Там само можна знайти широкий спектр навчальних ресурсів з питань Конвенції та практики ЄСПЛ, розроблених і зібраних програмою HELP та перекладених на мови держав-членів. Ці матеріали включають в себе навчальні посібники з

методології та основних положень ЄКПЛ, а також довідники, типові навчальні програми, приклади курсів, презентації, роботу зі справами, курси електронного навчання, присвячені різним статтям і темам ЄКПЛ.

Головну сторінку програми викладено в англomовному інтерфейсі. Однак, обравши в правому нижньому кутку в рубриці «National pages» (національні сторінки) країну «Ukraine» (Україна), можна перейти на українську версію веб-порталу. Втім, слід зауважити, що порівняно з англomовною версією, україномовна версія сайту є досить обмеженою за наповненням та не містить всі ті матеріали та інформацію, які є на англomовній версії. Натиснувши в україномовній версії сайту на рубрику «Навчальні матеріали» у верхній стрічці, можна знайти низку онлайн-публікацій з питань Конвенції та практики ЄСПЛ.

Однак, як вже було зазначено, основні навчальні інструменти, курси та матеріали знаходяться саме на англomовній сторінці програми. Так, натиснувши в верхній стрічці на рубрику «Training resources» (навчальні ресурси), бачимо два типи ресурсів: HELP training platform (навчальна платформа HELP) та Main courses (головні курси). Головні курси розбиті по 4 категорії: статті Конвенції, теми з прав людини, вивчення справ (кейс-стаді) та методологія навчання.

Навчальна платформа HELP передбачає дистанційні (distance-learning) курси та курси для самостійного проходження (self-learning courses).

Дистанційні курси доступні для відібраних юристів, які беруть участь в пілотних курсах, модерованих національними наставниками. На сьогодні наявні ресурси з наступних тем: критерії прийнятності заяв, що подаються до ЄСПЛ, питання боротьби з дискримінацією, пошук притулку, бізнес та права людини, хімічні прекурсори, заходи, альтернативні утримання під вартою, сімейне право та правосуддя, спрямоване на захист дітей, мова ворожнечі та злочини на ґрунті ненависті, міжнародна співпраця в кримінальних справах, вступ до Конвенції, торгівля людьми тощо.

Дистанційні курси та курси для самостійного проходження є доступними для будь-якого користувача, який створив обліковий запис на сторінці <http://help.ppa.coe.int/login> (процедура займає всього кілька хвилин). Навчальні матеріали по кожній статті Конвенції, вивчення справ ЄСПЛ та різні теми з прав людини доступні на різних мовах.

Створення облікового запису робиться за посиланням <http://help.ppa.coe.int/login>, яке супроводжується україномовною або російськомовною версією сайту (мову можна обрати в правому верхньому кутку). Після входження в обліковий запис інтерфейс буде частково російською, частково англійською мовами, а деякі з наявних курсів – українською.

Усі навчальні ресурси програми HELP розробляються міжнародними експертами, а потім адаптуються з урахуванням національних правових

систем. Тому вони задовольняють особливі потреби юристів у навчанні і гнучкі в застосуванні.

Національна асоціація адвокатів України планує акредитувати дистанційні курси програми HELP, наявні для українських адвокатів, а тому їх успішне проходження надаватиме право на отримання сертифікату про підвищення кваліфікації адвоката.

Питання № 2: Що таке Європейська конвенція з прав людини та який її статус для України?

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (багатьом відома під назвою «Європейська конвенція з прав людини») – це міжнародний договір регіонального рівня, який мають право підписувати держави-члени Ради Європи. До Конвенції також має право приєднатися Європейський Союз.

Конвенція втілила в життя певні права, закріплені в Загальній декларації прав людини, та заснувала міжнародний судовий орган регіонального рівня (ЄСПЛ), наділений компетенцією виносити рішення проти держав, які не виконують свої зобов'язання за Конвенцією.

Конвенція була відкрита для підписання в Римі 4 листопада 1950 року і набрала чинності 3 вересня 1953 року.

Україна підписала Конвенцію 9 листопада 1995 року, а ратифікувала її 11 вересня 1997 року. 3 травня 2001 року ЄСПЛ виніс перше рішення у справі щодо України («*Кайсин та інші проти України*»). Станом на 23 вересня 2015 року Суд виніс 1035 рішень щодо України, в переважній більшості з яких встановивши порушення Конвенції та/або протоколів до неї.

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Таким чином, ЄСПЛ є частиною національного законодавства України, на яку можна і потрібно посилатися у відповідних національних провадженнях. Деякі процесуальні нормативно-правові акти України безпосередньо посилаються на необхідність врахування практики ЄСПЛ у відповідних провадженнях.

Наприклад, частина 2 статті 8 Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що «принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини». Частина 1 статті 9 КПК передбачає, що «під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів дер-

жавної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства» (що включає в себе і Конвенцію; підкреслення додано). Нарешті, частина 5 статті 9 КПК передбачає, що «кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини».

Інший приклад – частина 2 статті 8 Кодексу адміністративного судочинства України, яка передбачає, що національний суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням практики ЄСПЛ.

Питання № 3: Що таке протокол до Конвенції?

Протокол до Конвенції – це міжнародний документ, який доповнює початковий текст Конвенції одним чи декількома правами або вносить зміни в певні її положення. Протоколи, якими передбачаються додаткові права чи зобов'язання для держав, є обов'язковими лише для тих держав, які їх підписали та ратифікували.

Протокол не має обов'язкової сили для держави, яка його підписала, але не ратифікувала. Станом на 30 вересня 2015 року прийнято 14 додаткових протоколів. Крім того, в 2013 році ще два протоколи було відкрито для підписання (Протоколи №№ 15 та 16).

Протоколи до Конвенції додають додаткові права та свободи (Протоколи №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13): захист права власності, право на освіту, на вільні вибори, свободу пересування, право не бути притягненим до суду або покараним двічі; забороняють смертну кару за будь-яких обставин (Протокол № 13); вносять зміни в організацію чи механізм роботи органів Конвенції (Протокол № 14).

Розглянемо найбільш важливі положення деяких відносно нових протоколів до Конвенції.

Протокол № 14 (набув чинності 1 червня 2010 року) передбачає наступні нововведення:

– рішення щодо прийнятності заяви та про її вилучення з реєстру справ Суду може прийматися суддею одноособово (раніше – лише Комітетом у складі трьох суддів). Таке рішення є остаточним та не підлягає оскарженню. Судді, який засідає одноособово, допомагає позасудовий доповідач (*non-judicial rapporteur*). На виконання положень цього Протоколу щодо функцій судді, що засідає одноособово, на початку 2011 року в Суді створена Фільтраційна секція, яка займається новими заявами проти п'яти держав з найбільшою кількістю заяв проти них (Росія, Туреч-

чина, Румунія, Україна та Польща – більше половини усіх заяв, поданих до Суду), «відфільтровуючи» неприйнятні заяви;

- якщо справа в значній мірі є подібною до тих, які вже раніше розглядалися Судом, і виникає по суті через те, що держава-член не змінює своє національне законодавство з метою коригування питань, що вже раніше порушувалися в попередніх рішеннях Суду («клонові справи»), вона може бути розглянута Комітетом, а не Палатою, як раніше;

- впроваджено новий критерій неприйнятності заяви – відсутність «суттєвої шкоди» для позивача;

- судді ЄСПЛ обираються строком на 9 років, без права на переобрання.

Протокол № 15 був відкритий для підписання 24 червня 2013 року. Він вступить в силу після того, як усі держави-учасниці Конвенції ратифікують його. Україна підписала, але поки що не ратифікувала його. Головні нововведення Протоколу № 15: додання посилання на принцип субсидіарності та доктрину свободи розсуду в Преамбулі до Конвенції; зменшення строку подачі скарги до Суду з шести до чотирьох місяців з моменту ухвалення остаточного рішення національного суду або з моменту закінчення порушення; скасування права сторін справи заперечувати проти рішення палати поступитися своєю юрисдикцією на користь Великої палати у випадках, передбачених статтею 30 ЄКПЛ.

Протокол № 16 був відкритий для підписання 2 жовтня 2013 року. Для вступу Протоколу в силу необхідна згода принаймні десяти держав-учасниць Конвенції. 14 держав (в т.ч. Україна) підписали Протокол, проте наразі жодна країна не ратифікувала його. Головні нововведення Протоколу № 16: вищі суди та трибунали держав-членів РЄ зможуть робити запити до ЄСПЛ щодо надання ним консультативних висновків з питань тлумачення та застосування прав, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї, у контексті справ, що розглядатимуться зазначеними судами та трибуналами на національному рівні. Запити розглядатиме Велика палата ЄСПЛ; консультативні висновки ЄСПЛ не матимуть зобов'язальної сили.

Питання №4:

Що таке Європейський суд з прав людини?

Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган (міжнародна судова установа) регіонального рівня, який знаходиться на постійній основі в місті Страсбург (Франція), в Палаці прав людини, який було спроектовано у 1994 році британським архітектором Річардом Роджерсом та введено в експлуатацію в 1998 році.

ЄСПЛ було засновано в 1959 році на підставі ЄКПЛ, котра передбачила його створення, визначила умови функціонування Суду та містить пере-

лік прав і гарантій їх забезпечення, яких держави-учасниці Конвенції зобов'язалися дотримуватися та забезпечувати на своїй території. Наразі 47 держав-членів Ради Європи ратифікували Конвенцію. Таким чином, ЄСПЛ стоїть на захисті близько 820 мільйонів європейців.

23-28 лютого 1959 року відбулося перше засідання Суду, а 18 вересня того ж року було ухвалено його Регламент. Перше рішення ЄСПЛ було винесене 14 листопада 1960 року (справа «*Lawless проти Ірландії*»).

До 1998 року Суд діяв на непостійній основі і судовий механізм захисту прав людини, передбачений ЄКПЛ, включав три органи: Європейську комісію з прав людини (первісний розгляд скарг), Європейський суд з прав людини і Комітет міністрів Ради Європи. З 1 листопада 1998 року (набрання чинності Протоколу № 11 до Конвенції) було докорінно змінено організацію системи ЄСПЛ. З цієї дати Суд діє як єдиний судовий орган за Конвенцією на постійній основі, а Комісію скасовано. З цієї ж дати фізичні особи можуть звертатись до Суду безпосередньо.

За час своєї діяльності (1959-2014 рр.)¹ ЄСПЛ виніс близько 18 тис. рішень, причому 10-тисячне рішення було винесене ЄСПЛ 18 вересня 2008 року.

Суд розглядає індивідуальні (в основному) та міждержавні (рідше) заяви (справи) та виносить рішення стосовно стверджуваних порушень прав, гарантованих Конвенцією.

Рішення Суду є обов'язковими для виконання країною-відповідачем, щодо якої вони були винесені. Чимало рішень ЄСПЛ призвели до внесення суттєвих змін у національне законодавство, судову чи адміністративну практику в багатьох сферах. Завдяки практиці ЄСПЛ Конвенція залишається потужним та динамічним інструментом, який здатен відповідати новим викликам та зміцнювати верховенство права, а також демократію в Європі.

Кількість суддів, з яких складається ЄСПЛ, відповідає кількості держав-членів Ради Європи, що ратифікували Конвенцію. Наразі в ЄСПЛ 46 суддів.

Судді ЄСПЛ засідають у своїй особистій якості і не є представниками жодної держави. В опрацюванні заяв Суду суддям допомагає Секретаріат, який є адміністративно-юридичним структурним органом Суду (див. нижче Питання № 6).

Бюджет Суду в 2015 році – понад 69 млн. євро, який фінансується із загального бюджету Рди Європи (внесок України до бюджету РЕ в 2015 році – 4 328 287 євро).

---

1 ЄКПЛ надає офіційну статистику щодо кількості справ на щорічній основі, див. останню статистику на сайті Суду: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2014_ENG.pdf.

ВАЖЛИВО НЕ ПЛУТАТИ:

Є кілька міжнародних судових органів, з якими інколи плутають ЄСПЛ. Також є міжнародні угоди, з якими іноді плутають ЄКПЛ. Нарешті, є інституції, які іноді плутають з Радою Європи та її інституціями.

Європейський суд з прав людини (European Court of Human Rights) – судовий орган Ради Європи, створений для забезпечення дотримання державами-членами Ради Європи їхніх зобов'язань за ЄКПЛ та протоколами до неї. Основне завдання Суду – тлумачення та застосування ЄКПЛ та протоколів до неї. Знаходиться в Страсбурзі.

Європейський суд (правосуддя)/Суд ЄС (European Court of Justice) – вищий судовий орган Європейського Союзу. Знаходиться в Люксембурзі, перевіряє на відповідність законодавству ЄС документи, видані європейськими інституціями та урядами, а також ухвалює рішення щодо тлумачення та застосування законодавства ЄС на запит національних судів країн-членів ЄС.

Міжнародний суд ООН (International Court of Justice) – судовий орган Організації Об'єднаних Націй, що знаходиться в Гаазі та має компетенцію вирішувати всі спори між державами-членами ООН, згідно зі Статутом ООН.

Європейська конвенція з прав людини (1950) – регіональний міжнародний документ, метою якого є зміцнення прав людини на регіональному рівні, в межах юрисдикції держав-членів Ради Європи.

Загальна декларація прав людини (1948) – документ, ухвалений Організацією Об'єднаних Націй з метою зміцнення захисту прав людини на міжнародному рівні.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966) – основоположний міжнародно-правовий документ у галузі міжнародного захисту громадянських (особистих) і політичних прав та свобод людини, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. Набрив чинності 23 березня 1976 року.

Хартія основних прав (2000) – документ Європейського Союзу стосовно прав людини та основних свобод.

Рада Європи (Council of Europe; CoE) – міжнародна організація в Страсбурзі, членами якої є наразі 47 держав (в т.ч. й Україна) з населенням близько 820 млн. осіб. Заснована для посилення демократії та захисту прав людини і верховенства права.

Європейська Рада (European Council) – інституція Європейського Союзу, яка складається з голів держав або урядів з-поміж країн-членів, а також Голови Європейської комісії, мета якої – планування політики ЄС. Засідання проводяться принаймні двічі на шість місяців у Брюсселі.

Рада ЄС (Council of the European Union) – одна з семи інституцій ЄС,

яка є частиною двопалатного законодавчого органу ЄС, яку представляють керівники держав-членів ЄС; другою частиною законодавчого органу є Європейський парламент. Рада складається з 28 національних міністрів певних галузей та одного відповідального за цю галузь єврокомісара, який не має права голосувати.

Європейський Союз (European Union, EU) – економічний та політичний союз держав-членів Європейських Спільнот (ЄВС, ЄОВіС, Євратом), створений згідно з Договором про Європейський Союз, підписаним в лютому 1992 року і чинним з листопада 1993 р. На сьогодні в ЄС входять 28 європейських держав з населенням понад 505 млн. осіб. Серед інституцій ЄС є Європейська комісія, Рада ЄС, Європейська рада, Суд ЄС, Європейський парламент тощо.

Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЕ; Parliamentary Assembly of the Council of Europe/PACE) – один з головних статутних органів Ради Європи; консультативний орган, що складається з представників парламенту всіх держав-членів РЕ. Найстаріший в Європі орган міжпарламентської співпраці.

Європейський Парламент (European Parliament) – парламентський орган Європейського Союзу, який складається з 766 європейських депутатів з 28 країн-членів ЄС.

Питання № 5: Якою є структура ЄСПЛ?

ЄСПЛ у повному складі складається з 47 суддів (від кожної держави-члена Ради Європи; наразі наявні 46 суддів) та Секретаріату. Судді розглядають справи та виносять рішення в складі наступних судових утворень (формацій): в якості судді, що засідає одноособово, в складі комітету, палати або Великої палати. При цьому всі судді ЄСПЛ закріплені за секціями, які є адміністративними одиницями, до кожної з якої прикріплені різні юридичні відділи, які є частиною Секретаріату Суду. Наразі в Судді 5 секцій (плюс Фільтраційна секція). Кожна секція має свого Голову, Заступника Голови та певну кількість суддів. Палата – це секція, створену на пленарному засіданні Суду на визначений період відповідно до пункту b) статті 25 Конвенції.

Питання № 6: Що таке Секретаріат ЄСПЛ?

Секретаріат ЄСПЛ (англ. – Registry) – це структурний підрозділ Суду, який забезпечує юридичну, адміністративну та технічну підтримку його роботи. До його складу входять юристи («юридичні секретарі»), адміністративні та технічні працівники, а також перекладачі. Наразі це близько 640 працівників (з них понад 40 – українці), які є громадянами більшості держав-членів РЕ.

Працівники Секретаріату ЄСПЛ наймаються на роботу самим Судом (Радою Європи), а не номінуються відповідною державою-членом Ради Європи, представляють лише Суд, і в жодному разі не представляють ані державу свого громадянства, ані заявників, ані держав-відповідачів. Співробітники Секретаріату працюють в різних юридичних відділах, прикріплені до секцій Суду.

Питання № 7:

В якому суддівському складі ЄСПЛ розглядає справи?

Суд розглядає справи в чотирьох формаціях:

1. Суддя, що засідає одноособово. Явно неприйнятні заяви (від 85 до 97% від усіх заяв, що надходять до Суду; статистика варіюється в залежності від країни-відповідача) розглядаються суддею одноособово (англ. – single judge formation). Рішення судді, що засідає одноособово, про відхилення заяви як неприйнятною є остаточним та оскарженню не підлягає. Воно повідомляється заявникові у вигляді надсилання стандартного листа, в якому, як правило, не розписуються причини, з яких заяву було визнано неприйнятною.

Порада: У разі визнання Судом у складі судді, який засідав одноособово, заяви неприйнятною і отримання вами відповідного листа радимо не звертатися до Суду із запитаннями та численними клопотаннями про роз'яснення рішення, оскарження цього рішення до палати, Голови Суду, Генерального секретаря Ради Європи тощо, оскільки Суд жодних роз'яснень давати не буде, а також не буде розглядати клопотань про перегляд такого рішення. Відтак, це буде непотрібною втратою часу та коштів. Як правило, рішення судді в одноособовому складі містить роз'яснення щодо неприйнятності заяви тоді, коли заява є неприйнятною по одному критерію прийнятності (наприклад, була подана через більш ніж 6 місяців від дати остаточного рішення національного суду). В інших випадках, коли різні скарги відхиляються з різних підстав неприйнятності, заявник або його представник лише повідомляються листом, який містить загальне формулювання про те, що заява була визнана неприйнятною.

2. Комітет. Якщо суддя, який засідає одноособово, не вирішує питання про прийнятність заяви самостійно, від може передати її на розгляд до комітету, який складається з трьох суддів. У такому разі питання про прийнятність заяви вирішить комітет. Крім того, комітети Суду розглядають питання прийнятності та суті скарг, які є предметом усталеної практики Суду (наприклад, питання тривалого невиконання судових рішень, надмірної тривалості національних судових проваджень, нерозумної тривалості строків утримання під вартою, неефективності розслідування скарг за статтею 2 ЄКПЛ тощо). Для того щоб бути ухваленим, рішення комітету має бути одноголосним. Як і рішення судді, що засідав одноособово, рі-

шення комітету є остаточними та не підлягають оскарженню.

3. Палата. Якщо справа, під час її попереднього вивчення, не вбачається неприйнятною або такою, що може розглянути комітет (предмет усталеної практики Суду), і може стосуватися порушення Конвенції, вона передається на розгляд до палати у складі семи суддів, яка приймає рішення більшістю голосів, здебільшого – одночасно щодо прийнятності і суті справи. Рішення палати можуть бути оскаржені до Великої палати (див. нижче Питання № 44).

4. Велика палата. У виняткових випадках справи можуть розглядатися Великою палатою у складі 17 суддів, рішення якої приймається більшістю суддів та є остаточним (див. нижче Питання № 44).

Питання № 8:

Як формується склад палат та Великої палати?

До складу кожної палати входять Голова секції, у провадження якої передано справу, «національний суддя» (суддя, обраний від держави, проти якої подано справу), а також п'ять інших суддів, визначених Головою секції в порядку черговості.

До складу Великої палати входять Голова та Заступник Голови Суду, Голови секцій та національний суддя, а також інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа розглядається Великою палатою за клопотанням однієї зі сторін, до її складу не входить жоден із суддів, що вже розглядали цю справу в складі палати.

Питання № 9:

Чи засідають судді у справах щодо своїх держав?

«Національний суддя» (тобто, суддя, обраний від певної держави-учасниці, яка є відповідачем у справі) не може брати участь у справі, яка розглядається суддею одноособово. У виняткових випадках його може бути запрошено до складу комітету з трьох суддів. Утім, якщо справа розглядається палатою чи Великою палатою, «національний суддя» завжди входить до її складу, оскільки лише він (вона) знає особливості національного законодавства та практику його тлумачення та застосування національними судовими та адміністративними органами.

Питання № 10:

Якими є основні керівні документи ЄСПЛ?

Основними керівними документами ЄСПЛ є Конвенція та Протоколи до неї, а також Регламент Суду (нова редакція Регламенту Суду діє з 1 липня 2015 року, в т. ч. правило 47).

Крім того, Суд розробив практичні інструкції щодо: процедури подачі скарги до суду (від 1 листопада 2003 року, зі змінами); клопотань про застосування тимчасових заходів згідно правила 39 Регламенту Суду (від 5 березня 2003 року, зі змінами); формулювання вимог щодо справедливої сатисфакції згідно статті 41 ЄКПЛ (від 28 березня 2007 року; є російською мовою); клопотань про надання заяві статусу анонімною (від 14 січня 2010 року); дві інструкції щодо подачі урядами держав-відповідачів та заявниками усіх своїх письмових зауважень по справі безпечним електронним шляхом (від 22 вересня 2008 року та 29 вересня 2014 року; в останній зазначено, що вона вступить в силу в 2015 році після проходження тестового періоду); та процедури подачі письмових зауважень сторін (від 10 грудня 2007 року).

Питання № 11:

Що таке індивідуальна заява і хто може з нею звернутися до ЄСПЛ?

Індивідуальна заява – це право фізичної чи юридичної особи, закріплене в статті 34 ЄКПЛ. Зокрема, у зазначеному положенні передбачено, що «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права». Оформлюється індивідуальна заява на офіційному формулярі заяви до ЄСПЛ.

До Європейського суду ви можете звернутися із заявою, якщо вважаєте, що ви особисто і безпосередньо стали потерпілим від порушення прав і свобод гарантій, зазначених у Конвенції або в Протоколах до неї. Заява має стосуватися лише порушень, допущених однією з 47 держав-членів Ради Європи, на які поширюється дія Конвенції.

Заявнику не обов'язково бути громадянином однієї з держав, які ратифікували Конвенцію. Наприклад, громадянин Афганістану, який знаходиться на території однієї з країн-членів Ради Європи (не важливо, на законних підставах чи ні), може скаржитися на можливу депортацію, яка, в разі її виконання, може призвести до порушення його прав за статтею 3 ЄКПЛ.

Порушення прав, на яке скаржиться заявник, повинно бути вчиненим однією з таких держав в межах її «юрисдикції», що, зазвичай, означає в межах її території. Однак якщо держава здійснює так званий «ефективний контроль» над частиною території іншої держави, то особи, що знаходяться на такій території, можуть звертатися до ЄСПЛ із заявою проти держави, яка здійснює контроль. Саме така ситуація була, наприклад, у справах ЄСПЛ *«Ilaşcu та інші проти Молдови та Росії»*, *«Catan та інші проти Рес-*

публіки Молдова та Росії». Загальновідомим є й той факт, що більшість заяв до ЄСПЛ, пов'язаних з порушенням прав людини в зоні АТО (Донецька та Луганська області), подаються заявниками чи їхніми представниками одночасно проти Росії (яка, як стверджується, здійснює у відповідних районах ефективний контроль) і проти України (за якою, тим не менш, залишаються певні позитивні зобов'язання відповідно до статті 1 ЄКПЛ).

Заявник може бути як фізичною, так і юридичною особою, як-то, наприклад, компанією або об'єднанням. У цьому зв'язку є хибною думка, яку інколи можна почути, що Європейський суд з *прав людини* розглядає скарги, які стосуються лише прав *людини*, а не прав юридичних осіб. Це не так. Чимало прав, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї, стосуються як фізичних, так і юридичних осіб.

Питання № 12: Яка різниця між індивідуальними та міждержавними заявами?

Переважна більшість заяв до Суду подаються приватними (фізичними та юридичними) особами – вони і є індивідуальними заявами.

Держава також може подати заяву проти іншої держави-учасниці – така заява є міждержавною. Останні приклади міждержавних заяв – це декілька заяв України проти Російської Федерації, які стосуються порушень прав людини на наразі непідконтрольних Україні територіях (АР Крим, частини Луганської та Донецької областей).

Питання № 13: Якими є критерії прийнятності індивідуальної заяви?

Щоб Суд визнав заяву прийнятною, вона має відповідати певним вимогам (умовам), у протилежному випадку скарги не розглядатимуться. Такі вимоги передбачені в статті 35 Конвенції.

Із заявою до Суду можна звертатися лише після вичерпання національних засобів правового захисту. Іншими словами, особи, які скаржаться на порушення своїх прав, повинні спочатку звернутися з цими скаргами до судів відповідної держави всіх рівнів юрисдикції. Таким чином, держава отримує змогу виправити стверджуване порушення на національному рівні.

Скарги заявника повинні стосуватися одного чи декількох прав, гарантованих Конвенцією (компетенція *ratione materiae*). Суд не може розглядати скарги про порушення будь-яких інших прав.

Крім того, із заявою до Суду слід звернутися не пізніше, ніж через шість місяців після винесення остаточного рішення на національному рівні (звичай, йдеться про рішення найвищого національного судового органу)

або після завершення ситуації, на яку скаржиться заявник, і щодо якої стверджується відсутність ефективних засобів правового захисту.

Стверджуване порушення Конвенції має стосуватися заявника особисто (компетенція *ratione personae*) й безпосередньо й має завдати йому суттєвої шкоди.

Заяви можуть бути подані лише проти однієї чи декількох держав-учасниць Конвенції, а не проти будь-якої іншої держави чи приватної особи (компетенція *ratione personae*).

Суд розглядатиме лише скарги на ті порушення, які сталися з моменту ратифікації державою-відповідачем Конвенції чи відповідного протоколу (компетенція *ratione temporis*) та, як правило, на території держави-відповідача (компетенція *ratione loci*).

Детальний посібник щодо критеріїв прийнятності, підготовлений Секретаріатом ЄСПЛ та перекладений на українську мову, можна знайти за наступним посиланням: http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf. Більш детально різні критерії прийнятності розглядаються в наступних питаннях.

Питання № 14:

Чи існують будь-які процедури на рівні національного судочинства, які заявникові необхідно попередньо пройти?

Так. Заявник повинен використати всі засоби правового захисту в державі, якої стосується заява, які могли б виправити ситуацію, на яку він скаржиться. Часто такими засобами правового захисту є звернення до відповідного суду з подальшим апеляційним та касаційним оскарженням.

За загальним правилом, в Україні в більшості випадків необхідно оскаржувати судові рішення в апеляційному та касаційному порядкух, а останньою інстанцією є, в залежності від обставин, Вищий спеціалізований суд із розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ), Вищий адміністративний суд України (ВАСУ) або Вищий господарський суд України (ВГСУ). Звернення з повторною касацією до Верховного суду України на разі Судом не вимагається, оскільки таке звернення, клопотання щодо допуску якого підлягає дискреційному рішенням ВСУ, не вважається «ефективним засобом правового захисту». Відтак, звертатися до ЄСПЛ необхідно протягом шести місяців з моменту отримання остаточного рішення ВССУ, ВАСУ або ВГСУ, не очікуючи на результати розгляду ВСУ повторної касації, яка може бути подана лише для національних цілей.

Втім, самого лише використання національних засобів правового захисту недостатньо. Необхідно також належним чином обґрунтувати свої скарги за Конвенцією (тобто, викласти суть порушень Конвенції, про які ви заявляєте, та надали відповідні докази порушення).

Правило про вичерпання національних засобів правового захисту не є абсолютним. Необхідно вичерпувати лише ті засоби, які є доступними для заявника та ефективними як в теорії, так і на практиці, тобто, такими, що здатні забезпечити виправлення завданої заявникові шкоди і які відкривають для нього ймовірні перспективи успіху. Наприклад, у деяких випадках заявник не зобов'язаний вдаватися до засобів правового захисту, коли доведено, що в адміністративній практиці держави-відповідача повторюються дії, несумісні з Конвенцією, а офіційні органи держави ставляться до цього толерантно, таким чином роблячи будь-яке провадження даремним чи неефективним.

Більш детально про вичерпання національних засобів правового захисту як критерій прийнятності можна ознайомитися в Практичному посібнику щодо прийнятності (http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf), сс. 22-30.

Питання № 15: **Хто і на що може скаржитись?**

Заявник може скаржитися лише на ті порушення прав, які були допущені безпосередньо та особисто щодо нього (юрисдикція Суду *ratione personae*).

Скарга повинна стосуватися одного або більше прав, передбачених у Конвенції або Протоколах до неї (юрисдикція Суду *ratione materiae*). Порушення, на які ви скаржитесь, можуть стосуватися широкого кола питань, як-то: катування чи нелюдське поведіння з ув'язненими (стаття 3 Конвенції), законність тримання під вартою (стаття 5 Конвенції), порушення при розгляді цивільних чи кримінальних питань (стаття 6 Конвенції), дискримінація у здійсненні прав, викладених у Конвенції (стаття 14 Конвенції), батьківські права (стаття 8 Конвенції), право на повагу до приватного та сімейного життя, житла і кореспонденції (стаття 8 Конвенції), свобода вираження поглядів, свобода передавати чи отримувати інформацію (стаття 10 Конвенції), свобода участі у зібраннях та демонстраціях (стаття 11 Конвенції), вислання та екстрадиція (статті 3 та 5 Конвенції), конфіскація майна (стаття 1 Протоколу № 1), тощо.

Заявник не може оскаржувати загалом (абстрактно, без безпосереднього зачіпання ваших інтересів) закон чи заходи, наприклад, якщо він вважає, що вони були несправедливими (це Суд вважає абстрактною скаргою, або *actio popularis*). Заявник не може скаржитися на порушення інших юридичних актів, крім ЄКПЛ, зокрема таких як Загальна декларація прав людини ООН, Європейська соціальна хартія або Хартія основних прав ЄС.

Також заявник не може скаржитися від імені інших осіб за винятком тих випадків, коли ці особи чітко визначені та заявник є їхнім офіційним представником. Заявникам також варто ознайомитися з правилом 36-1 та Главою

XI Регламенту Суду. Довіреність на представництво заявника передбачена в самому тексті нового формуляра заяви (пункт 31). У нотатці для заповнення формуляру заяви (http://www.echr.coe.int/Documents/Notes_for_Filling_in_the_Application_Form_2014_1_UKR.pdf) є інструкції з приводу оформлення повноважень представника заявника.

Більш детально про юрисдикцію Суду *ratione personae* та *materiae* можна ознайомитися в Практичному посібнику щодо прийнятності (http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf), сс. 43-47, 55-88.

Питання № 16: Порушення яких норм Конвенції встановлюються ЄСПЛ найчастіше?

Протягом 1959-2014 років 25,06% порушень, констатованих Судом, стосувалися права на справедливий суд (стаття 6 ЄКПЛ), 19,85% – заборони катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (стаття 3 ЄКПЛ), 16,97% – права на свободу (стаття 5 ЄКПЛ), 10,25% – права на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 ЄКПЛ), 7,85% – права власності (стаття 1 Протоколу № 1), 5,68% – права на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8 ЄКПЛ), 5,52% – права на життя (стаття 2 ЄКПЛ). Усі інші порушення становили 8,82% від усіх констатованих Судом порушень.

Питання № 17: Які порушення ЄСПЛ найчастіше констатує у справах проти України?

Що стосується України, то з моменту винесення Судом першого рішення проти України (1999 рік) та станом на 23 вересня 2015 року Суд виніс 1035 рішень. Найбільше порушень встановлено щодо права на справедливий суд (481 рішення), права власності (336), права на свободу (203), права на ефективний засіб правового захисту (185). Решта рішень стосувалися порушень статей 2, 3, 8 Конвенції тощо. Порушення, що стосуються права на справедливий суд, права власності та права на ефективний засіб правового захисту, часто стосуються справ про тривале невиконання остаточних рішень національних судів.

Питання № 18: Проти кого можна подати заяву до ЄСПЛ?

Заяву до ЄСПЛ можна подати проти однієї чи декількох держав, на які поширюється дія Конвенції, і котра/котрі, на думку заявника (своєю дією або діями чи бездіяльністю, що стосувались безпосередньо вас або вашого довірителя), порушили ЄКПЛ або протоколи до неї.

Скарги мають стосуватися дій або бездіяльності одного або декількох органів влади держави, якої стосується заява (наприклад, судового або адміністративного органу).

Суд не може розглядати заяви проти приватних осіб або приватних організацій, таких як господарські товариства.

Питання № 19: Проти яких держав більше всього подається індивідуальних заяв?

Станом на 31 серпня 2015 року на рішення Суду очікували 69 300 індивідуальних заяв. Більше половини з них – проти України (20,8%), Росії (14,1%), Туреччини (13,3%) та Італії (12,8%). Таким чином, наразі Україна знаходиться на першому місці по кількості індивідуальних заяв серед усіх держав-учасниць Конвенції.

Питання № 20: Проти яких держав Суд встановлює більше всього порушень?

Більше всього рішень протягом 1959-2014 років Суд виніс проти Туреччини (3095 рішень), Італії (2312), Росії (1604), Польщі (1070) та Румунії (1026). Іншими словами, проти цих держав Суд виніс біля половини всіх своїх рішень, ухвалених протягом 1954-2014 років (близько 18 тис.).

Станом на кінець 2014 року Україна знаходилася на 6 місці по кількості винесених Судом проти держави-учасниці Конвенції рішень.

Питання № 21: Чи розглядає Суд суспільно важливі питання та питання, прямо не передбачені Конвенцією та Протоколами до неї?

Судові доводиться вирішувати питання, які неможливо було передбачити на час підписання Конвенції у 1950 році. Це обумовлюється тим, що Конвенція є «живим організмом», який необхідно тлумачити в світлі сучасних умов (принцип динамічного/еволюційного тлумачення Конвенції).

Зокрема, Суд виносив рішення щодо таких важливих суспільних питань, як проведення абортів, сприяння у самогубстві (ефтаназія), особисті обшуки, домашнє рабство, право на з'ясування власного походження у випадках, коли мати при народженні дитини вирішила зберегти анонімність, покривання голови ісламською хустиною в школах та університетах, видиме носіння християнського натільного хрестика, демонстрація розп'яття в державній школі, захист журналістських джерел, дискримінація проти циган, права ЛГБТ та питання, пов'язані з навколишнім середовищем.

Для прикладу можна навести статтю 8 Конвенції, яка гарантує кожному право на повагу до приватного та сімейного життя, а також до житла. Ані ця стаття, ані будь-які інші положення Конвенції не гарантують права на збереження навколишнього природного середовища як такого. Як зазначив сам Суд, більш доречними для захисту екологічних прав є інші міжнародні угоди (*Kyrtatos проти Греції*, № 42666/98, § 52, рішення від 22 травня 2003 року). На думку Суду, жодного питання за статтею 8 також не виникне, якщо оскаржувана шкода від забруднення навколишнього середовища є незначною у порівнянні з небезпекою навколишнього середовища, притаманною життю в кожному сучасному місті. Разом з тим, якщо погіршення природного середовища безпосередньо зачепило права заявника (наприклад, погіршення стану здоров'я сина заявниці через дію міжрегіональної автомагістралі, незаконно побудованої органами влади прямо на вулиці, на якій розташований її будинок, або неможливість заявником користуватися питною водою з колодязя – єдиного наявного в нього джерела води – через забруднення води від незаконно побудованого поруч з його будинком цвинтаря) та сягнуло «мінімального рівня серйозності», Суд може дійти висновку про те, що порушено право заявника на повагу до приватного та сімейного життя або житла. Таким чином, у своїй практиці ЄСПЛ витлумачив статтю 8 ЄКПЛ таким чином, що вона за певних обставин також захищає й екологічні права особи.

Динамічне тлумачення Судом Конвенції також значно залежить і від наявності чи відсутності консенсусу серед держав-членів Ради Європи. Іноді Суд дивиться навіть більш широко: на наявність міжнародного консенсусу (навіть при відсутності широкого європейського консенсусу міжнародний може мати перевагу). Деякі питання, щодо яких не було широкого консенсусу в Європі у 80-90-х роках минулого століття або ж не було консенсусу взагалі, за кілька десятків років отримали більш широке визнання державами. Наприклад, це стосується юридичного визнання прооперованих транссексуалів або надання державою певної форми визнання юридичного статусу одностатевих пар. Інші приклади включають питання різного ставлення до дітей, народжених поза шлюбом, гендерної рівності тощо. Відповідно, якщо те чи інше право Суд не міг витлумачити з Конвенції 20 чи більше років тому, наразі таке право (а відтак і кореспондуючий обов'язок держави-члена Ради Європи забезпечити його відповідно до статті 1 Конвенції) може виникнути.

Питання № 22: Скільки у заявника є часу для подачі індивідуальної заяви до ЄСПЛ?

На сьогодні, заявник має шість місяців від дати прийняття остаточного рішення на національному рівні (зазвичай, це рішення найвищої судової інстанції) або з моменту події, акту чи рішення, на яку заявник скаржиться, і щодо якої не існує ефективних засобів правового захисту, впродовж яких

він може подати заяву до ЄСПЛ. Після закінчення цього строку заява не буде прийнята до розгляду Суду. Після вступу Протоколу № 15 в силу шестимісячний строк подачі заяви до Суду буде зменшено до чотирьох місяців

Шестимісячний термін звернення до Суду зазвичай визначається з дати, коли найвища судова чи адміністративна інстанція, що уповноважена вирішувати справу, прийняла у ній рішення, або коли заявник чи його юридичний представник були повідомлені про це рішення. Як вже зазначалося, якщо не існує ефективних засобів захисту щодо скарги, шестимісячний термін відлічується від дати оскаржуваного акту, події чи рішення.

Крім того, правило шести місяців не стосується так званих триваючих ситуацій, на які скаржиться заявник – наприклад, тривале невиконання остаточного судового рішення, тривале утримання особи під вартою, тривале судове провадження тощо. У таких ситуаціях заявник може звертатися до Суду вже тоді, толи вважатиме, що така тривала ситуація не відповідає практиці Суду, а тому може порушувати те чи інше положення ЄКПЛ.

Шестимісячний термін може бути перерваний тільки коли заявник надішле до Суду повну заяву з додатками, яка відповідатиме вимогам статті 47 Регламенту Суду. Таким чином, в інтересах заявника подати заяву до ЄСПЛ якомога швидше з моменту отримання ним остаточного рішення чи оскаржуваного акту, події чи рішення, оскільки якщо вона буде неповною (наприклад, не будуть подані всі документи), ЄСПЛ може або відразу визнати заяву такою, що не відповідає правилу 47 Регламенту Суду, або попросити заявника доповнити її і надати повний пакет документів. При цьому повний пакет документів має бути досланий впродовж все того ж шестимісячного строку. Якщо ж неповну заяву було подано впродовж шестимісячного строку, а повну – вже після його спливу, то вважатиметься, що заявник не дотримався правила щодо подання заяви до Суду протягом шестимісячного строку.

Саме така ситуація мала місце у справі «Малиш та Іванін проти України» (№№ 40139/14 та 41418/14, ухвала щодо прийнятності від 9 вересня 2014 року). У цій справі Суд мав нагоду вперше прокоментувати останню редакцію правила 47 Регламенту Суду, яка була прийнята 6 травня 2013 року та яка набула чинності 1 січня 2014 року, зокрема питання перебігу шестимісячного строку подачі індивідуальної заяви. Оскільки в даній справі первісно подані заяви були неповними (заявники не надали копії своїх національних позовів, апеляційних та касаційних скарг), Суд проінформував заявників про недотримання правила 47 і попередив їх, що перебіг шестимісячного строку подачі заяви до Суду буде перервано лише після подачі повного пакету документів до Суду. Згодом заявники подали повні пакети документів по своїх заявах, як того вимагав Суд, але вже поза межами шести місяців від дат остаточних рішень національних судів.

Розглядаючи ці справи, Суд зазначив, що якщо раніше перше звернення до Суду, в якому навіть стисло було викладені факти та скарги, переривало перебіг шестимісячного строку звернення до Суду (за умови подачі в подальшому повної заяви), з 1 січня 2014 року умови подачі заяв є більш жорсткими. Зокрема, для переривання перебігу шестимісячного строку необхідно відразу подати заяву разом з усіма документами на її підтримку, а неповні заяви більше не беруться до уваги для цілей переривання перебігу шестимісячного строку. В даній справі, хоча перше звернення першого заявника було зроблене ще до набуття чинності нової редакції правила 47, таке перше звернення не перервало перебігу шестимісячного строку, оскільки він не надав повну заяву у строки, встановлені йому Судом у відповідному листі-запиті. Щодо другого заявника Суд зазначив, що його твердження про те, що він мав труднощі в підготовці своєї заяви, були неконкретизованими та не підтриманими жодними доказами чи переконливими аргументами, тому Суд дійшов висновку, що другий заявник не надав належного пояснення його недотримання вимог нової редакції правила 47. Відповідно, Суд відхилив заяви як такі, що були подані поза межами шестимісячного строку звернення до ЄСПЛ.

З огляду на цю справу можна порадижити усім потенційним заявникам та їхнім представникам проявляти максимальну обачність та увагу при подачі своїх заяв до Суду. При цьому найкращою буде рекомендація подавати заяву відразу з усіма підтверджуючими документами (копіями позовів, апеляційних та касаційних скарг тощо) і якомога швидше після винесення на національному рівні остаточного судового рішення чи оскаржуваного акту, події чи рішення. Саме в такому випадку заявники зведуть до мінімуму можливі ризики пропуску шестимісячного строку подачі заяви до Суду.

Термін подачі заяви до Суду закінчується в останній день шести місяців, навіть якщо цей день є неділею або офіційним вихідним днем. Іншими словами, формуляр заяви з усією необхідною інформацією та документами повинен бути відправлений до Суду щонайпізніше в останній день шестимісячного терміну. Отже, заявникові слід переконатися в тому, що він вчасно відправив свою заяву поштою.

Порада: Формуляр заяви є на сайті ЄСПЛ, саме звідти його варто завантажити, заповнити та відіслати до Суду. Якщо ж писати, як це раніше часто робилося заявниками, попереднього листа до Суду з проханням надати формуляр заяви, то це не перерве шестимісячного строку подачі заяви до Суду, а лише скоротить його на певний час, враховуючи строк доставки міжнародної кореспонденції. Сам Суд також не радить цього робити.

Більш детально про дотримання шестимісячного строку як критерій прийнятності можна ознайомитися в Практичному посібнику щодо прийнятності (http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf), сс. 31-35.

Питання № 23: **Скільки часу ЄСПЛ розглядає справи?**

Якщо мова йде про явно необґрунтовані заяви (неприйнятні скарги), які складають більшість заяв, поданих до Суду, останній, як правило, розглядає їх відразу ж після надходження і повідомляє заявника про відповідне рішення через кілька місяців після подачі заявником індивідуальної заяви. Такими заявами займаються судді, які засідають одноособово, і яким допомагає Фільтраційна секція Суду та позасудові доповідачі (щодо заяв проти деяких держав).

Якщо ж заява на перший погляд не є явно необґрунтованою та потребує додаткових коментарів від уряду-відповідача та заявника, Суд доводить до відома («комунікує») таку заяву уряду-відповідача. У зв'язку з великою завантаженістю Суду, іноді розгляд заяви може розпочатися лише через рік після її надходження.

У цілому з моменту отримання Судом заяви до моменту винесення ним рішення по суті проходить три-п'ять років, однак цей строк може бути як меншим (мінімальний строк розгляду справи в ЄСПЛ може складати близько півтори року), так і набагато більшим (десять років і більше). Усе залежить від терміновості або пріоритетності заяви. Так, окремі заяви Суд може визнати терміновими і розглянути їх у пріоритетному порядку, зокрема у випадку, якщо життя чи здоров'я заявника знаходиться під загрозою. Інші, менш термінові заяви (наприклад, щодо захисту права власності), Суд розглядатиме, як правило, довше.

У 2009 році Суд ухвалив політику пріоритетності розгляду справ (до цього усі справи в основному розглядалися в хронологічному порядку – від найбільш старих до більш недавніх). При визначенні порядку, в якому Суд розглядатиме справи, він повинен приймати до уваги серйозність та терміновість питань, які ставляться у справі (Палата або її Голова можуть відійти від цього правила стосовно будь-якої конкретної заяви). Відповідно, Судом визначено 7 категорій справ: 1 – термінові заяви (ризик життю або здоров'ю заявника, застосування правила 39 Регламенту Суду); 2 – справи, які стосуються структурних проблем (пілотні справи) або які порушують питання загального інтересу; 3 – справи, які стосуються загрози фізичній цілісності або гідності особи (статті 2, 3, 4 та 5§1 ЄКПЛ); 4 – заяви, основані на інших статтях; 5 – заяви, що повторюються, «клоніві» справи; 6 – заяви, в яких є проблема прийнятності; 7 – явно неприйнятні заяви.

Разом з тим, в окремих випадках ця пріоритетність може змінюватися. Так, хоча розгляд явно неприйнятних заяв стоїть на останньому місці згідно політики Суду 2009 році, з 2010 року ці справи, як правило (принаймні, заяви проти держав, які розглядає Фільтрувальна секція), розглядаються в першу чергу, тим самим відразу «відфільтровуються» явно неприйнятні заяви, які становлять переважну більшість від усіх заяв, поданих до Суду, а заявникам більше не потрібно, як раніше, чекати по п'ять-сім років, щоб зрештою дізнатися, що їхню заяву було відхилено як явно необґрунтовану.

Якщо заявник вважає, що його справа є терміною чи пріоритетною, він повинен належним чином це обґрунтувати. У випадку терміновості Суд може невідкладно проінформувати державу-відповідача про подачу заяви (правило 40 Регламенту Суду).

Нарешті, правило 41 Регламенту Суду передбачає, що при визначенні порядку черговості розгляду справ Суд має враховувати критерії важливості та терміновості питань, що розглядаються. Однак палата або її Голова можуть відступити від цих критеріїв та надати пріоритет конкретній заяві.

Питання № 24: **Якими є основні етапи провадження в ЄСПЛ?**

Типове провадження в ЄСПЛ є письмовим. Усні слухання по справі проводяться вкрай рідко і за рішенням Суду. Основними етапами провадження в палаті Суду є:

1) подання заявником індивідуальної заяви до Суду та її реєстрація Секретаріатом;

2) подання заявником клопотання за правилом 39 Регламенту Суду (за необхідності). Подання клопотання за правилом 39 відбувається, як правило, одночасно з подачею основної заяви, або ж воно може бути подане і пізніше, в ході розгляду заяви (в залежності від виникнення обставин, за яких можливе застосування правила 39);

3) призначення судді-доповідача та передача заяви до відповідної суддівської формації;

4) «комунікація» заяви, тобто, доведення заяви до відома уряду-відповідача. Цей етап включає попередній розгляд прийнятності заяви та суті заяви. У переважній більшості випадків Суд розглядає питання прийнятності та суті заяви разом (одночасно). Іншими словами, уряду-відповідачу та заявникові пропонується прокоментувати питання Суду як щодо прийнятності скарг заявника, так і щодо їх суті. Етап комунікації включає:

- повідомлення уряду-відповідача про заяву та надання останнім своїх відповідей та зауважень («спостережень»; англ. – observations) на поставлені Судом запитання щодо прийнятності та суті заяви;
- пересилка Судом відповідей та зауважень уряду заявникові для надання ним коментарів;
- подання заявником клопотання про надання правової допомоги (за необхідності);
- подання заявником коментарів на зауваження уряду та вимог про справедливу сатисфакцію;
- пересилка Судом коментарів та вимог заявника урядові для коментарів;
- запит Судом додаткових коментарів від сторін (у разі потреби; рідко).

Результатом комунікації Судом заяви може бути:

5) вирішення Судом справи шляхом затвердження ним дружнього врегулювання справи сторонами (вноситься ухвала Суду щодо вилучення справи з реєстру справ Суду); або вирішення Судом справи шляхом затвердження ним односторонньої декларації уряду-відповідача (вноситься ухвала Суду щодо вилучення справи з реєстру справ Суду); або вирішення Судом справи по суті (винесення рішення Суду та набуття ним чинності).

Винесенню рішення може передувати проведення публічного слухання або місія з встановлення фактів (рідко).

Після винесення рішення можлива передача справи до Великої палати або розгляд Судом клопотань про тлумачення рішення, його перегляд або виправлення у ньому технічних помилок.

Процедура розгляду явно необґрунтованих заяв суддею, який засідає одноособово, є значно спрощеною, не передбачає перерахованих вище етапів та включає лише отримання Судом заяви, розгляд її суддею одноособово та одночасне повідомлення Секретаріатом Суду заявника про отримання заяви та визнання її явно необґрунтованою.

Що стосується розгляду справ у комітеті, він є схожим до провадження в палаті, однак є спрощеним і деякі етапи, наявні в провадженні для провадження в палаті (наприклад, публічне слухання, місія з встановлення фактів) відсутні.

Далі розглядатимуться більш детально кожен з етапів провадження в палаті Суду.

Питання № 25:

Якими є вимоги до оформлення формуляру заяви до ЄСПЛ?

Крім дотримання заявником умов прийнятності, про які говорилося вище, заява повинна бути оформлена на офіційному формулярі, який можна знайти українською мовою та завантажити на сайті Суду (http://www.echr.coe.int/Documents/Application_Form_2014_1_UKR.pdf). Письмовий запит до Суду про надання роздрукованого формуляру не перерве шестимісячного строку подачі заяви (як це було раніше), тому радимо самостійно відразу ж завантажити формуляр на сайті Суду.

Зміст заяви (правило 47 Регламенту Суду) є наступним. У заяві зазначається:

- ім'я, дата народження, громадянство, стать, професія та адреса фізичної особи – заявника;
- дата реєстрації, офіційний реєстраційний номер та адреса юридичної особи – заявника;
- ім'я, професія та адреса представника, якщо є;

- держава-відповідач;
- стисле викладення фактів та стверджуваних порушень Конвенції з відповідною аргументацією;
- стисла інформація про дотримання заявником умов прийнятності; та
- предмет заяви.

Заявник повинен вкластися в той обсяг, який передбачено формуляром заяви. Якщо це неможливо, заявник може додатково навести свої аргументи щодо фактів та стверджуваних порушень на окремих аркушах, але в будь-якому разі він повинен у самому формулярі стисло викласти всю інформацію щодо фактів і стверджуваних порушень, а не частину фактів чи скарг на формулярі, а решту – на окремих листах. Суд повинен вже з самого формуляру зрозуміти, про що справа і які скарги порушуються. Зокрема, згідно зі статтею 47§2 (а) Регламенту Суду: «Інформація, вказана в пунктах 1 (d) по 1 (f) [викладення фактів, ствердженні порушення, інформація про дотримання критеріїв прийнятності] і викладена у відповідній частині формуляру, має бути достатньою для того, щоб Суд міг визначити суть та обсяг заяви, не звертаючись до інших документів».

До заяви повинні додаватися копії усіх рішень, зокрема судових, а також інших документів (наприклад, апеляційні та касаційні скарги), що згадуються у заяві. Заявник також повинен зазначити, чи подавав він подібну скаргу до іншої міжнародної установи.

Заявники, які не бажають, щоб їхню особу було розкрито, повинні зазначити про це в заяві та належним чином це обґрунтувати. Суд може при своїй заяві статус анонімної або ж самостійно прийняти рішення про надання такого статусу.

Датою подачі заяви вважається дата, коли формуляр, що відповідає всім вимогам правила 47 Регламенту Суду, був відправлений на адресу Суду. Датою відправлення вважатиметься дата поштового штемпеля.

Заява повинна бути підписана заявником або його представником (разом з довіреністю), якщо такий є.

Якщо заявник подасть неповну заяву, вона, як правило не буде розглянута. Винятками є наступні випадки: якщо заявник надав ґрунтовні пояснення про причини невиконання вимог частин 1-3 правила 47 Регламенту Суду; якщо заява містить запит про вжиття термінових заходів; якщо Суд прийме відповідне рішення з власної ініціативи або на прохання заявника (частина 5.1 правила 47 Регламенту Суду). У будь-якому разі, Суд може звернутися до заявника в будь-якій формі та будь-яким способом за наданням додаткової інформації чи документів у визначений Судом термін (частина 5.2 правила 47).

Питання № 26:

Якими є найбільш типові помилки при оформленні формуляру заяви?

Найбільш типовими помилками заявника при заповненні формуляру є наступні:

- невикористання нового формуляру заяви до Суду;
- відсутність стислого викладення фактів справи на формулярі;
- відсутність підтверджуючих документів;
- відсутність документів, що показують дотримання критеріїв прийнятності;
- відсутність підпису на формулярі;
- відсутність даних про представника юридичної особи;
- незаповнення тверджень про порушення на формулярі;
- незаповнення розділу щодо вичерпання національних засобів правового захисту;
- невиділення держави-відповідача;
- відсутність документів, посилання на які робиться в формулярі;
- подача заяви в останній момент 6-місячного строку;
- повторна подача неповного формуляру заяви.

Більш докладно про ці помилки можна почитати на сайті Суду (англійською мовою) за наступним посиланням: http://www.echr.coe.int/Documents/Applicant_common_mistakes_ENG.pdf.

Питання № 27:

Чи є якісь вимоги щодо способу доставки заяви в ЄСПЛ?

Індивідуальна заява та інші документи, які будуть потрібні Суду для прийняття відповідного рішення, подаються звичайною поштою. Заяви, надіслані електронною поштою чи факсом, все рівно мають бути продубльовані звичайною поштою, і саме дата відправлення поштою буде вважатися датою подачі заяви до Суду для цілей дотримання шестимісячного строку.

Виключенням з цього правила є випадки, коли існує загроза певним правам заявника, зокрема, життю та здоров'ю (наприклад, екстрадиції заявника до держави, в якій існує вірогідність порушення статей 2 чи 3 Конвенції) і потрібно вжити тимчасові заходи (див. правило 39 Регламенту ЄСПЛ). У цьому випадку заявник може надіслати документи факсом. Номер для цього наступний: +33 (0) 3 88 41 39 00 (факс для надсилання клопотань про застосування тимчасових заходів). Однак Суд приймає на розгляд факси з понеділка по п'ятницю виключно з 08:00 до 16:00 (за місцевим часом). Клопотання про вжиття тимчасових заходів, надіслані після 16:00, як правило, не розглядатимуться того ж дня. Питання тимчасових заходів більш детально розглядається нижче (Питання №№ 38 та 39).

Адреса, за якою заявник має надіслати формуляр заяви, міститься в самому формулярі заяви, а також на сайті ЄСПЛ.

Який обрати вид пошти та спосіб поштового відправлення (звичайна пошта, рекомендована, кур'єрська, тощо) – вирішувати заявнику. ЄСПЛ до цього ніяких вимог не висуває. Найбільш поширеним та раціональним шляхом є відправлення заяви до ЄСПЛ рекомендованою поштою (з можливістю прослідкувати, коли заява поступила до Суду).

Питання № 28:

Якою мовою потрібно подавати індивідуальну заяву?

На початковому етапі провадження писати до Суду можна однією з офіційних мов Суду (англійською чи французькою) або ж офіційною мовою будь-якої з держав-членів Ради Європи. Іншими словами, до моменту вирішення питання про прийнятність заяви можна листуватися з судом однією з 47 мов держав-членів РЄ: українською, англійською, російською тощо.

Після того, як заяву було комуніковано уряду-відповідачу, за загальним правилом спілкування далі здійснюватиметься однією з двох офіційних мов ЄСПЛ: французькою або англійською. В окремих, належно обґрунтованих випадках Суд може відійти від цього правила та надати заявникові право продовжувати спілкуватися офіційною мовою держави-відповідача.

Суд не надає безкоштовного перекладача для здійснення допомоги у листуванні. Разом з тим, перекладати кореспонденцію з Судом можна і самостійно, включивши потім вартість перекладацьких послуг в «судові та інші витрати», які Суд в разі винесення рішення про порушення може задовольнити і присудити заявникові (за наявності підтверджуючих документів).

Питання № 29:

Чи потрібно додавати оригінали документів до індивідуальної заяви?

Ні. Заявник повинен надати лише копії, оскільки Суд не повертає оригінали документів. Іншими словами, подання оригіналів не перешкоджає розгляду заяви, але заявник ризикує назавжди втратити оригінал документа, додавши його до заяви чи направивши на запит Суду. Тому слід мати на увазі, що коли заявника просять надати документ, мається на увазі *копія* такого документа. При цьому копію (в т.ч. судових та інших рішень) не потрібно засвідчувати в суді або у нотаріуса – достатньо звичайної якісної фотокопії.

Питання № 30:
**Чи надає Суд юридичні консультації з
приводу подачі заяви до нього?**

Ні. Суд не надає заявникові жодних юридичних порад чи консультацій, окрім тих стандартних інструкцій щодо процедури, які містяться в певних листах Суду. Заявник, якому необхідна правова допомога для підготовки індивідуальної заяви, сам повинен знайти собі юриста, який міг би належним чином допомогти йому у веденні справи в Суді.

Питання № 31:
**Чи обов'язково заявнику мати юридичного
представника під час провадження в ЄСПЛ?**

На початковому етапі розгляду справи (підготовка індивідуальної заяви та звернення до Суду) від заявника не вимагається обов'язкового юридичного представництва. Іншими словами, заявник може бути представлений або самостійно, або ким-небудь іншим: юристом, адвокатом, близьким родичем, другом або директором підприємства (щодо трьох останніх категорій у формулярі необхідно пояснити, в якій якості та чи інша особа, яка не є юристом, представляє заявника).

Однак після повідомлення («комунікації») заяви державі-відповідачу заявник в переважній більшості випадків (крім справ, що стосуються усталеної практики Суду, т.з. «клонівих справ») повинен бути представлений адвокатом, що має дозвіл на здійснення адвокатської діяльності в одній з Договірних сторін та проживає на території однієї з цих країн, або будь-якою іншою особою, дозвіл на представництво якої погоджено Головою Палати (наприклад, просто юристом).

Питання № 32:
**Чи передбачений якийсь збір чи сплата
за подачу заяви до ЄСПЛ?**

Ні. Розгляд заяв в ЄСПЛ є безкоштовним. Однак витрати заявника на кореспонденцію із Судом чи юридичне супроводження сплачуються заявником самостійно. Водночас, у разі встановлення порушення Суд може, за наявності подачі заявником відповідної вимоги про справедливую сатисфакцію, присудити заявникові так звані «судові та інші витрати», які включають зазначені витрати. Їх виплачує держава-відповідач. Крім того, в окремих випадках Суд може присудити заявнику так звану «правову допомогу» в рамках програми Ради Європи для часткового покриття його юридичних витрат, пов'язаних із провадженням в Суді, якщо заявник доведе, що в нього немає достатніх коштів для належного юридичного представництва в Суді. Сума такої правової

допомоги є обмежено і її мета полягає не в повному покритті витрат заявника на юридичні послуги, а лише у внеску Ради Європи в покриття таких витрат (див. детальніше нижче Питання № 46).

Питання № 33:

Чи потрібно заявнику (його представнику) бути присутнім у Страсбурзі під час розгляду його заяви?

Ні. Не потрібно приїздити до Страсбурга особисто і викладати предмет заяви в усній формі чи давати будь-які пояснення. Якщо в Суду виникне необхідність в проведенні усного слухання справи, він *сам* про це повідомить заявника та запросить його на таке слухання. Як правило, усні слухання проводяться лише в деяких складних та резонансних справах. Наприклад, у справах проти України ЄСПЛ на сьогоднішній день провів усього декілька усних слухань (наприклад, у справах «*Юрій Луценко проти України*» та «*Юлія Тимошенко проти України*»).

Питання № 34:

Якою є процедура реєстрації індивідуальної заяви?

За умови дотримання заявником всіх формальних та процесуальних вимог, після отримання індивідуальної заяви Секретаріат ЄСПЛ відкриває справу та призначає їй номер, на який заявник повинен посилатися в подальшому (заявник отримує наклейки зі штрих-кодом, які він повинен наклеювати на всі свої подальші листи до Суду). Заявник сповіщається про це листом.

Увага! Часто заявники або їхні представники тлумачать лист Секретаріату Суду про те, що їхню заяву було «прийнято» Судом, як фактичне отримання позитивного результату по своїй справі від Суду. Таке тлумачення є хибним та часто створює невіправдані сподівання для заявника. Лист ЄСПЛ про прийняття заяви говорить лише про те, що заяву було зареєстровано, тобто, що вона відповідає формальним вимогам правила 47 Регламенту Суду. Однак її ще не було розглянуто, і в подальшому Суд може визнати її неприйнятною або встановити відсутність порушення Конвенції чи Протоколів до неї.

Питання № 35:

Чи може Суд запитати у заявника додаткові документи чи пояснення?

Так. Якщо заява не відповідає вимогам правила 47 Регламенту Суду (наприклад, не надано всі підтримуючі документи), Секретаріат Суду може або відразу відхилити заяву адміністративним шляхом як таку, що не відповідає правилу 47, або ж попросити заявника надіслати додаткові документи, відомості чи пояснення стосовно його скарг.

Заявникові треба дуже відповідально ставитись до цих звернень, адже ненадання відповіді може призвести до відхилення заяви згідно правила 47 Регламенту Суду, а невчасне надання відповіді може призвести до порушення шестимісячного строку подачі заяви до Суду.

Також варто звернути увагу на пункт 49 формуляру заяви «Призначення особи, з якою ведеться листування». Навіть якщо заявників чи представників заявника (заявників) декілька, листування буде здійснюватись з однією особою та лише за тією адресою, яка вказана у заяві. Суд не буде вести спілкування одночасно із заявником та його представником, оскільки після призначення представника Суд, як правило, веде листування лише з останнім. Якщо реквізити для листування зміняться, заявникові необхідно буде терміново повідомити про це Суд у письмовій формі.

Питання № 36:

Яким є статус документів, що подаються до Суду?

Згідно правила 33 Регламенту Суду, усі документи, що подаються до Суду сторонами (крім документів стосовно дружнього врегулювання справи), є, як правило, публічними. Іншими словами, будь-яка особа, за попереднім належно вмотивованим запитом, може ознайомитися в Суді з усіма матеріалами, що містяться у справі заявника.

Разом з тим, доступ громадськості до документа чи його частини може бути обмежений в інтересах моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо цього вимагають інтереси неповнолітньої особи або захист приватного життя сторін чи іншої особи, якої це стосується, або якщо Голова палати, виключно у разі крайньої необхідності та за виняткових обставин, вирішує, що відкритий доступ до документів може зашкодити інтересам правосуддя.

Питання про обмеження публічності документів вирішується Головою палати – за власною ініціативою чи за клопотанням однієї зі сторін у справі або іншої особи, якої це стосується. Будь-яке клопотання про збереження конфіденційності повинне бути обґрунтованим та зазначати, чи стосується воно всіх матеріалів у справі, чи певної їх частини.

Винесені палатою ухвали та рішення є відкритими для громадськості. Це ж стосується ухвал та рішень, винесених комітетами, включно з рішеннями, що підлягають регулюванню положеннями частини 5 правила 53 Регламенту. Також Суд регулярно оприлюднює загальну інформацію щодо рішень, винесених суддею одноособово та винесених комітетами згідно з частиною 5 правила 53 Регламенту Суду.

Питання № 37:
Якими є основні обов'язки заявника
протягом провадження в Суді?

Протягом провадження заявник повинен з власної ініціативи інформувати Суд про будь-яку зміну своєї адреси або обставин своєї справи. Також заявник повинен вчасно, протягом встановлених Судом строків, відповідати на будь-які його можливі запити.

Питання № 38:
Що таке тимчасові заходи та коли вони застосовуються?

Відповідно до правила 39 Регламенту Суду палата чи, у разі потреби, голова секції або черговий суддя, призначений відповідно до пункту 4 цього правила, може – на прохання однієї зі сторін чи будь-якої особи, якої це стосується, або за власною ініціативою, – вказати сторонам на тимчасові заходи, які, на їхню думку, доцільно вжити в інтересах сторін чи в інтересах належного здійснення провадження у справі.

Тимчасові заходи застосовуються лише у виняткових випадках, зокрема, лише якщо Суд вважає, що заявник наражається на неминучий ризик *серйозної та непоправної шкоди*, якщо такий захід не буде застосовано.

Рішення щодо застосування тимчасових заходів виноситься без шкоди для подальшого рішення Суду щодо прийнятності справи та її суті.

Тимчасові заходи призначаються державі-відповідачу. Однак у деяких виключних випадках тимчасові заходи можуть бути призначені Судом і заявникові (так, у справах *«Ilaşcu та інші проти Молдови та Росії»* та *«Савченко проти Росії»* Суд запропонував заявникам припинити голодування). Також у разі міждержавних спорів рішення може бути призначене як для держави-відповідача, так і для держави-позивача (приклад – справа *«Україна проти Росії»* (№ 1)).

У переважній більшості випадків тимчасові заходи стосуються призупинення екстрадиції або депортації, якщо у разі їх виконання існуватиме загроза життю заявника (стаття 2 Конвенції) або поганого поведіння з ним (стаття 3 ЄКПЛ). У дуже виняткових випадках тимчасові заходи можуть стосуватися права на справедливий суд по статті 6 (1) ЄКПЛ, і знову ж таки, в рамках депортації (видворення до країни, в якій на нього може чекати груба відмова у правосудді). Так само, і знову ж таки в рамках депортації, у дуже виняткових випадках тимчасові заходи можуть стосуватися права на повагу до приватного та сімейного життя за статтею 8 ЄКПЛ. Правило 39 може також застосовуватися у справах, що стосуються умов утримання під вартою, коли заявник потребує особливої медичної допомоги для лікування серйозних або навіть смертельних захворювань.

Увага! Тимчасові заходи не застосовуються Судом для попередження неминучої шкоди або втрати власності; попередження неминучого банкрутства або виконання військового обов'язку; отримання звільнення заявника з-під варти, який скаржиться на незаконність утримання під вартою; отримання звільнення заявника з-під варти для попередження загрози його здоров'ю та життю через його голодування, тощо.

Тимчасові заходи можуть бути призначені на всю тривалість провадження в Суді або на більш короткий строк. Рішення про застосування тимчасових заходів може бути припинене Судом в будь-який час.

Тимчасові заходи є обов'язковими для виконання відповідною державою. Невиконання нею правила 39 може привести Суд до висновку про порушення статті 34 ЄКПЛ (права на подачу індивідуальної заяви до Суду).

Слід зазначити, що від 70 (2008-2011) до 90% (2012) клопотань про застосування правила 39 відхиляються Судом. Так, у 2012-2014 році до Суду було подано 5489 клопотань про застосування правила 39. З них 2259 було визнано таким, що не підпадають під сферу застосування правила 39, 2803 було відхилено, а 427 задоволено (7,7%). Щодо України в 2012-2014 році було подано 101 клопотання, з них 32 було визнано такими, що не підпадають під сферу застосування правила 39, 50 – відхилено, 19 – задоволено (18,8%). У 2014 році щодо України було подано 35 клопотання. 14 – поза сферою застосування, 16 – відхилені, 5 – задоволені. У 2014 проти України та Росії разом подано 110 клопотань; усі вони були задоволені.

Питання № 39: Якими є вимоги до оформлення клопотань про застосування правила 39?

Клопотання про застосування правила 39 повинне бути обґрунтованим. Зокрема, заявник повинен детально зазначити підстави, на яких засновані його побоювання, характер стверджуваних ризиків та положення Конвенції, які, на його думку, були порушені. Наприклад, у справах про екстрадицію чи депортацію заявник повинен зазначити очікувану дату такого заходу, свою адресу або місце його утримання під вартою.

Клопотання повинні супроводжуватися усіма необхідними документами (судовими рішеннями та іншими матеріалами, що підтримують твердження). Простого посилання на документи недостатньо. Суд не обов'язково буде контактувати заявників, чиї клопотання є неповними. Неповні клопотання, як правило, не розглядатимуться Судом.

Якщо клопотання подається в рамках вже існуючої в Суді справи, необхідно зазначити її номер. У справах про екстрадицію чи депортацію заявники повинні використати усі національні засоби правового захисту, які можуть призупинити депортацію (наприклад, подати апеляцію проти

рішення суду першої інстанції про депортацію). Якщо заявник не зробить цього, Суд не буде застосовувати правило 39.

У справах про екстрадицію чи депортацію необхідно зазначити очікувану дату та час видворення, адресу заявника або місце утримання під вартою, а також номер справи в Суді (якщо є). Суд повинен бути поінформований про будь-яку зміну цих даних (дату та час видворення, адресу тощо) якомога швидше.

Клопотання надсилаються факсом на номер +33 (0) 3-88-41-39-00 або поштою. Суд не розглядатиме клопотання, надіслані електронною поштою. Клопотання повинне бути подане, за можливості, однією з офіційних мов держав-членів РЄ.

На першій сторінці клопотання повинно бути написано та зазначено виділеними буквами:

«Rule 39 – Urgent»

Контактна особа (ім'я та контактна інформація)

Дата і час депортації та місце призначення.

Факси і листи отримуються: з понеділка по п'ятницю з 8 до 16 год. Клопотання, послані після 16 год., як правило, не розглядаються в цей день.

Також звертайте увагу на те, що є офіційні вихідні дні Суду. Наприклад, на момент підготовки цього посібника, до кінця 2015 року в Суді святковими (вихідними) днями ще були: 11 листопада та дні, починаючи з 23 по 31 грудня 2015 року. Дати офіційно визначених вихідних днів, коли Секретаріат Суду не працює, можна подивитись (англійською) на офіційному сайті ЄСПЛ за посиланням: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=contact&c=>.

Запити на застосування тимчасових заходів мають бути викладені ґрунтовно та стисло, наскільки це можливо. Утім, якщо факс перебільшує 10 сторінок, рекомендується надіслати його в декілька етапів, щоб він був отриманий та розглянутий за найкращих умов.

Клопотання повинні надаватись якомога швидко після ухвалення остаточного рішення національного суду або ж якомога раніше до прийняття такого рішення, якщо передбачається його негайне виконання (наприклад, депортація особи відповідно до судового рішення). Суд, можливо, не зможе розглянути клопотання, якщо воно було подане за менш ніж 1 день до запланованої дати депортації.

Якщо має бути ухвалене остаточне судове рішення і існує ризик його негайного виконання, особливо в питаннях екстрадиції чи депортації, заявники та їхні представники повинні подавати клопотання про застосування тимчасових заходів, не очікуючи на таке рішення, зазначивши чітко дату, в яку його буде винесено і що клопотання підлягає умові того, що остаточне судове рішення буде негативне.

Суд розглядає клопотання в пріоритетному порядку та на індивідуальних засадах шляхом письмової процедури. Про прийняте рішення заявники інформуються листом (факсом та поштою). Рішення про відхилення клопотання про застосування правила 39 не підлягає оскарженню.

Заявники, які подають клопотання за правилом 39, повинні забезпечити відповіді на кореспонденцію Секретаріату Суду. Якщо клопотання про застосування правила 39 було відхилено, заявники повинні проінформувати Суд, чи бажають вони продовжувати підтримувати свою заяву в Суді. Якщо правило 39 було застосовано, вони повинні регулярно та невідкладно інформувати Суд про будь-яке триваюче провадження на національному рівні. В іншому випадку Суд може вирішити вилучити справу з реєстру.

Наостанок слід зазначити, що якщо клопотання про застосування правила 39 Регламенту Суду подається не в ході розгляду вже поданої індивідуальної заяви, а до подання такої заяви, бажано подавати клопотання разом із заявою, або ж надіслати заповнений формуляр заяви невдовзі після подачі клопотання відповідно до правила 39.

Питання № 40:

Що таке передача справи до судової формації та призначення судді-доповідача?

Як вже зазначалося, для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі судді, що засідає одноособово, комітетів у складі трьох суддів, палат у складі семи суддів та Великої палати у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.

Якщо надані заявником матеріали є самі по собі достатніми для того, щоб встановити, що заява є неприйнятною або повинна бути видалена зі списку справ Суду, заява передається судді, який засідає одноособово і який її розглядає. Суддям, які засідають одноособово, допомагають поза-судові доповідачі (члени Секретаріату Суду).

Якщо є виправданим розгляд заяви комітетом або палатою, Голова Секції, до якої було передано справу, призначає суддю-доповідача, який вивчатиме заяву та доповідатиме іншим суддям по ній.

Питання № 41:

Коли відбувається розгляд справи суддею одноособово?

Суддя, який засідає одноособово, може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ будь-яку заяву, подану до Суду, якщо таке рішення можна прийняти без подальшого вивчення справи, тобто, коли неприйнятність заяви є очевидною з самого початку. Таке рішення є остаточним та не підлягає оскарженню.

Заявник інформується про прийняте рішення у формі листа. Суддя, який засідає одноособово, не може розглядати справу проти держави-відповідача, щодо якої його було обрано. Якщо суддя, який засідає одноособово, не приймає рішення щодо неприйнятності заяви, він передає заяву на розгляд до комітету або палати для подальшого розгляду.

Питання № 42:

Коли відбувається розгляд справи комітетом?

Комітет може шляхом одностайного голосування: оголосити заяву непринятною або вилучити її із реєстру справ Суду, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення справи; або оголосити заяву прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладе не в основу справи питання стосовно тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду. Рішення комітету є остаточними та не підлягають оскарженню.

Якщо суддя, обраний від держави, яка є стороною у справі, не входить до складу комітету, який розглядає справу, комітет може на будь-якому етапі провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з суддів, які входять до складу такого комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, в тому числі те, чи заперечувала ця сторона проти застосування процедури прийняття рішення щодо питання усталеної практики Суду.

Якщо комітет не прийме ухвалу або рішення, заява передається на розгляд до палати, яка розгляне її.

Питання № 43:

Коли відбувається розгляд справи палатою?

Якщо суддя, що засідав одноособово, або комітет не винесли жодної ухвали щодо прийнятності, або якщо комітет не постановив жодного рішення щодо суті, палата приймає рішення щодо прийнятності і суті заяви. Ухвалу щодо прийнятності вона може винести окремо.

Палата може відразу ж оголосити заяву непринятною або вилучити її з реєстру справ Суду. Ухвала палати може стосуватись всієї заяви або її частини.

Альтернативно, палата або Голова Секції може вирішити:

(а) надіслати сторонам запит щодо надання додаткової інформації, документів або інших необхідних для справи матеріалів;

(б) повідомити про заяву або її частину («комунікувати» її) уряд держави-відповідача та запросити його надати зауваження по справі, а після їх отримання запросити заявника надати зауваження у відповідь;

(с) запросити сторони надати подальші письмові зауваження.

Питання № 44: Коли відбувається розгляд Великою палатою?

Велика палата складається з сімнадцяти суддів і щонайменше трьох запасних суддів. До її складу входять Голова Суду та Заступники Голови Суду і Голови Секцій. Будь-який Заступник Голови Суду або Голова Секції, що не може взяти участь у засіданні Великої палати, повинен бути заміщений Заступником Голови відповідної Секції. Суддя, обраний від Договірної сторони, якої стосується справа, чи, в разі необхідності, суддя *ad hoc* (правило 29 Регламенту) чи суддя спільного інтересу (правило 30 Регламенту), засідає в якості повноправного члена Великої палати відповідно до частин 4 і 5 статті 26 Конвенції.

Існує три можливості розгляду справи Великою палатою:

- якщо справа, що знаходиться на розгляді палати, порушує серйозне питання тлумачення Конвенції та Протоколів до неї, палата може поступитися своєю юрисдикцією на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін про це не подала протягом одного місяця з дати сповіщення її Судом про таке рішення мотивованого заперечення щодо такої передачі. Таке трапляється досить рідко;
- якщо вирішення питання, що знаходиться на розгляді палати, може призвести до результату, несумісного з судовою практикою Суду, палата повинна поступитися юрисдикцією на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін про це не подала протягом одного місяця з дати сповіщення її Судом про таке рішення мотивованого заперечення щодо такої передачі;
- упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з мотивованим клопотанням про передачу справи на розгляд Великої палати. Колегія у складі п'яти суддів Великої палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї або важливе питання загального значення (на практиці задовольняється лише незначна кількість клопотань). Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення рішення (стаття 43 Конвенції та правило 73 Регламенту Суду).

На сьогодні Велика палата розглядала лише одну справу проти України («*Бочан проти України*» (№ 2)). У цій справі Палата Суду, до якої потрапила на розгляд справа, поступилася юрисдикцією на користь Великої палати, про що жодна із сторін не заперечувала.

Питання № 45:

Що відбувається після комунікації заяви?

Після комунікації заяви урядові-відповідачеві подальше спілкування Суду зі сторонами по справі, а також усі подання сторін надаються англійською або французькою мовами, якщо Голова Палати, яка розглядає справу, не надасть сторонам дозвіл продовжувати використовувати офіційну мову держави-відповідача.

З моменту комунікації представництво заявника адвокатом або «будь-якою іншою особою, погодженою Головою Палати», є обов'язковою, якщо Голова Палати не вирішить інакше. Адвокат, інша особа, що представляє заявника, або заявник, якщо йому надано дозвіл представляти самого себе, повинні мати достатнє розуміння однієї з офіційних мов Суду. Якщо така особа не має достатнього розуміння однієї з мов Суду, Голова Палати може надати їй дозвіл на використання однієї з офіційних мов держав-учасниць.

Усі письмові подання сторін повинні робитися протягом строків, встановлених Головою Палати (вони зазначаються у відповідних листах Секретаріату Суду). Якщо такі подання були зроблені поза встановленими строками, вони не включаються до справи, якщо Голова Палати не вирішить інакше.

Якщо сторона з тих чи інших підстав не встигає надати письмове подання до Суду протягом встановленого ним строку, вона повинна якомога раніше до закінчення такого строку подати до Суду клопотання про його продовження. Датою відправлення подання є офіційна дата його відправлення (поштовий штампель); якщо такого немає, то датою подання вважається дата отримання Судом подання.

Після комунікації заяви держава, громадянином якої є заявник (якщо це не держава-відповідач), будь-яка інша держава-член Ради Європи, Уповноважений Ради Європи з прав людини та будь-яка інша зацікавлена фізична або юридична особа можуть взяти участь у справі в якості третьої сторони та надати письмові зауваження та/або взяти участь у слуханні справи.

Палата може або на прохання сторін або за своєю власною ініціативою об'єднати дві або більше справи.

При повідомленні («комунікації») про заяву уряду-відповідача палата може прийняти рішення про одночасний розгляд прийнятності та суті справи. Також сторони запрошуються висловити свою позицію щодо дружнього врегулювання справи. Якщо дружнього врегулювання або іншого рішення не було досягнуто, і якщо палата переконана, у світлі подань сторін, що заява є прийнятною та готовою для прийняття рішення по суті, вона невідкладно постановляє рішення, включаючи і своє рішення щодо

питань прийнятності (якщо вона раніше вже не розглянула в окремій ухвалі останні питання).

За власною ініціативою або за клопотанням сторін палата може вирішити провести слухання по суті справи, якщо вона вважає це необхідним. Слухання, як правило, є публічними, за деякими виключеннями.

Палата може заслухати свідків, експертів або будь-яку іншу особу, чії свідчення можуть допомогти їй у виконанні своїх функцій, зробити запит до певної особи або установи щодо надання письмового експертного висновку або ж відрядити делегацію (членів палати або інших членів Суду) для проведення розслідування на місці.

Питання № 46:

Що таке правова допомога Ради Європи та як її отримати?

За клопотанням заявника або за своєю власною ініціативою Голова палати може прийняти рішення про надання правової допомоги заявнику у зв'язку з його юридичним представленням з моменту отримання заявником (його представником) зауважень уряду-відповідача щодо прийнятності справи.

Правова допомога надається лише тоді, коли Голова палати переконується, що це є необхідним для належного здійснення провадження, а заявник не має достатніх засобів, щоб самостійно оплатити своє юридичне представництво у Суді.

Для визначення фінансових спроможностей заявника він (його представник) повинен заповнити відповідну декларацію, в якій необхідно зазначити свої доходи та фінансові зобов'язання. Декларація повинна бути засвідчена відповідним національним органом влади.

Після отримання цієї інформації Голова палати вирішує питання щодо того, чи надавати правову допомогу, про що Секретар секції інформує сторін.

Правова допомога покриває не лише винагороду представника, а й інші витрати, які він мав у зв'язку з представництвом заявника у Суді (вартість листування, фотокопіювання, перекладу документів тощо). Однак вона не може повністю покрити усі витрати заявника на юридичне представництво. Наразі правова допомога Ради Європи складає 850 євро.

Питання № 47:

Що таке дружнє врегулювання справи?

Після комунікації заяви Секретар відповідної секції контактує сторони з метою забезпечення дружнього врегулювання справи. Суд вживає будь-яких необхідних заходів з метою сприяння дружньому врегулюванню. Переговори з дружнього врегулювання є конфіденційними та без шкоди

до аргументів сторін в основному провадженні. Якщо сторони досягли дружнього врегулювання, він, після того як переконається, що врегулювання було досягнуто на основі поваги до прав людини, вилучає справу з реєстру своїх справ шляхом винесення ухвали.

Питання № 48: **Що таке одностороння декларація уряду?**

Якщо заявник не погодився на дружнє врегулювання справи, держава-відповідач може подати до Суду клопотання про вилучення заяви з реєстру справ Суду. Таке клопотання повинне супроводжуватися односторонньою декларацією, в якій державою-відповідачем чітко визнається: (1) факт порушення Конвенції у справі заявника та (2) міститься зобов'язання щодо надання заявнику належного відшкодування та, за необхідності, життєвих належних заходів із виправлення ситуації заявника.

Якщо виключні випадки це виправдовують, одностороння декларація може бути подана до Суду і в разі відсутності попередніх спроб досягти мирного врегулювання справи із заявником. Якщо Суд переконаний, що декларація є достатньою основою для висновку про те, що повага до прав людини не вимагає від неї продовжувати розгляд заяви, він може повністю або частково вилучити заяву з реєстру своїх справ, навіть якщо заявник не погоджується з цим.

Порада: У разі, якщо уряд-відповідач пропонує дружнє врегулювання справи, особливо якщо справа стосується усталеної практики Суду (наприклад, тривалого невиконання остаточних рішень національних судів, надмірної тривалості національного судового провадження тощо), а пропонована ним сума компенсації за будь-яку шкоду, спричинену заявнику, відповідає сумам, які Суд зазвичай присуджує в подібних справах, або навіть є вищою від таких сум (заявник чи його представник можуть це перевірити, переглянувши подібні справи на сайті HUDOC), заявникам (їхнім представникам) рекомендується погоджуватися з дружнім врегулюванням. Якщо заявник не погодиться з дружнім врегулюванням, можливі два сценарії: (1) уряд-відповідач надає односторонню декларацію, запропонувавши ту саму суму, що й в ході дружнього врегулювання, а також визнає порушення Конвенції чи протоколів до неї у справі заявника. Суд, як правило, затверджує таку декларацію; (2) уряд-відповідач не подає односторонню декларацію, і Суд виносить рішення по суті. У результаті, Суд встановлює порушення Конвенції чи протоколів до неї у справі заявника, а також присуджує справедливу сатисфакцію, яка може бути нижчою від тієї, що пропонував уряд-відповідач в дружньому врегулюванні (якщо така сума була вищою від сум, які Суд зазвичай присуджує в подібних справах). Таким чином, в сценарії 1 заявник просто втрачає час, оскільки

все одно справа, як правило, буде вирішена на основі подальшої односторонньої декларації уряду-відповідача, а в сценарії 2 заявник ризикує тим, що сума справедливої сатисфакції, яку присудить Суд в своєму рішенні, буде меншою від суми, запропонованої урядом-відповідачем в ході дружнього врегулювання. Звичайно, ця порада не є актуальною, якщо головна мета заявника – не розмір компенсації (справедливої сатисфакції), а визнання порушення в його справі (або урядом-відповідачем в односторонній декларації, або Судом в рішенні по суті).

Питання № 49:

Що таке вилучення справи з реєстру справ Суду та її відновлення?

Заява може бути вилучена з реєстру справ Суду на будь-якій стадії її розгляду – як до, так і після її комунікації. Вилучення заяви з реєстру справ Суду можливе в таких випадках:

- заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або
- спір уже вирішено; або
- якщо на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим (наприклад, якщо сторони досягли дружнього врегулювання справи або на підставі затвердження Судом односторонньої декларації уряду-відповідача).

Однак Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї.

Суд може відновити у списку своїх справ заяву, яку він раніше вилучив з реєстру, якщо він вважає, що це виправдовують виняткові обставини справи.

Питання № 50:

Як виноситься рішення Суду та якою є його структура?

Рішення Суду приймається англійською або французькою мовами, або ж обома цими мовами. «Винесенням» рішення комітету або палати, як правило, є його пересилка сторонам по справі, при цьому рішення палати може бути винесено і у відкритому слуханні.

Рішення ЄСПЛ мають певну структуру, яка значно відрізняється від структури рішення українського суду. Перш за все слід зазначити, що Суд ухвалює два типи рішень: (1) власне, «рішення» (англ. – judgment, франц. – arrêt, рос. – постановление), в яких констатується наявність або відсутність порушення положень Конвенції чи Протоколів до неї, або додаткові рішення щодо справедливої сатисфакції, якщо це питання не було вирішено в рішенні щодо наявності чи відсутності порушення, та (2) «ухвали» (англ. – decision, франц. – décision, рос. – решение) щодо прийнятності або вилучення справи з реєстру справ Суду.

Типове рішення палати ЄСПЛ має наступну структуру:

1). Титульна сторінка. На ній зазначається: орган, який ухвалив рішення (палата), назва справи, тип рішення (рішення або ухвала), місто та дата ухвалення рішення, а також фраза «Це рішення є остаточним, але воно може підлягати редакційним виправленням» (англ. – «This judgment is final but may be subject to editorial revision») або ж фраза «Це рішення стане остаточним за обставин, передбачених в статті 44 § 2 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням» (англ. – «This judgment will become final in the circumstances set out in Article 44 § 2 of the Convention. It may be subject to editorial revision»).

Порада: при цитуванні «палатних» рішень ЄСПЛ в своїх процесуальних документах адвокат повинен завжди посилатися саме на ті рішення Суду, які вже стали остаточними (наскільки б доречним та цікавим для справи його клієнта не було рішення, нещодавно винесене Судом). Сам Суд, як правило, ніколи не посилається в своїх рішеннях на ті свої нещодавні рішення, які ще не стали остаточними. Це пояснюється тим, що рішення палати може бути оскаржене до Великої палати, яка згодом може прийти до інших висновків порівняно з тими, що були викладені в рішенні палати. Зазначене не стосується рішень комітету чи Великої палати, які оскаржити не можна.

2). Назва справи, список суддів, які проводили слухання по заяві і ухваленні рішення, а також дати проведення слухань за зачиненими дверима.

3). Розділ «Процедура» (англ. – Procedure, франц. – Procédure). У цій частині перераховуються наступні відомості: номер та дата подачі заяви, ім'я (назву) заявника, його громадянство чи держава реєстрації (коли мова йде про юридичну особу), особи, які представляють заявника та уряд-відповідача, коротке викладення скарг заявника, а також будь-які інші процесуальні питання та рішення, прийняті Судом (коли та куди передана заява, коли проводилися усні слухання (якщо такі були), хто на них виступав, тощо).

Порада: саме в розділі «Процедура» можна швидше за все на перший погляд зрозуміти скарги заявника і з'ясувати для себе, чи стосується це рішення питання, відповідь на яке шукає адвокат по справі клієнта, і відповідно вирішити для себе, чи варто далі читати це рішення повністю.

4). Розділ «Факти» (англ. – The facts, франц. – En fait). Ця частина включає два основні підрозділи: (1) власне, викладення обставин справи заявника, в т.ч. обставини, які передували подачі справи до Суду, національні провадження тощо (англ. – The circumstances of the case, франц. – Les circonstances de l'espèce), та (2) «Відповідне національне і [при необхідності] міжнародне право і практика». У підрозділ 2 Суд включає положення національного законодавства та національну судову практику, які мають відношення до справи, відповідні міжнародно-правові акти (окрім Конвенції та Протоколів до неї, положення яких цитуються далі при розгляді скарг заявника), відповідну

практику та документи інших міжнародних судових установ та організацій (наприклад, Міжнародного суду ООН, Міжамериканського суду з прав людини, Уповноваженого Ради Європи з прав людини, Парламентської асамблеї Ради Європи, Комітету Ради Європи із запобігання катувань тощо). Крім того, інколи ця частина рішення містить ще один розділ – «Порівняльне право», в якому Суд узагальнює національне законодавство та/або практику інших держав-членів Ради Європи (а інколи й інших держав) з того чи іншого питання, яке розглядається в рішенні, з метою встановлення того, чи існує між державами консенсус по такому питанню. Результати такого дослідження важливі для того, щоб Суд потім визначив, чи має держава-відповідач широку (немає консенсусу) чи вузьку свободу (є консенсус) розсуду з того чи іншого питання за Конвенцією.

5). Розділ «Право» (англ. – The law, франц. – En droit). Це найголовніша структурна частина рішення Суду (дещо схожа на мотивувальну частину національного судового рішення). В залежності від кількості скарг заявника цей розділ може поділятися на декілька підрозділів, кожен з яких має наступну структуру: «стверджуване порушення статті...» (викладення скарги заявника та цитування відповідного положення Конвенції чи Протоколу до неї; розгляд питання прийнятності (англ. – admissibility, франц. – recevabilité) скарги (аргументи уряду, аргументи заявника та їхня оцінка Судом та його висновки щодо прийнятності), розгляд суті (англ. – merits, франц. – fond) скарги (аргументи уряду, аргументи заявника, їх оцінка Судом (викладення загальних принципів з практики Суду, які стосуються відповідної скарги, їх застосування в даній справі та висновок Суду щодо наявності чи відсутності порушення).

Порада: ця частина рішення є найбільш важливою. По-перше, саме в ній можна швидко знайти посилання на інші подібні справи Суду (в частині, в якій Суд викладає загальні принципи з того чи іншого питання, завжди цитуються інші подібні справи). По-друге, саме ця частина рішення Суду допомагає швидко, не вдаючись до повного прочитання всього рішення, починаючи з почасті досить довгої його частини «Факти», зорієнтуватися в тому, про що ця справа (це видно із скарги заявника), в чому полягають скарги та яку їм дав оцінку Суд, а відтак переконатися в тому, чи дійсно вона стосується того питання, з яким адвокат зіткнувся у справі клієнта. Якщо ні, то немає необхідності перечитувати все рішення (яке часто займає кілька десятків сторінок і більше), тим самим значно заощаджується час. Якщо ж так, то адвокат зможе більш детально та повністю прочитати це рішення та, за необхідності, послатися на нього в своєму рішенні.

6). Розділ «Застосування статті 41 Конвенції» (у відповідних випадках, коли йдеться про нанесення шкоди/витрат): цитування статті 41 Конвенції, вимоги заявника за статтею 41 Конвенції, коментарі уряду на такі вимоги та висновок Суду.

7). Резолютивна частина. У цій частині рішення Судом резюмується, серед іншого, чи є скарги заявника прийнятними, чи було порушення того чи іншого положення та як ухвалювалося рішення з цих питань (одноголосно чи інакше). Якщо рішення не було ухвалено одноголосно, то відповідно будуть перераховані окремі думки суддів, які можуть співпадати або не співпадати з рішенням більшості. Окрема думка, яка співпадає з рішенням більшості (англ. – *separate opinion* або *concurring opinion* (співпадаюча думка)) – суддя погодився з висновками більшості суддів, але не погодився з мотивацією, яка стояла в основі їхнього висновку. Окрема думка, яка не співпадає з рішенням більшості, або особлива думка (англ. – *dissenting opinion*) – суддя не погодився з висновком більшості щодо порушення (відсутності порушення).

8). Підпис голови Палати та секретаря Секції, а також інформація, якою мовою ухвалено рішення, де та коли (наприклад, «Вчинено англійською та французькою мовами й оголошено на публічному слуханні в Палаці прав людини у Страсбурзі 20 листопада 2014 року»).

9). Окремі думки суддів (за наявності).

Питання № 51: Що таке справедлива сатисфакція?

Заявник, який бажає отримати присудження компенсації («справедливої сатисфакції») згідно зі статтею 41 Конвенції в разі визнання Судом порушення щодо нього Конвенції, повинен зробити відповідну вимогу під час подачі своїх коментарів у відповідь на зауваження уряду. Заявник повинен детально описати свої вимоги, а також надати відповідні супроводжуючі документи та докази. У разі невчасного подання вимог про справедливу сатисфакцію Суд може повністю або частково відхилити такі вимоги. Вимоги заявника пересилаються уряду-відповідачу для коментарів.

Якщо палата або комітет встановлюють порушення Конвенції або Протоколів до неї, вони, як правило, у тому самому рішенні вирішують питання про справедливу сатисфакцію, якщо було подано відповідну вимогу і якщо питання готове для вирішення. Якщо питання не готове для вирішення, палата або комітет відкладають це питання та встановлюють подальшу процедуру для його вирішення.

Рішення Суду, в якому визнається порушення Конвенції чи Протоколів до неї:

а) присуджує заявникові справедливу сатисфакцію (якщо ним подавалася відповідна вимога), а саме:

- компенсацію за моральну шкоду (душевні та фізичні страждання), спричинену порушенням. У деяких випадках Суд вважає констатацію ним порушення достатньою компенсацією за таку шкоду. Між встановленим порушенням та заявленою шкодою повинен існувати причинно-наслідковий зв'язок. Прості спекуляції щодо того, що могло б бути,

якби не порушення, недостатні. Мета сатисфакції – надати заявнику компенсацію за порушення, а не покарати державу-відповідача;

- компенсацію за матеріальну шкоду, спричинену порушенням. Вона включає в себе компенсацію за фактично спричинені матеріальні збитки, так і за збитки або зменшені доходи, очікувані у майбутньому. Заявник повинен належним чином довести таку шкоду та підтвердити її супроводжуючими документами (квитанції, чеки, фактури, рахунки за лікування тощо);
- компенсацію за судові та інші витрати заявника (або його представника) на національному рівні (судові витрати) або під час провадження у Суді (витрати на листування із Судом, фотокопіювання, роздруківку чи переклад документів для подачі в Суд та юридичні послуги, подорож до Страсбургу на слухання справи та проживання), які він поніс, намагаючись попередити порушення Конвенції або отримати відшкодування за таке порушення. Щоб отримати присудження, треба довести, що судові та інші витрати були понесені фактично, їх не можна було уникнути, та вони були розумними за розміром. Вони повинні бути підтверджені відповідними документами. Витрати на юридичне представництво можуть бути присуджені безпосередньо на рахунок представника заявника.

Справедлива сатисфакція, а також будь-який податок, що може бути нарахований на неї заявнику, повинна бути виплачена державою-відповідачем протягом трьох місяців з моменту набуття рішенням статусу остаточного. Зі спливом трьох місяців і до остаточного розрахунку на присуджені суми нараховується простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, чинної у відповідний період невиплати цих платежів, плюс три відсоткові пункти. Суми, як правило, присуджуються в євро, але виплачуються валютою держави-відповідача по курсу, що діє на момент здійснення виплати.

б) за необхідності, зобов'язує державу-відповідача прийняти «індивідуальні» заходи (наприклад, виконати остаточне рішення національного суду, винесене на користь заявника; переглянути справу заявника на національному рівні, тощо). Сам Суд не переглядає національні рішення, не може їх скасовувати, не переглядає вину заявників за національним кримінальним законодавством, тощо;

в) за необхідності, зобов'язує державу-відповідача прийняти «загальні заходи» (внести зміни до законодавства, змінити судову практику, провести адміністративну реформу, тощо). Такі заходи приймаються, коли Суд констатує, що та чи інша проблема в державі-відповідачі є системною (структурною), а не поодиноким випадком.

Питання № 52:

Чи може ЄСПЛ переглянути рішення національного суду?

Згідно з доктриною субсидіарної ролі Суду, останній не є «судом четвертої інстанції» відносно національних судів (маються на увазі трирівневі національні судові системи: перша інстанція, апеляція та касація). Це означає, що ЄСПЛ як міжнародна судова установа не знаходиться в кращій позиції, порівняно з національними суддями, для встановлення фактів, оцінки доказів та тлумачення і застосування національного права по тій чи іншій справі.

Разом з тим, Суд може в певних випадках не погодитися з висновками національних судів щодо встановлення фактів, оцінки доказів чи застосування або тлумачення національного права, якщо такі висновки чи тлумачення або застосування законодавства є очевидно неправильними чи свавільними. Це, передусім, стосується питання належної вмотивованості національних судових рішень.

Наприклад, у справі *«Мала проти України»* (№ 4436/07, рішення від 3 липня 2014 року), яка стосувалася цивільного провадження, порушеного заявницею проти свого колишнього чоловіка в 2006 році з метою стягнення заборгованості по аліментах на дитину, заявниця скаржилася, посилаючись на статтю 6 § 1 ЄКПЛ, на несправедливість цього провадження, оскільки національні суди, маючи в якості доказів кілька звітів державних виконавців щодо оцінки останніми суми заборгованості, взяли до уваги саме той звіт, в якому сума заборгованості була меншою. У цій справі Суд вкотре зазначив, що до його функцій не входять питання допустимості доказів, яке є насамперед компетенцією національних судів. Водночас, якщо останні ігнорують «специфічний, доречний та важливий аргумент, який робиться заявником і який має ключове значення для результату розгляду справи», це може в цілому порушити принцип справедливості судового розгляду. Хоча заявниця не висувала чіткого аргументу про допустимість більш сприятливого для неї звіту в місцевому суді, вона це зробила в апеляційному суді. Разом з тим, ані останній, ані в подальшому Верховний Суд України у своїх рішеннях не дали жодної оцінки цьому вирішальному для результатів розгляду справи аргументу, тим самим порушивши принцип належного відправлення правосуддя. В результаті Суд встановив порушення статті 6 § 1 Конвенції.

Доктрина «Суд – не четверта інстанція» також передбачає, що ЄСПЛ не наділений повноваженнями скасовувати рішення національних судів. Водночас, інколи в своїх рішеннях Суд застосовує «індивідуальні заходи» і зазначає, що в результаті його висновку про порушення Конвенції, зокрема, права на справедливий суд, передбаченого статтею 6 ЄКПЛ, найкращим способом поновлення прав заявника буде перегляд його справи

на національному рівні, з урахуванням висновків ЄСПЛ у винесеному рішенні, в разі якщо заявник скористається відповідним правом, передбаченим національним законодавством.

Законодавство України передбачає можливість звернення особи до суду із клопотанням про перегляд її справи в результаті винесеного рішення ЄСПЛ про порушення. Для прикладу можна навести дві справи проти України: цивільну та кримінальну. Одна з них – «*Бочан проти України*» (№ 2), рішення від 5 лютого 2015 року, – стала першою справою проти України, розглянутою Великою палатою. У цій справі заявниця, починаючи з 1997 року, безуспішно претендувала на частину будинку, яким на час подій володів пан М., а також на землю, на якій було побудовано будинок. Справа заявниці неодноразово розглядалась національними судами і зрештою остаточною ухвалою ВСУ від 22 серпня 2002 року заявниці було відмовлено в задоволенні позову. Тоді вона подала заяву до ЄСПЛ, поскаржившись за статтею 6 (1) Конвенції на несправедливість судового провадження в її справі, а також на нерозумну тривалість провадження в її справі. З травня 2007 року Суд виніс рішення, в якому постановив, що з огляду на обставини справи, за яких ВСУ змінив територіальну підсудність, і відсутність достатнього обґрунтування в рішеннях національних судів, право заявниці на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом було порушено. Скарга заявниці на те, що тривалість цивільного провадження не відповідала вимозі «розумного строку», була визнана явно необґрунтованою.

Посилаючись на рішення ЄСПЛ, заявниця подала до ВСУ заяву про перегляд рішень у її справі у зв'язку з винятковими обставинами, у якій просила скасувати рішення національних судів у її справі та прийняти нове рішення, яким задовольнити її вимоги у повному обсязі. Однак 14 березня 2008 року ВСУ відмовив у її задоволенні, зазначивши, що ЄСПЛ встановив, що рішення національних судів у її справі були законними та обґрунтованими і що їй було присуджено відшкодування у зв'язку з порушенням строків провадження. Заявниця знову подала до ВСУ заяву про перегляд рішень національних судів у її справі, наголосивши, що ухвала ВСУ від 14 березня 2008 року ґрунтувалась на неправильному тлумаченні рішення ЄСПЛ, та просила ВСУ повторно розглянути справу з урахуванням висновків ЄСПЛ щодо статті 6 Конвенції. ВСУ відхилив і цю заяву, зазначивши, що вона не містила доводів, які б могли слугувати підставами для перегляду її справи у зв'язку з винятковими обставинами.

Відтак заявниці нічого не залишалось, як знову звернутися до ЄСПЛ, де вона поскаржилась за статтею 6 (1) Конвенції вже на несправедливий спосіб, в який ВСУ розглянув її скаргу у зв'язку з винятковими обставинами. На це Суд зазначив, що ВСУ у своїй ухвалі від 14 березня 2008 року грубо викривив висновки рішення ЄСПЛ від 3 травня 2007 року, в порушення вимоги «справедливості», передбаченої в статті 6 Конвенції.

Друга справа – «Яременко проти України» (№ 2) (рішення від 30 квітня 2015 року) – стосувалася кримінальної справи проти заявника. Так, остаточним рішенням ВСУ від 18 квітня 2002 року заявника було визнано винним у скоєнні вбивства та в інших злочинах і засуджено до довічного ув'язнення. 13 серпня 2002 року заявник звернувся до ЄСПЛ, поскаржившись на те, що його побили співробітники міліції з метою отримання свідчень, і що вирок проти нього базувався головним чином на свідченнях, отриманими слідчими від нього за відсутності адвоката. У своєму рішення від 12 червня 2008 року ЄСПЛ погодився з твердженнями заявника і визнав порушення статті 3 та статті 6 §§ 1 і 3 (с) Конвенції, зазначивши про можливість перегляду справи заявника на національному рівні.

Тоді заявник звернувся до ВСУ з клопотанням про перегляд його справи. Однак 31 липня 2009 останній вирішив, що причин для скасування вироку апеляційного суду, який розглядав справу заявника по першій інстанції, немає, оскільки, виходячи з обставин справи, було надано достатньо доказів вини заявника. Хоча ВСУ зазначив, що рішення апеляційного суду про винуватість заявника ґрунтувалося на доказах, отриманих з порушенням права заявника зберігати мовчання і права на захист, а скарги заявника на жорстоке поводження з боку співробітників міліції не були належним чином розслідувані, він, тим не менш, виключив лише частину тих доказів, які були отримані з порушенням прав заявника. Тоді заявник знову звернувся до ЄСПЛ і останній визнав, що рішення ВСУ головним чином знову базувалося на тих самих доказах, що були отримані в порушення процесуальних прав заявника, що було встановлено в першому рішенні ЄСПЛ щодо заявника.

Питання № 53:

Яким чином юридичному представнику заявника отримати в ЄСПЛ присудження винагороди за представництво заявника?

Крім можливості отримання правової допомоги (див. Питання №46 вище), заявник (його представник) також може у своїх вимогах щодо справедливої сатисфакції подати клопотання про присудження витрат на юридичне представництво. На підкріплення вимоги необхідно надати підписані сторонами договір про надання правових послуг та акт приймання-передачі виконаних послуг, де детально зазначається, що саме було зроблено по справі, скільки часу це зайняло, якою є погодинна ставка представника та якою є загальна сума оплати наданого юридичного представництва.

Якщо у заявника немає можливості сплатити своєму юридичному представникові гонорар відразу та самостійно, в договорі про надання правових послуг можна передбачити, що сторони погодилися, що заяв-

ник виплатить представникові винагороду за надані ним послуги після винесення ЄСПЛ рішення про порушення у справі заявника та в межах присуджених ЄСПЛ витрат заявника на юридичну допомогу. У договорі також варто передбачити, що сторони погодилися, що в разі присудження ЄСПЛ витрат на юридичну допомогу відповідна сума буде присуджена до сплати безпосередньо на банківський рахунок представника, реквізити якого останній надасть до Суду під час подачі вимог про справедливую сатисфакцію.

Питання № 54:

Яким чином рішення ЄСПЛ набуває чинності?

Рішення судді, що засідав одноособово, комітету та Великої палати є остаточними та набувають чинності відразу після їх винесення.

Рішення палати стає остаточним:

- якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд до Великої палати;
- або через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд до Великої палати не було заявлено;
- або якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на її розгляд.

Питання № 55:

Чи можливо отримати тлумачення рішення?

Сторона може подати клопотання про тлумачення рішення палати Суду протягом одного року з моменту його винесення. Якщо палата вважає таке клопотання невмотивованим, вона його відхиляє. В іншому випадку сторони запрошуються для подачі письмових коментарів протягом встановленого Судом строку. Після цього палата приймає відповідне рішення.

Питання № 56:

В якому випадку рішення палати може бути переглянута?

У разі виявлення факту, який за своїм характером може мати вирішальне значення і який не був відомим Суду під час винесення ним рішення, а також не був розумним чином відомим стороні, така сторона може клопотати перед Судом про перегляд рішення протягом шести місяців з моменту її обізнаності про такий факт. Якщо немає достатніх підстав, які б обґрунтували дане клопотання, палата може відхилити його. В іншому випадку сторони запрошуються подати письмові зауваження протягом встановленого палатою строку, а остання в результаті приймає відповідне рішення.

Питання № 57:

Що робити, якщо в рішенні Суду було виявлено помилку?

За клопотанням сторін, поданим протягом одного місяця після винесення ухвали або рішення Суду, або за власною ініціативою Суд може виправити технічні помилки, розрахункові помилки та опечатки.

Питання № 58:

Що таке пілотні та квазі-пілотні рішення ЄСПЛ?

Згідно зі статтею 46 Конвенції держава-відповідач зобов'язується виконувати остаточні рішення Суду, а Комітет міністрів РЄ здійснює контроль над їх виконанням. Оскільки рішення Суду є за своєю суттю декларативними, то держава-відповідач, як правило, сама вирішує, під контролем Комітету міністрів, які саме загальні заходи вона повинна вжити після того, як Суд вказав на необхідність їх вжиття. Проте такі заходи повинні відповідати висновкам, яких Суд дійшов у своєму рішенні. Разом з тим, у виняткових випадках та з метою надання допомоги державі-відповідачу у виконанні своїх зобов'язань за статтею 46 Конвенції, Суд може сам зазначити, які саме заходи держава повинна вжити для того, щоб покласти край ситуації, існування якої він встановив.

Іноді Суд також зобов'язує державу-відповідача прийняти т.зв. «заходи індивідуального характеру», а саме:

- повернення заявника, наскільки це можливо, в той юридичний стан, в якому він перебував до порушення його прав (*restitutio in integrum*);
- перегляд кримінальної справи проти заявника;
- виконання остаточного рішення національного суду, прийнятого на користь заявника;
- забезпечення заявника житлом за межами зони забруднення;
- відновлення на посаді судді тощо.

Однак часто в практиці Суду мають місце ситуації, в яких у нього на розгляді знаходиться велика кількість скарг, що стосуються однієї і тієї ж проблеми (повторювані або «клонові» справи), або ж поодинокі справи, які, втім, свідчать про загальну (системну) проблему в державі-відповідачі.

У таких випадках стає очевидним, що винесення рішення по кожній окремій скарзі, поданій до ЄСПЛ, не дозволить вирішити загальну проблему, яка триває, незважаючи на ряд винесених Судом рішень на користь окремих заявників. Це відбувається тому, що в державі-відповідачеві існує законодавство (або ж навпаки, не існує) або практика його застосування – судова чи адміністративна, – які призводять до системних порушень прав людини. У таких випадках Суд може вибрати одну або декілька найбільш підходящих справ, які становлять загальну проблему, ідентифікувати в ній

цю проблему і її причину, встановити порушення Конвенції, запропонувати державі-відповідачу вжити «заходів загального характеру» («загальні заходи»), а також відкласти або «заморозити» низку схожих справ до прийняття державою таких заходів.

Як правило, це відбувається в рамках т.зв. «процедури пілотних рішень». Процедура прийняття пілотного рішення вперше була кодифікована в Регламенті Суду (правило 61) відносно недавно – 21 лютого 2011 року, хоча вона застосовувалася Судом ще з 2004 року. Відповідно до правила 61 Регламенту Суду, Суд може застосувати процедуру пілотного рішення, якщо факти конкретної справи свідчать про те, що в державі-відповідачі існують структурні або системні проблеми або інші подібні дисфункції, які призвели або можуть призвести до подачі схожих справ у Суд. Процедура може бути ініційована як за власною ініціативою Суду, так і на вимогу однієї або обох сторін. У пілотному рішенні Суд повинен визначити як характер структурних або системних проблем або інші встановлені ним дисфункції, а також тип заходів, які держава-відповідач має прийняти для виправлення виявленої ситуації. Крім самих заходів, Суд може вказати і термін, протягом якого держава повинна вжити ті чи інші заходи. У разі необхідності, Суд може відкласти або «заморозити» розгляд всіх аналогічних справ до ухвалення необхідних заходів з боку держави-відповідача.

Залежно від результату виконання державою-відповідачем пілотного рішення, може виникнути дві ситуації. У разі виконання нею рішення, тобто виправлення системної або структурної проблеми на національному рівні (наприклад, впровадження ефективного засобу правового захисту від порушення, констатованого в пілотному рішенні) і надання компенсації заявникам, чії справи були відкладені, Суд може винести ухвалу про вилучення з реєстру справ всіх цих справ. У разі ж невиконання державою-відповідачем пілотного рішення у Суду не залишається вибору, окрім як відновити розгляд відкладених справ. Тоді він може прийняти одне або декілька «групових» рішень, в яких він констатує порушення Конвенції.

Один з головних аспектів пілотних рішень полягає в тому, що в їх рамках приймаються загальні заходи – те, що держава-відповідач має прийняти для того, щоб покласти край триваючим порушенням або ж запобігти новим порушенням, схожим на ті, які вже були встановлені Судом. Прикладами подібних заходів можуть послужити випадки внесення змін в національне законодавство, його реформування, прийняття нових законодавчих актів або забезпечення ефективного засобу правового захисту від того чи іншого порушення Конвенції. Такі заходи складають більше половини від усіх заходів, приписаних Судом. Інші приклади включають: зміни в судовій практиці, проведення адміністративної реформи і деякі інші. Вжиття перерахованих заходів дає можливість великим групам потенційних заявників набагато

швидше виправити на національному рівні ситуацію, пов'язану з порушенням їхніх прав, не вдаючись до необхідності звернення до європейської феміди.

Процедура пілотного рішення має велике значення для Суду. З її допомогою він може відразу вирішити велику кількість справ, багато з яких є повторюваними, тим самим значно розвантаживши свій список нерозглянутих справ. Оскільки більшість цих справ є «клонувими», то розвантажуючи себе від таких справ, Суд отримує можливість сконцентрувати свої ресурси на складних (як фактично, так і юридично) і «чутливих» справах. Крім того, роль пілотних рішень для Суду має й те значення, що за допомогою них він в деякій мірі конституціонує свою роботу, так як в пілотних рішеннях Суд ідентифікує невідповідність національного законодавства положенням Конвенції або стандартам його практики – подібно до того, що роблять національні конституційні суди, розглядаючи відповідність законодавства конституції.

Що стосується України, то перше і на сьогоднішній день єдине пілотне рішення проти неї Суд ухвалив 15 жовтня 2009 року по справі *«Юрій Миколайович Іванов проти України»*. У цій справі Суд констатував, що більше половини рішень, винесених ним у справах проти України (300 справ на момент винесення Судом рішення), стосувалися питань тривалого невиконання остаточних рішень українських судів. На думку Суду, така проблема має системний, триваючий і широкомасштабний характер, викликаний низкою дисфункцій у правовій системі України. Суд зобов'язав Україну впровадити в законодавстві протягом року ефективний засіб правового захисту або комплекс таких засобів, здатних забезпечити належне та достатнє відшкодування за невиконання або тривале невиконання рішень національних судів, а також дозволити скарги на відсутність ефективних засобів правового захисту щодо невиконання. Суд також відклав розгляд більш ніж 2000 поданих аналогічних скарг до прийняття Україною відповідних заходів.

Однак більш ніж через три роки після прийняття рішення такі загальні заходи все ще не було прийнято. Тому вже 21 лютого 2012 року Суд вирішив поновити розгляд відкладених справ. У справі *«Харук та інші проти України»* Суд встановив, що Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», прийнятий Верховною Радою 5 червня 2012 року і який набув чинності 1 січня 2013 року, передбачає компенсацію тільки за майбутнє невиконання судових рішень, а не за невиконання, яке мало місце до його прийняття, а тому не є достатнім. Крім того, Суд останнім часом також комунікував низку справ, в яких поставив урядові-відповідачеві запитання про те, чи є у заявників ефективний засіб правового захисту в світлі обставин їхніх справ, в яких остаточні судові рішення, прийняті вже після набуття чинності зазначеним вище законом, також не виконуються. Таким чином, перше пілотне рішення Суду проти України залишається невиконаним.

Слід зазначити, що крім пілотних рішень, які такими є офіційно (тобто Суд у своєму рішенні прямо вказує, що він застосовує процедуру пілотного рішення), Суд також прийняв велику кількість т.зв. «квазі-пілотних рішень». Формально не називаючи їх пілотними, Суд у таких рішеннях також застосовує статтю 46 Конвенції, виявляє системну проблему в державі-відповідачі і її причину, встановлює порушення Конвенції і вказує на необхідність прийняття загальних заходів. Відмінність таких справ від пілотних полягає в тому, що в них Суд, як правило, не включає обов'язок держави-відповідача прийняти загальні заходи в резолютивну частину рішення і не відкладає розгляд схожих справ. Прикладами квазі-пілотних рішень проти України є справи *«Каверзін проти України»*, *«Олександр Волков проти України»*, *«Харченко проти України»*, *«Балицький проти України»* та *«Веренцов проти України»*.

Питання № 59: Як виконуються рішення ЄСПЛ?

Відповідно до статті 46 ЄКПЛ держави-відповідачі зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, в яких вони є сторонами. Остаточне рішення Суду передається Комітету міністрів Ради Європи, який здійснює нагляд за його виконанням, головним чином шляхом розгляду стану виконання відповідних рішень Суду, які стоять на його порядку денному, на чотирьох регулярних засіданнях на рік. Комітет міністрів закриває розгляд справи шляхом остаточної резолюції, якщо він переконується, що рішення Суду було виконане державою-відповідачем. У деяких справах можуть також виноситися тимчасові резолюції.

Якщо Комітет міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю в дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

Якщо Комітет вважає, що держава-відповідач відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цієї держави і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цієї державою свого зобов'язання згідно зі статтею 46 ЄКПЛ.

Якщо Суд встановлює порушення статті 46 ЄКПЛ, він передає справу Комітету міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення статті 46 ЄКПЛ, він передає справу Комітету міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи.

В Україні процедура виконання рішень ЄСПЛ на національному рівні регулюється Законом України «Про виконання рішень та застосу-

вання практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року (<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>) та іншими нормативно-правовими актами з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

Порада. У випадку, якщо заявник вважає, що винесене на його користь рішення ЄСПЛ не виконується чи не виконується належним чином (в повному обсязі), йому слід звертатися з відповідною скаргою на це не до ЄСПЛ, а саме до Комітету міністрів Ради Європи, повноваженням якого є здійснення контролю за виконанням рішень ЄСПЛ.

Адреса Комітету міністрів Ради Європи така: Committee of Ministers of the Council of Europe, Palais de l'Europe, Avenue de l'Europe, F-67075 Strasbourg Cedex, France.

Питання № 60: Як цитувати рішення ЄСПЛ?

У своїх процесуальних документах представнику сторони часто необхідно посилатися на практику ЄСПЛ. Для цього необхідно знати та розуміти правила цитування такої практики. Загальна рекомендація наступна: рішення ЄСПЛ варто цитувати так само, як вони цитуються самим Судом (назва справи (виділяється курсивом), номер справи, відповідні пункти рішення, на які робиться посилання, та дата ухвалення рішення або джерело його публікації), однак з певними нюансами:

1) рішення проти всіх держав-членів ради Європи: завжди перекладається назва рішення в частині «... [та інші] проти Держави», не перекладається лише прізвище чи назва заявника, наприклад: «*Eweida та інші проти Сполученого Королівства*», «*Centro Europa 7 S.R. L. та Di Stefano проти Італії*», «*Gas та Dubois проти Франції*». Назва справи пишеться курсивом і береться в лапки, наприклад: «у рішенні «*Gas та Dubois проти Франції*» Суд зазначив, що...».

Інші приклади: «*Christine Goodwin проти Сполученого Королівства*» [ВП]², № 28957/95, § 72, ECHR 2002-VI; «*E. V. проти Франції*» [ВП], № 43546/02, § 47, рішення від 22 січня 2008 року; «*Konstantin Markin проти Росії*» [ВП], № 30078/06, § 127, ECHR 2012 (витяги); «*Streletz, Kessler та Krenz проти Німеччини*» [ВП], №№ 34044/96, 35532/97 і 44801/98, § 50, ECHR 2001-II; «*Mihai Toma проти Румунії*», № 1051/06, §§ 26-31, рішення від 24 січня 2012 року; «*Sekanina проти Австрії*», рішення від 25 серпня 1993 року, Series A no. 266-A; «*Al-Skeini та інші проти Сполученого Королівства*» [ВП], № 55721/07, § 162, ECHR 2011; «*Akay проти Туреччини*», № 34501/97, ухвала щодо прийнятності від 19 лютого 2002 року;

---

2 «[ВП]» ставиться, якщо рішення ухвалила Велика палата. В англійському варіанті – [GC].

2) ніколи не перекладається на українську мову (не транслітерується) прізвище чи назва заявника (оскільки це часто призводить до помилок, які потім «кочують» з одного джерела в інше), крім рішень Суду проти України, де прізвище (назва) заявника є очевидними, зрозумілими і не потребують транслітерації.

Приклад цитування рішення проти України: «Дземюк проти України», № 42488/02, § 88, рішення від 4 вересня 2014 року (на першому місці назва рішення, далі – номер справи, пункт рішення Суду, на який суддя хоче зробити посилання у своєму власному рішенні, дата рішення Суду). Приклад цитування ухвали Суду щодо України: «Петльований проти України», № 54904/08, ухвала щодо прийнятності від 30 вересня 2014 року (та сама структура, що й для цитування рішення, однак пункти не цитуються, оскільки, як правило, ухвали не структуруються на пункти, а також замість «рішення» пишеться «ухвала» або «ухвала щодо прийнятності»).

3) Часто при цитуванні рішень ЄСПЛ в самих рішеннях ЄСПЛ бачимо замість дати ухвалення рішення джерело публікації рішення: «ECHR 2012 (extracts)» або «Series A no. 266-A». Це означає, що таке рішення було опубліковано в друкованих виданнях ЄСПЛ. Якщо так, то ЄСПЛ фразу «рішення/ухвала від...» не пише, натомість ставить, наприклад: «ECHR 2012 (витяги)», «ECHR 2002-VI», «Series A no. 266-A» тощо. Однак, оскільки всі рішення ЄСПЛ на сьогодні є в базі даних Суду HUDOC, то необхідності посилатися на друковане джерело, як вбачається, немає, тому допустимо ставити дату рішення (ухвали), а не посилатися на друковане джерело (хоча при наявності даних про публікацію рішення в друкованому джерелі все ж таки більш правильним буде слідувати офіційному підходу Суду щодо цитування його рішень).

Питання № 61:

Чи необхідно стороні по справі (її представнику) надавати в національний суд переклад рішень ЄСПЛ?

Ні. Національне законодавство України не зобов'язує сторону по справі чи її представника надавати в суд переклад (нотаріальний чи іншим чином завірений) рішень ЄСПЛ, на які вона посилається в своїх процесуальних документах, і які існують лише на офіційних мовах ЄСПЛ (англійській та французькій). Більше того, декілька процесуальних кодексів напряду зобов'язують національні суди враховувати практику ЄСПЛ при вирішенні справ – практику не лише проти України, а й проти всіх держав-учасниць Конвенції. Це означає, що суд сам повинен знати практику ЄСПЛ, а в разі потреби забезпечити для себе необхідний переклад того чи іншого рішення, а не покладати такий обов'язок на сторону по справі.

Питання № 62:
Якими є наслідки відступу України від
окремих зобов'язань за ЄКПЛ?

Згідно зі статтею 15 ЄКПЛ (відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації), під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Це положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря РЄ про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря РЄ про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Як відомо, 21 травня 2015 року Верховна Рада України прийняла Загук «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». Зокрема, відступ за Конвенцією зроблено у відповідності зі статтею 15 та стосується відмови України від своїх зобов'язань за статтями 5, 6, 8 та 13. Відступ діє на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації (далі – «РФ»), а саме до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих РФ, російських окупаційних військ, їх військової техніки з території України, відновлення повного контролю України за державним кордоном України, відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України.

Згідно із заявою, у зв'язку з анексією та тимчасовою окупацією РФ невід'ємної частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, здійсненої внаслідок збройної агресії проти України, повну відповідальність за дотримання прав людини і виконання відповідних міжнародних договорів на анексованій та тимчасово окупованій території України несе РФ. Крім того, в заяві зазначається, що з огляду на збройну агресію РФ проти України за участю як регулярних збройних сил РФ, так і незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих РФ, на територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України з квітня 2014 року підрозділи Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України та Збройних Сил України здійснюють антитерористичну операцію (далі – «АТО»), яка є складовою реалізації невід'ємного права України на індивідуальну самооборону України від

агресії в розумінні статті 51 Статуту ООН. Відповідно до заяви, РФ як держава, яка фактично окупувала і контролює частину Донецької і Луганської областей, відповідає за дотримання і захист прав людини на цих територіях як за міжнародним гуманітарним правом, так і за міжнародним правом захисту прав людини.

На практиці це означає, що Україна фактично не може здійснювати юрисдикцію на окупованій території Криму та на територіях окремих районів зони АТО, а тому не може гарантувати, відповідно до статті 1 ЄКПЛ, окремі права та свободи громадян, які перебувають на цих територіях.

Так, відступ від зобов'язань за ЄКПЛ зроблено у зв'язку з тим, що 12 серпня 2014 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години». Відповідно до цього Закону в районі проведення довготривалої АТО, як виняток, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб, за згодою прокурора та без ухвали суду. Застосування норм цього Закону, які суперечать практиці ЄСПЛ, зумовило необхідність відступу України від зобов'язань, визначених статтями 5, 6 та 13 ЄКПЛ.

Крім того, 12 серпня 2014 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Відповідно до цього Закону на час проведення АТО вводиться особливий режим досудового розслідування, відповідно до якого повноваження слідчих суддів, визначені чинним Кримінальним процесуальним кодексом України («КПК»), тимчасово передаються відповідним прокурорам, які набувають додаткових процесуальних прав. Особливий режим досудового розслідування діє виключно у районі проведення АТО та за умови неможливості слідчого судді виконувати повноваження, визначені чинним КПК України. Застосування норм цього Закону зумовило необхідність відступу від зобов'язань України за статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції. У заяві зазначається, що фактична відсутність функціонування судів в окремих районах Донецької та Луганської областей, спричинена збройною агресією РФ та діями терористичних угруповань, підтримуваних РФ, є тією межею, яка дозволяє передавати повноваження слідчих суддів прокурорам в умовах загрози для існування нації.

12 серпня 2014 року також було прийнято Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції». Відповідно до цього Закону на час

проведення АТО була змінена територіальна підсудність судових справ, підсудних судам, розташованим у районі проведення АТО, та підслідність кримінальних правопорушень, вчинених у районі проведення АТО, у разі неможливості здійснювати досудове розслідування. Застосування норм цього Закону зумовило необхідність певного відступу від зобов'язань України за статтею 6 Конвенції.

Нарешті, 3 лютого 2015 року було прийнято Закон України «Про військово-цивільні адміністрації», відповідно до якого були утворені військово-цивільні адміністрації як тимчасові державні органи, які діють на території Донецької та Луганської областей у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі проведення антитерористичної операції. Зазначений Закон надає військово-цивільним адміністраціям повноваження, зокрема, встановлювати обмеження щодо перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без визначених документів; тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях, дорогах та ділянках місцевості; організовувати перевірку документів, що посвідчують особу, у фізичних осіб, а в разі потреби – огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, крім обмежень, встановлених Конституцією України. Застосування норм цього Закону зумовило необхідність відступу від зобов'язань України за статтями 5 та 8 Конвенції та статтею 2 Протоколу №4 до Конвенції.

У заяві зазначено, що відступ діє на період до повного припинення збройної агресії РФ, відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України та повідомлення Генеральному секретарю ООН та Генеральному секретарю РЄ про продовження застосування у повному обсязі ЄКПЛ.

Слід зазначити, що відступ, зроблений Україною відповідно до статті 15 ЄКПЛ, не означає, що з України автоматично знімається будь-яка відповідальність за можливі порушення статей 5, 6, 8 чи 13 ЄКПЛ, і що Суд не буде розглядати відповідні скарги. Насправді, саме Суд зрештою вирішує, чи не переступив відступ, зроблений державою-відповідачем, межі, які суворо вимагаються вимогами кризи. Іншими словами, національна свобода розсуду йде пліч-о-пліч з європейським контролем. Здійснюючи такий контроль, Суд повинен дати належну вагу відповідним факторам, зокрема, природі прав, які зачепив відступ, та обставинам, які призвели до надзвичайної ситуації, а також її тривалості (*Aksoy проти Туреччини*, № 21987/93, п. 68, рішення від 18 грудня 1996 року). У деяких справах Суд доходив висновку, що оскаржувані заходи не були суворо необхідними

в умовах надзвичайної ситуації, а тому встановлював порушення, не дивлячись на відступ, зроблений державою-відповідачем (див., наприклад, *Aksoy проти Туреччини*, пп. 68-87).

І навпаки, у справі *Ірландія проти Сполученого Королівства* (№5310/71, рішення від 18 січня 1978 року) ЄСПЛ було констатовано, що розумно розглянуті як абсолютно необхідні для забезпечення суспільної безпеки відступи від статті 5 Конвенції, викликані позасудовими заходами позбавлення волі, не порушили Конвенцію. У цій справі, яка стосувалася конфлікту в Північній Ірландії, держава-заявник оскаржувала обсяг та засоби застосування заходів по затриманню, триманню під вартою та інтернуванню учасників конфлікту, яке здійснювала влада Північної Ірландії на підставі «позасудових» повноважень. Ці «особливі» повноваження були використані урядом Північної Ірландії 9 серпня 1971 року та застосовувались і після березня 1972 року, коли функції уряду та парламенту Північної Ірландії було передано органам влади Сполученого Королівства. Передбачалося що ці «особливі» повноваження будуть застосовуватись виключно по відношенню до Ірландської Республіканської Армії (далі – IRA). Однак влада Північної Ірландії використовувала ці «особливі» повноваження і щодо осіб, яких просто підозрювали у лояльності до тероризму. Уряд-заявник стверджував, що застосування позасудових повноважень призвело до того, що поганому поведженню стала піддаватися велика кількість осіб, позбавлених волі.

Перед тим, як приступити до розгляду справи Суд відмітив, що Конвенція суворо забороняє застосування тортур чи нелюдського або принижуючого гідність поведження. Характер цієї заборони підсилений статтею 15 § 2 Конвенції, яка передбачає, що стаття 3 не терпить жодних відступів, навіть у випадку суспільної небезпеки, що загрожує життю нації.

Однак, що стосувалося відступу від вимог статті 5 ЄКПЛ, Суд констатував, що спеціальні «позасудові» повноваження північно-ірландської поліції на затримання, тримання під вартою та інтернування у тому вигляді, в якому вони здійснювалися, фактично не відповідали вимогам статті 5 Конвенції по цілій низці пунктів. Тому, виносячи рішення, Суд мав визначитись, чи виправдовував надзвичайний стан, що загрожував життю нації, застосовувати положення статті 15 Конвенції, яка дозволяє державі-відповідачу відступати від своїх зобов'язань, передбачених статтею 5. Суд визнав, що фактичні обставини справи чітко свідчили про існування подібного надзвичайного стану. Він також зазначив, що національні органи влади, які постійно та напряду стикаються з наполегливими та безпосередніми вимогами поточного моменту, знаходяться в кращому становищі при визначенні характеру та обсягу відступів, які необхідно зробити для відвернення небезпеки, що загрожує життю нації. Тобто, ці обсяги доцільно визначати не кимось ззовні, а саме законними органами влади

держави, в якій відбуваються такі події. Суд же має лише пересвідчитись, що держава відступила від своїх зобов'язань «лише в тій мірі, якої потребує гострота положення». У цій справі ЄСПЛ констатував, що застосовані протягом 1971-1975 років позасудові повноваження поліції могли розглядатися урядом держави-відповідача як абсолютно необхідні для забезпечення суспільної безпеки, і Сполучене Королівство не переступило межу, яка надається кожній державі-учасниці для визначення відступів від Конвенції.

З огляду на зазначену вище практику Суду можна порадити заявникам (їхнім представникам) формулювати відповідні скарги навіть у ситуаціях, в яких вони покриваються відступом України, оскільки саме Суд зрештою дасть оцінку такому відступу та необхідності вжиття тих чи інших заходів в умовах, що існують на окупованих територіях України та в деяких районах проведення АТО.

РОЗДІЛ 2 НОРМАТИВНІ АКТИ

2.1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Конвенція 1950 року складена у Римі, Італія, 4 листопада 1950 року.

До тексту Конвенції раніше вносилися поправки відповідно до положень:

- Протоколу № 3 (ETS No. 45), який набрав чинності 21 вересня 1970 року,
- Протоколу № 5 (ETS No. 55), який набрав чинності 20 грудня 1971 року,
- Протоколу № 8 (ETS No. 118), який набрав чинності 1 січня 1990 року, і цей текст також включив текст Протоколу № 2 (ETS No. 44), який відповідно до пункту 3 статті 5 цього Протоколу був складовою частиною Конвенції з моменту набрання ним чинності 21 вересня 1970 року.

Протоколи №№ 3, 5, 8 не були ратифіковані Україною.

Положення Конвенції 1950 року, змінені або доповнені згідно з переліченими вище Протоколами, замінюються Протоколом № 11 (ETS No. 155) з 1 листопада 1998 року – дати набрання ним чинності. З цієї дати Протокол № 9 (ETS No. 140), який набрав чинності 1 жовтня 1994 року, було скасовано, а Протокол № 10 (ETS no. 146) втратив своє значення.

Повний текст офіційного перекладу Конвенції 1950 року українською мовою з усіма протоколами у редакції станом на 01.06.10 р. (чинна на сьогодні редакція, датується днем набрання чинності Протоколу № 14 для України) надано на офіційному сайті Верховної Ради України (режим доступу до тексту: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004).

Також текст Конвенції 1950 року українською мовою з усіма протоколами (ратифікованими Україною) можна знайти на офіційному сайті ЄСПЛ (режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf). Протоколи №№ 2, 11, 14 та 14-bis, ратифіковані Україною або прийняті нею до виконання на тимчасовій основі, не відображені у тексті видання на вказаному ресурсі ЄСПЛ. Другий протокол – тому що він фактично втратив силу через внесення наступних змін до тексту Конвенції, Прото-

коли 11, 14 та 14-bis – через те, що вони фактично містять зміни до основного тексту Конвенції (тобто для застосування норм Конвенції вони як самостійні документи пересічному читачу не потрібні).

Конвенція та Протоколи до неї гарантують:

- право на життя;
- право на справедливий судовий розгляд;
- право на повагу до приватного та сімейного життя;
- свободу вираження поглядів;
- свободу думки, совісті і релігії;
- свободу зібрань та об'єднань;
- право на ефективний засіб правового захисту;
- право на володіння своїм майном;
- право голосу та право бути кандидатом на виборах тощо.

Конвенція та Протоколи до неї забороняють:

- катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання;
- рабство та примусову працю;
- свавільне та неправомірне позбавлення свободи;
- дискримінацію у здійсненні будь-якого передбаченого законом права;
- вислання державою своїх громадян чи заборону їм повернутися на її територію;
- смертну кару;
- колективне вислання іноземців тощо.

КОНВЕНЦІЯ

про захист прав людини і основоположних свобод

(Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року, Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року)

Дата підписання: 01.11.1950

Дата ратифікації Україною: 17.07.1997

Дата набрання чинності для України: 11.09.1997

Офіційний переклад³

Уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав, беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод, знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи,

³ http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать, сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації, домовилися про таке:

Стаття 1

Зобов'язання поважати права людини

Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

Розділ I

Права і свободи

Стаття 2

Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 3

Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 4

Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

3. Для цілей цієї статті значення терміна «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:

а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;

б) на будь-яку службу військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

с) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства;

д) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 5

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

д) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

е) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

ф) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями під-

пункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 6

Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

в) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

г) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7

Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Стаття 8

Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 9

Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10

Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордо-

нів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Стаття 11

Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Стаття 12

Право на шлюб

Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

Стаття 13

Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 14

Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Стаття 15

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Стаття 16

Обмеження політичної діяльності іноземців

Жодне з положень статей 10, 11 і 14 не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.

Стаття 17

Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Стаття 18

Межі застосування обмежень прав

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

Розділ II

Європейський суд з прав людини

Стаття 19

Створення Суду

Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Євро-

пейський суд з прав людини, який далі називається «Суд». Він функціонує на постійній основі.

Стаття 20 **Кількість суддів**

Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін.

Стаття 21 **Посадові критерії**

1. Судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності.

2. Судді беруть участь у роботі Суду в особистій якості.

3. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися жодною діяльністю, що є не сумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі; усі питання, що виникають внаслідок застосування цього пункту, вирішуються Судом.

Стаття 22 **Вибори суддів**

Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з трьох кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

Стаття 23 **Строк повноважень і звільнення з посади**

1. Судді обираються строком на дев'ять років. Вони не можуть бути переобрані.

2. Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку.

3. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні.

4. Жодний суддя не може бути звільнений з посади, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухвалять рішення про його невідповідність установленим вимогам.

Стаття 24 **Канцелярія і доповідачі**

1. Суд має канцелярію, функції та організація якої визначені Регламентом Суду.

2. Коли Суд засідає у складі одного судді, Суду надають допомогу до-

повідачі, які діють під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу канцелярії Суду.

Стаття 25

Пленарні засідання Суду

Суд на пленарних засіданнях:

- a) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду строком на три роки; вони можуть бути переобрані;
- b) створює палати на встановлений строк;
- c) обирає голів палат; вони можуть бути переобрані;
- d) приймає Регламент Суду;
- e) обирає Секретаря Суду та одного чи більше заступників Секретаря;
- f) звертається з будь-яким клопотанням згідно з пунктом 2 статті 26.

Стаття 26

Одноособовий склад Суду, комітети, палати та Велика палата

1. Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, палатами у складі семи суддів і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.

2. За клопотанням пленарного засідання Суду Комітет Міністрів може, однакостайним рішенням і на встановлений строк, зменшити кількість суддів у палатах до п'яти.

3. Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

4. Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є ex officio членом палати або Великої палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.

5. До складу Великої палати входять також Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа передається до Великої палати згідно зі статтею 43, у Великій палаті не може засідати жодний суддя з палати, яка постановила рішення у справі, за винятком голови палати і судді, який засідав від заінтересованої Високої Договірної Сторони.

Стаття 27

Компетенція суддів, які засідають одноособово

1. Суддя, який засідає одноособово, може оголосити неприйнятною або вилучити з реєстру справ заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення.

2. Це рішення є остаточним.

3. Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву неприйнятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету або палати для подальшого розгляду.

Стаття 28

Компетенція комітетів

1. Стосовно заяви, поданої згідно зі статтею 34, комітет може одноставним голосуванням:

а) оголосити її неприйнятною або вилучити її з реєстру справ, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення; або

б) оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду.

2. Рішення та рішення по суті, передбачені пунктом 1, є остаточними.

3. Якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, не є членом комітету, комітет може на будь-якій стадії провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, у тому числі те, чи заперечувала ця Сторона проти застосування процедури, передбаченої підпунктом «b» пункту 1.

Стаття 29

Рішення палат щодо прийнятності та суті заяв

1. Якщо згідно зі статтею 27 чи статтею 28 не прийнято жодного рішення, або згідно зі статтею 28 не постановлено жодного рішення по суті, палата приймає рішення щодо прийнятності та суті індивідуальних заяв, поданих згідно зі статтею 34. Рішення щодо прийнятності може бути прийняте окремо.

2. Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних заяв, поданих згідно зі статтею 33. Рішення щодо прийнятності приймається окремо, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

Стаття 30

Відмова від розгляду справи на користь Великої палати

Якщо справа, яку розглядає палата, порушує істотні питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, постановленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Стаття 31
Повноваження Великої палати

Велика палата:

- a) приймає рішення щодо заяв, поданих згідно зі статтею 33 чи статтею 34, якщо палата відмовляється від розгляду справи згідно зі статтею 30 або якщо справу було передано їй на розгляд згідно зі статтею 43;
- b) приймає рішення з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів згідно з пунктом 4 статті 46; та
- c) розглядає запити про надання консультативних висновків, подані згідно зі статтею 47.

Стаття 32
Юрисдикція Суду

1. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 і 47.
2. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд.

Стаття 33
Міждержавні справи

Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною.

Стаття 34
Індивідуальні заяви

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Стаття 35
Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.
2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:
  - a) є анонімною; або
  - b) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Су-

дом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає:

а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або

б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

Стаття 36

Участь третьої сторони

1. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

2. В інтересах належного здійснення правосуддя Голова Суду може запропонувати будь-якій Високій Договірній Стороні, яка не є стороною в судовому розгляді, чи будь-якій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої письмові зауваження або взяти участь у слуханнях.

3. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Комісар Ради Європи з прав людини має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

Стаття 37

Вилучення заяв з реєстру справ

1. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

а) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або

б) що спір уже вирішено; або

с) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

2. Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами.

Стаття 38

Розгляд справи

Суд розглядає справу разом з представниками сторін і, у разі необхід-

ності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані Високі Договірні Сторони створюють усі необхідні умови.

Стаття 39

Досягнення дружнього врегулювання

1. На будь-якій стадії провадження Суд може надати себе у розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї.

2. Процедура, що здійснюється відповідно до пункту 1, є конфіденційною.

3. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.

4. Це рішення передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, викладених у рішенні.

Стаття 40

Слухання у відкритому засіданні та доступ до документів

1. Слухання проводяться у відкритому засіданні, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

2. Доступ до документів, переданих до канцелярії, є відкритим, якщо Голова Суду не вирішить інакше.

Стаття 41

Справедлива сатисфакція

Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпій стороні справедливу сатисфакцію.

Стаття 42

Рішення палат

Рішення палат стають остаточними відповідно до пункту 2 статті 44.

Стаття 43

Передача справи на розгляд Великої палати

1. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передачу справи на розгляд Великої палати.

2. Колегія у складі п'яти суддів Великої палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення.

3. Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення рішення.

Стаття 44
Остаточні рішення у справі

1. Рішення Великої палати є остаточним.
2. Рішення палати стає остаточним:
  - a) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або
  - b) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або
  - c) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43.
3. Остаточне рішення опубліковується.

Стаття 45
Умотивованість рішень у справі та ухвал

1. Рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути вмотивовані.
2. Якщо рішення у справі повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

Стаття 46
Обов'язкова сила рішень та їх виконання

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.
2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.
3. Якщо Комітет Міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.
4. Якщо Комітет Міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом увалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цієї Стороною свого зобов'язання згідно з пунктом 1.
5. Якщо Суд встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи.

Стаття 47

Консультативні висновки

1. Суд може, на запит Комітету Міністрів, надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї.

2. Такі висновки не поширюються на питання, що стосуються змісту чи обсягу прав і свобод, визначених у розділі I Конвенції та протоколах до неї, чи на будь-які інші питання, які Суд або Комітет Міністрів може розглядати внаслідок будь-якого провадження, що може бути порушене відповідно до Конвенції.

3. Рішення Комітету Міністрів про подання запиту щодо консультативного висновку Суду ухвалюються більшістю голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

Стаття 48

Консультативна компетенція Суду

Суд вирішує, чи належить запит Комітету Міністрів щодо надання консультативного висновку до його компетенції, визначеної в статті 47.

Стаття 49

Умотивованість консультативних висновків

1. Консультативні висновки Суду мають бути вмотивовані.

2. Якщо консультативний висновок повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

3. Консультативні висновки Суду передаються Комітетові Міністрів.

Стаття 50

Витрати на забезпечення діяльності Суду

Витрати на забезпечення діяльності Суду покладено на Раду Європи.

Стаття 51

Привілеї та імунітети суддів

Судді під час виконання своїх обов'язків користуються привілеями та імунітетами, передбаченими у статті 40 Статуту Ради Європи та угодах, укладених згідно з цією статтею Статуту.

Розділ III

Інші положення

Стаття 52

Запити Генерального секретаря

На запит Генерального секретаря Ради Європи будь-яка Висока Договірна Сторона надає роз'яснення стосовно того, яким чином її національне право забезпечує ефективне виконання будь-якого з положень цієї Конвенції.

Стаття 53

Гарантія визнаних прав людини

Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи уневажнює будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є.

Стаття 54

Повноваження Комітету Міністрів

Ніщо в цій Конвенції не стоїть на перешкоді повноваженням Комітету Міністрів, наданим йому Статутом Ради Європи.

Стаття 55

Відмова від інших засобів врегулювання спорів

Високі Договірні Сторони погоджуються, що без спеціальної домовленості вони не користуватимуться існуючими між ними чинними договорами, конвенціями або деклараціями для вирішення – шляхом звернення – спору, який виникає внаслідок тлумачення або застосування цієї Конвенції, засобами врегулювання спорів, не передбаченими цією Конвенцією.

Стаття 56

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава може при ратифікації чи будь-коли після цього заявити шляхом повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи про те, що дія цієї Конвенції поширюється, з урахуванням пункту 4 цієї статті, на всі чи деякі з територій, за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.

2. Дія Конвенції поширюється на територію або території, визначені в повідомленні, з тридцятого дня після отримання цього повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

3. Однак положення цієї Конвенції застосовуються до таких територій з належним урахуванням місцевих вимог.

4. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 цієї статті, може будь-коли після цього оголосити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати скарги від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції.

Стаття 57

Застереження

1. Будь-яка держава може при підписанні цієї Конвенції або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти зробити застереження стосовно будь-якого окремого положення Конвенції з огляду на те, що будь-який чинний

на той час на її території закон не відповідає цьому положенню. Застереження загального характеру згідно із цією статтею не дозволяються.

2. Будь-яке застереження, зроблене згідно із цією статтею, має містити стислий виклад відповідного закону.

Стаття 58 **Денонсація**

1. Висока Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші Високі Договірні Сторони.

2. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною цієї Конвенції на тих самих умовах.

4. Відповідно до положень попередніх пунктів, Конвенція може бути денонсована стосовно будь-якої території, на яку поширювалася її дія згідно із заявою, зробленою на підставі статті 56.

Стаття 59 **Підписання і ратифікація**

1. Ця Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

2. До цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз.

3. Ця Конвенція набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот.

4. Стосовно будь-якого підписанта цієї Конвенції, що ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради Європи про набрання Конвенцією чинності, про Високі Договірні Сторони, які ратифікували її, та про подальше депонування ратифікаційних грамот.

Учинено в Римі 4 листопада 1950 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному підписантові.

**2.2. Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР
«Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини
і основоположних свобод 1950 року, Першого
протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції».**

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини
і основоположних свобод 1950 року, Першого
протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції**

Із змінами і доповненнями, внесеними

Законами України

від 24 березня 1999 року N 551-XIV,

від 3 лютого 2004 року N 1420-IV,

від 9 лютого 2006 року N 3436-IV

(У назві та тексті Закону слова «Конвенція про захист прав і основних свобод людини» в усіх відмінках замінено словами «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод» у відповідному відмінку згідно із Законом України від 9 лютого 2006 року N 3436-IV)

Верховна Рада України постановляє:

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, підписану від імені України 9 листопада 1995 року, Перший протокол, протоколи N 4 і N 7 до Конвенції, підписані від імені України 19 грудня 1996 року, та протоколи N 2 і N 11 до Конвенції, підписані від імені України 9 листопада 1995 року у м. Страсбурзі, ратифікувати з такими заявами та застереженнями:

1. Україна повністю визнає на своїй території дію статті 25 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

Україна повністю визнає на своїй території дію статей 25 та 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо протоколів N 4 і N 7 до Конвенції.

2. Положення пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року застосовуються в частині, що не суперечить пункту 13 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України

та статтям 106 і 157 Кримінально-процесуального кодексу України щодо затримання особи та дачі прокурором санкцій на арешт.

Ці застереження діють до внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України або до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, але не довше ніж до 28 червня 2001 року.

3. Статтю 3 виключено

(стаття 3 у редакції Закону України від 24.03.99 р. N 551-XIV, виключено згідно із Законом України від 03.02.2004 р. N 1420-IV)

4. Україна повністю визнає на своїй території дію підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо права підсудного на виклик і допит свідків (статті 263 і 303 Кримінально-процесуального кодексу України), а щодо права підозрюваного і обвинуваченого – лише в частині права заявляти клопотання про виклик і допит свідків та проведення з ними очної ставки відповідно до статей 43, 43-1 і 142 зазначеного Кодексу.

5. Положення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року застосовуються в частині, що не суперечить пункту 13 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та статтям 177 і 190 Кримінально-процесуального кодексу України щодо дачі прокурором санкції на обшук, а також щодо огляду житла.

Ці застереження діють до внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України або до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, але не довше ніж до 28 червня 2001 року.

Голова Верховної Ради України

О. МОРОЗ

м. Київ

17 липня 1997 року

N 475/97-ВР

2.3. Перелік Протоколів до Конвенції 1950 року, ратифікованих Україною.

1	<p>Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, складений 20.03.52 р., зі змінами, внесеними Протоколом № 11 (м. Париж, Франція).</p> <p>Ратифікований Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р.</p> <p>Офіційний переклад затверджено Міністерством закордонних справ України 27.01.06 р.</p> <p>Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_535</p> <p>Зміст Протоколу:</p> <p>Стаття 1. Охорона майна</p> <p>Стаття 2. Право на освіту</p> <p>Стаття 3. Право на вільні вибори</p> <p>Стаття 4. Територіальне застосування</p> <p>Стаття 5. Відношення до Конвенції</p> <p>Стаття 6. Підписання та ратифікація</p>
2	<p>Протокол № 2 про надання Європейському суду з прав людини повноважень робити консультативні висновки, складений 06.05.63 р. (м. Страсбург, Франція).</p> <p>Ратифікований Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р.</p> <p>Офіційний переклад затверджено Міністерством закордонних справ України 27.01.06 р.</p> <p>Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_854</p>
3	<p>Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї, складений 16.09.63 р., зі змінами, внесеними Протоколом № 11 (м. Страсбург, Франція).</p> <p>Ратифікований Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р.</p> <p>Офіційний переклад затверджено Міністерством закордонних справ України 27.01.06 р.</p> <p>Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_059</p> <p>Зміст Протоколу:</p> <p>Стаття 1. Заборона ув'язнення за борг</p> <p>Стаття 2. Свобода пересування</p> <p>Стаття 3. Заборона вислання своїх громадян</p> <p>Стаття 4. Заборона колективного вислання іноземців</p> <p>Стаття 5. Територіальне застосування</p> <p>Стаття 6. Відношення до Конвенції</p> <p>Стаття 7. Підписання та ратифікація</p>

4	<p>Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари, складений 24.08.83 р., зі змінами, внесеними Протоколом № 11 (м. Страсбург, Франція).</p> <p>Ратифікований Україною Законом № 1484-III від 22.02.2000 р.</p> <p>Офіційний переклад затверджено Міністерством закордонних справ України 27.01.06 р.</p> <p>Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_802</p> <p>Зміст Протоколу:</p> <p>Стаття 1. Скасування смертної кари</p> <p>Стаття 2. Смертна кара під час війни</p> <p>Стаття 3. Заборона відступу від зобов'язань</p> <p>Стаття 4. Заборона застережень</p> <p>Стаття 5. Територіальне застосування</p> <p>Стаття 6. Зв'язок із Конвенцією</p> <p>Стаття 7. Підписання і ратифікація</p> <p>Стаття 8. Набрання чинності</p> <p>Стаття 9. Функції депозитарію</p>
5	<p>Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, складений 22.11.84 р., зі змінами, внесеними Протоколом № 11 (м. Страсбург, Франція).</p> <p>Ратифікований Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р.</p> <p>Офіційний переклад затверджено Міністерством закордонних справ України 27.01.06 р.</p> <p>Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_804</p> <p>Зміст Протоколу:</p> <p>Стаття 1. Процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців.</p> <p>Стаття 2. Право на оскарження в кримінальних справах.</p> <p>Стаття 3. Відшкодування в разі судової помилки.</p> <p>Стаття 4. Право не бути притягненим до суду або покараним двічі.</p> <p>Стаття 5. Рівноправність кожного з подружжя.</p> <p>Стаття 6. Територіальне застосування.</p> <p>Стаття 7. Зв'язок із Конвенцією.</p> <p>Стаття 8. Підписання і ратифікація.</p> <p>Стаття 9. Набрання чинності.</p> <p>Стаття 10. Функції депозитарію.</p>

6	<p>Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини, складений 11.05.94 р. (м. Страсбург, Франція). Ратифікований Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р. Офіційний переклад затверджено Міністерством закордонних справ України 27.01.06 р. Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_536 (було внесено зміни до основного тексту Конвенції 1950 року та попередніх Протоколів)</p>
7	<p>Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, складений 04.11.2000 р. (м. Страсбург, Франція). Ратифікований Україною Законом № 3435-IV від 09.02.06 р. Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_537 Зміст Протоколу: Стаття 1. Загальна заборона дискримінації Стаття 2. Територіальне застосування Стаття 3. Зв'язок з Конвенцією Стаття 4. Підписання та ратифікація Стаття 5. Набуття чинності Стаття 6. Функції депозитарію</p>
8	<p>Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин, складений 03.05.02 р. Ратифікований Україною Законом № 318-IV від 28.11.02 р. Офіційний переклад затверджено Міністерством закордонних справ України 27.01.06 р. Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_180 Зміст Протоколу: Стаття 1. Скасування смертної кари Стаття 2. Заборона відступу від зобов'язань Стаття 3. Заборона застережень Стаття 4. Територіальне застосування Стаття 5. Зв'язок із Конвенцією Стаття 6. Підписання і ратифікація Стаття 7. Набрання чинності Стаття 8. Функції депозитарію</p>

9	<p>Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції, складений 13.05.04 р.</p> <p>Дата підписання від імені України: 10.11.04 р.</p> <p>Ратифікований Україною Законом № 3435-IV від 09.02.06 р.</p> <p>Дата набрання чинності для України: 01.06.10 р.</p> <p>Офіційний переклад згідно зі змінами, внесеними листом Міністерства закордонних справ України від 27.04.06 р.</p> <p>Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_527</p> <p>(було внесено зміни до основного тексту Конвенції 1950 року)</p>
10	<p>Протокол N 14-bis до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, складений 27.05.09 р.</p> <p>Діє для України на тимчасовій основі (див. лист Міністерства закордонних справ України від 21.01.10 р. N 72/14-612-77 «Щодо Протоколу 14bis до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод»)</p> <p>Режим доступу до тексту офіційного перекладу на українську мову: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_939</p> <p>(було внесено зміни до основного тексту Конвенції 1950 року)</p>

2.4. Заява Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»

ПОСТАНОВА Верховної Ради України

Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 29, ст.267)

Беручи до уваги Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», Постанову Верховної Ради України від 27 січня 2015 року № 129-VIII «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором», Постанову Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 252-VIII «Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування», Постанову Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» та Постанову Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року № 337-VIII «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків», Верховна Рада України постановляє:

1. Схвалити Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» щодо відступу від окремих зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації, а саме до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих Російською Федерацією, російських окупаційних військ, їх військової техніки з території України, відновлення повного контролю України за державним кордоном України, відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України.

2. Міністерству закордонних справ України на підставі інформації, наданої Міністерством юстиції України, Службою безпеки України та іншими органами державної влади, інформувати Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй відповідно до статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Генерального секретаря Ради Європи відповідно до статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод про Заяву, зазначену в пункті 1 цієї Постанови, та про стан безпекової ситуації в Донецькій та Луганській областях, а також про зміну території, на яку поширюється відступ України від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

3. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради України

В. ГРОЙСМАН

м. Київ

21 травня 2015 року

№ 462-VIII

ЗАЯВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод

I Відступ від зобов'язань

1. У зв'язку з анексією та тимчасовою окупацією Російською Федерацією невід'ємної частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, здійсненої внаслідок збройної агресії проти України, повну відповідальність за дотримання прав людини і виконання відповідних міжнародних договорів на анексованій та тимчасово окупованій території України несе Російська Федерація.

2. З огляду на збройну агресію Російської Федерації проти України за участю як регулярних Збройних Сил Російської Федерації, так і незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих Російською Федерацією, на територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України з квітня 2014 року підрозділи Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України та Збройних Сил України здійснюють антитерористичну операцію, яка є складовою реалізації невід'ємного права України на індивідуальну самооборону України від агресії в розумінні статті 51 Статуту ООН. Російська Федерація як держава, яка фактично окупувала і контролює частину Донецької і Луганської областей, відповідає за дотримання і захист прав людини на цих територіях як

за міжнародним гуманітарним правом, так і за міжнародним правом захисту прав людини.

3. Триваюча збройна агресія Російської Федерації проти України, яка супроводжується вчиненням воєнних злочинів і злочинів проти людяності як регулярними Збройними Силами Російської Федерації, так і незаконними збройними формуваннями, керованими, контрольованими і фінансованими Російською Федерацією, становить суспільну небезпеку, яка загрожує життю нації в розумінні пункту 1 статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, пункту 1 статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

4. З метою забезпечення життєво важливих інтересів суспільства і держави в умовах збройної агресії Російської Федерації Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та інші органи державної влади вимушені приймати рішення, які становлять певний відступ від зобов'язань України за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

5. 12 серпня 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години». Відповідно до цього Закону в районі проведення довготривалої антитерористичної операції, як виняток, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб, за згодою прокурора та без ухвали суду. Застосування норм цього Закону зумовлює необхідність певного відступу України від зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9 та 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 5, 6 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас застосування таких норм виключно під час проведення антитерористичної операції у виняткових випадках з метою запобігання тяжким злочинам є тими межами, яких вимагає гострота небезпеки, спричинена збройною агресією Російської Федерації та діями терористичних угруповань, підтримуваних Російською Федерацією.

6. 12 серпня 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Відповідно до цього Закону на час проведення антитерористичної операції вводиться особливий режим досудового розслідування, відповідно до якого повноваження слідчих суддів, визначені чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, тимчасово передаються від-

повідним прокурорам, які набувають додаткових процесуальних прав. Особливий режим досудового розслідування діє виключно у районі проведення антитерористичної операції та за умови неможливості слідчого судді виконувати повноваження, визначені чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Застосування норм цього Закону зумовлює необхідність певного відступу від зобов'язань України за пунктом 3 статті 2, статтями 9, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас фактична відсутність функціонування судів в окремих районах Донецької та Луганської областей, спричинена збройною агресією Російської Федерації та діями терористичних угруповань, підтримуваних Російською Федерацією, є тією межею, яка дозволяє передавати повноваження слідчих суддів прокурорам в умовах загрози для існування нації.

7. 12 серпня 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції». Відповідно до цього Закону на час проведення антитерористичної операції була змінена територіальна підсудність судових справ, підсудних судам, розташованим у районі проведення антитерористичної операції, та підслідність кримінальних правопорушень, вчинених у районі проведення антитерористичної операції, у разі неможливості здійснювати досудове розслідування. Застосування норм цього Закону зумовлює необхідність певного відступу від зобов'язань України за статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас фактична відсутність функціонування судів та органів досудового розслідування в окремих районах Донецької та Луганської областей, спричинена збройною агресією Російської Федерації та діями терористичних угруповань, підтримуваних Російською Федерацією, є тією межею, яка дозволяє змінити територіальну підсудність судових справ та підслідність кримінальних правопорушень в умовах загрози для існування нації.

8. 3 лютого 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про військово-цивільні адміністрації». Відповідно до цього Закону були утворені військово-цивільні адміністрації як тимчасові державні органи, які діють на території Донецької та Луганської областей у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі проведення антитерористичної операції. Зазначений Закон надає військово-цивільним адміністраціям повноваження,

зокрема, встановлювати обмеження щодо перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без визначених документів; тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях, дорогах та ділянках місцевості; організувати перевірку документів, що посвідчують особу, у фізичних осіб, а в разі потреби – огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, крім обмежень, встановлених Конституцією України. Застосування норм цього Закону зумовлює необхідність певного відступу від зобов'язань України за статтями 9, 12 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, статтями 5 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статтею 2 Протоколу №4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас проведення антитерористичної операції з метою відвернення загрози знищення нації збройною агресією Російської Федерації є тією межею, яка дозволяє тимчасово обмежувати свободу пересування і право на повагу до приватного життя.

9. Відтак, Україна користується своїм правом на відступ від зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в окремих районах Донецької та Луганської областей України, визначених Антитерористичним центром при Службі безпеки України у зв'язку з проведенням антитерористичної операції, на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації, відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України та повідомлення Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй та Генеральному секретарю Ради Європи про продовження застосування у повному обсязі Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

10. Водночас без створення будь-яких перешкод щодо дії інших норм Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та з огляду на подальше існування небезпечної ситуації надалі під час проведення антитерористичної операції і відсічі збройній агресії Російської Федерації, Україна залишає за собою право вживати заходів, які можуть бути підставою для відступу від зобов'язань за іншими статтями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на підставі та в порядку, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та цією Постановою, про що здійснюватиметься інформування Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй та Генерального секретаря Ради Європи.

II Інформування про стан безпекової ситуації у Донецькій та Луганській областях та про зміни території, на яку поширюється відступ від зобов'язань

Україна інформує Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй та Генерального секретаря Ради Європи про стан безпекової ситуації в Донецькій та Луганській областях та про зміну території, на яку поширюється відступ України від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

2.5. Правило 47 Регламенту Європейського суду з прав людини⁴

Правило 47 – Зміст індивідуальної заяви

(Зі змінами Суду від 17 червня, 8 липня 2002 року, 11 грудня 2007 року, 22 вересня 2008 року та 6 травня 2013 року)

1. Кожна заява, відповідно до статті 34 Конвенції, подається на формулярі, наданому Секретаріатом, якщо Суд не вирішить інакше. Заява повинна містити всю інформацію, яка вимагається у відповідних частинах формуляру. В ній мають бути зазначені:

(a) ім'я, дата народження, громадянство та адреса заявника і, якщо заявник є юридичною особою, повна назва, дата створення чи реєстрації, офіційний реєстраційний номер (за наявності) та офіційна адреса;

(b) якщо у заявника є представник, його ім'я, рід занять, адреса, номери телефону і факсу та електронна адреса;

(c) назва Договірної сторони або сторін, проти яких подається заява;

(d) стислий і розбірливий виклад фактів;

(e) стислий і розбірливий виклад стверджуваного порушення (порушень) Конвенції та відповідних аргументів;

(f) стислий виклад інформації про дотримання заявником умов прийнятності, викладених у частині 1 статті 35 Конвенції.

2. (a) Інформація, вказана вище в пунктах з 1 (d) по 1 (f) і викладена у відповідній частині формуляру, має бути достатньою для того, щоб Суд міг визначити суть та обсяг заяви, не звертаючись до інших документів;

(b) Проте, заявник може доповнити цю інформацію у вигляді додатків до формуляру з викладом подробиць щодо фактів, стверджуваних порушень Конвенції та відповідних аргументів. Ця інформація повинна бути викладена не більше, ніж на 20-ти сторінках.

3.1. Формуляр повинен бути підписаний заявником чи його представником. До нього слід додати:

(a) копії документів щодо судових та інших рішень чи заходів, на які скаржиться заявник;

(b) копії документів та рішень, які показують, що заявник використав усі внутрішні засоби правового захисту, а також дотримався терміну, вказаного у частині 1 статті 35 Конвенції;

(c) за наявності, копії документів стосовно будь-якої іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання, які мають відношення до справи;

⁴ Див. також стор. 136 цього посібника щодо деяких змін до правила 47, які набудуть чинності з 1 січня 2016 року

(d) якщо у заявника є представник, оригінал довіреності, підписаний заявником.

3.2. Документи, які додаються на підтримку заяви, повинні бути надані в хронологічному порядку, пронумеровані та чітко позначені.

4. Заявники, які не бажають оприлюднення перед громадськістю даних про свою особу, мають це зазначити і також викласти підстави, які б виправдовували такий відступ від загального правила про вільний доступ громадськості до інформації щодо провадження в Суді. Суд може задовольнити запит про анонімність або надати її з власної ініціативи.

5.1. Якщо вимоги, викладені в частинах 1, 2 і 3 цього правила, не були дотримані, Суд не розглядатиме заяву. Винятками є наступні випадки:

(a) якщо заявник надав ґрунтовні пояснення про причини невиконання цих вимог;

(b) якщо заява містить запит про вжиття термінових заходів;

(c) якщо Суд прийме відповідне рішення з власної ініціативи або на прохання заявника.

5.2. В усякому разі, Суд може звернутися до заявника в будь-якій формі та будь-яким способом за наданням додаткової інформації чи документів у визначений Судом термін.

6. (a) Датою подання заяви, відповідно до частини 1 статті 35 Конвенції, є дата, коли формуляр, що відповідає всім вимогам цього правила, був відправлений на адресу Суду. Датою відправлення вважатиметься дата поштового штемпеля.

(b) Незважаючи на це, Суд може, якщо вважатиме це виправданим, вирішити, що датою подання заяви повинна вважатися інша дата.

7. Заявники повинні інформувати Суд про зміни їхньої адреси чи будь-яких обставин, що мають відношення до заяви.

**2.6. Закон України від 23 лютого 2006 року
№ 3477-IV «Про виконання рішень та застосування
практики Європейського суду з прав людини»**

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про виконання рішень та застосування практики
Європейського суду з прав людини**

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 30, ст.260)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 3135-VI (3135-17) від 15.03.2011, ВВР, 2011, N 39, ст.391

N 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012, ВВР, 2014, N 4, ст.61}

Цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України.

Глава 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

Конвенція – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (995_004) 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

Суд – Європейський суд з прав людини;

Комісія – Європейська комісія з прав людини;

практика Суду – практика Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини;

Рішення – а) остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; б) остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі

проти України;

Стягувач – а) особа, за заявою якої Європейським судом з прав людини постановлено Рішення; б) її представник, правонаступник; в) особа (група осіб), на користь якої рішенням Європейського суду з прав людини визначено обов'язок України в міждержавній справі;

відшкодування – а) сума справедливої сатисфакції, визначена рішенням Європейського суду з прав людини відповідно до статті 41 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; б) визначена у рішенні Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання або у рішенні Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації сума грошової виплати на користь Стягувача;

виконання Рішення – а) виплата Стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; б) вжиття заходів загального характеру;

Орган представництва – орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень;

оригінальний текст – офіційний текст, виконаний офіційною мовою Ради Європи: а) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї; б) рішення та ухвали Європейського суду з прав людини; в) ухвали Європейської комісії з прав людини.

Стаття 2. Виконання Рішення

1. Рішення є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції.

2. Порядок виконання Рішення визначається цим Законом, Законом України «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з урахуванням особливостей, що передбачені цим Законом.

Стаття 3. Фінансування витрат на виконання Рішення

1. Виконання Рішення здійснюється за рахунок Державного бюджету України.

Глава 2 ДОСТУП ДО РІШЕННЯ

Стаття 4. Стислий виклад Рішення

1. Протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного орган представництва готує та надсилає для опублікування в газеті «Урядовий кур'єр» стислий виклад Рішення українською мовою (далі – стислий виклад Рішення), який має включати:

а) офіційну назву Рішення мовою оригіналу та в перекладі українською мовою;

б) номер заяви до Суду;

в) дату постановлення Рішення;

- г) стислий виклад фактів у справі;
- д) стислий виклад питань права;
- е) переклад резолютивної частини Рішення.

2. Зазначене у частині першій цієї статті видання публікує стислий виклад Рішення протягом семи днів від дня його одержання.

Стаття 5. Сповіднення про Рішення

1. Протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва надсилає стислий виклад Рішення Стягувачеві, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, всім державним органам, посадовим особам та іншим суб'єктам, безпосередньо причетним до справи, за якою постановлено Рішення.

Стаття 6. Переклад та оприлюднення Рішення

1. З метою виконання заходів загального характеру держава забезпечує переклад та опублікування повних текстів Рішень українською мовою спеціалізованим у питаннях практики Суду юридичним виданням, що має поширення у професійному середовищі правників.

2. Автентичність перекладу повних текстів Рішень засвідчується Органом представництва.

3. Визначення видання, яке здійснюватиме переклад та опублікування повних текстів Рішень, а також замовлення необхідної кількості примірників видання з метою забезпечення судів, органів прокуратури, юстиції, внутрішніх справ, служби безпеки, установ виконання покарань, інших зацікавлених суб'єктів провадяться на конкурсній основі Органом представництва.

4. Забезпечення суддів опублікованим перекладом повних текстів Рішень покладається на державний орган, відповідальний за організаційно-матеріальне забезпечення судів.

Глава 3 ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ

Стаття 7. Звернення Рішення до виконання в частині виплати відшкодування

1. Протягом десяти днів від дня отримання повідомлення Суду про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва:

а) надсилає Стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування, в якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів;

б) надсилає до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду у справі проти

України, яким визнано порушення Конвенції, оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Суду щодо дружнього врегулювання у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Суду про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України. Автентичність перекладу засвідчується Органом представництва.

Державна виконавча служба упродовж десяти днів з дня надходження документів, зазначених у пункті «б» цієї частини, відкриває виконавче провадження.

2. Неподання Стягувачем заяви про виплату відшкодування не є перешкодою для виконання Рішення.

Стаття 8. Виплата відшкодування

1. Виплата Стягувачеві відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття Рішенням статусу остаточного або у строк, передбачений у Рішенні.

2. У разі порушення строку, зазначеного в частині першій цієї статті, на суму відшкодування нараховується пеня відповідно до Рішення.

3. Протягом одного місяця від дня відкриття виконавчого провадження за Рішенням Орган представництва надсилає до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, постанову про відкриття виконавчого провадження та документи, передбачені у пункті «б» частини першої статті 7 цього Закону.

4. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, протягом 10 днів від дня надходження зазначених у частині третій цієї статті документів здійснює списання на вказаний Стягувачем

банківський рахунок, а в разі його відсутності – на депозитний рахунок державної виконавчої служби коштів з відповідної бюджетної програми Державного бюджету України. Порядок збереження коштів на депозитному рахунку державної виконавчої служби визначається

Законом України «Про виконавче провадження».

5. Підтвердження списання відшкодування, отримане від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, та підтвердження виконання всіх вимог, зазначених у резолютивній частині остаточного рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції, резолютивній частині остаточного рішення Суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, у рішенні Суду щодо дружнього врегулювання

у справі проти України, у рішенні Суду про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України, є для державної виконавчої служби підставою для закінчення виконавчого провадження.

6. Державна виконавча служба протягом трьох днів надсилає Органу представництва постанову про закінчення виконавчого провадження та підтвердження списання коштів.

Стаття 9. Окремі питання, пов'язані з виплатою відшкодування

1. Якщо встановити місцеперебування (місцезнаходження)

Стягувача – фізичної особи неможливо, а також у разі смерті

Стягувача – фізичної особи чи реорганізації або ліквідації

Стягувача – юридичної особи сума відшкодування перераховується на депозитний рахунок державної виконавчої служби. Аналогічна процедура застосовується у випадку, передбаченому частиною другою статті 7 цього Закону.

2. Сума відшкодування, яка знаходиться на депозитному рахунку державної виконавчої служби, перераховується:

а) на рахунок Стягувача після подання ним відповідної заяви;

б) на рахунки спадкоємців Стягувача – фізичної особи після подання ними належним чином оформлених документів, які надають їм право на отримання спадщини;

в) на рахунок правонаступника реорганізованого Стягувача – юридичної особи після подання ним належним чином оформлених документів, які підтверджують його правонаступництво;

г) на рахунки засновників (учасників, акціонерів) ліквідованого Стягувача – юридичної особи після подання ними рішень суду, які підтверджують їхній статус засновників (учасників, акціонерів) ліквідованого Стягувача – юридичної особи на момент ліквідації та визначають частку відшкодування, що належить до виплати кожному із засновників (учасників, акціонерів).

3. Протягом трьох днів з моменту перерахування на депозитний рахунок державної виконавчої служби суми відшкодування державна виконавча служба повідомляє про це Стягувача.

4. Інформацію про наявність на депозитному рахунку державної виконавчої служби суми відшкодування та про повідомлення про це Стягувача державна виконавча служба надсилає Органу представництва.

5. Позивачем у справах про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати відшкодування, виступає Орган представництва, який зобов'язаний протягом шести місяців з моменту, визначеного в частині четвертій статті 8 цього Закону, звернутися до суду з відповідним позовом. Загальний строк позовної давності для звернення з такими позовами визначається відповідно до Цивільного кодексу України.

Стаття 10. Додаткові заходи індивідуального характеру

1. З метою забезпечення відновлення порушених прав Стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру.

2. Додатковими заходами індивідуального характеру є:

а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*);

б) інші заходи, передбачені у Рішенні.

3. Відновлення попереднього юридичного стану Стягувача здійснюється, зокрема, шляхом:

а) повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі;

б) повторного розгляду справи адміністративним органом.

Стаття 11. Дії Органу представництва щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру

1. Протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва:

а) надсилає Стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права порушити провадження про перегляд справи та/або про його право на відновлення провадження відповідно до чинного законодавства;

б) повідомляє органи, які є відповідальними за виконання передбачених у Рішенні додаткових заходів індивідуального характеру, про зміст, порядок і строки виконання цих заходів. До повідомлення додається переклад Рішення, автентичність якого засвідчується Органом представництва.

2. Контроль за виконанням додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у Рішенні, що здійснюються під наглядом Комітету міністрів Ради Європи, покладається на Орган представництва.

3. Орган представництва в рамках здійснення передбаченого частиною другою цієї статті контролю має право отримувати від органів, які є відповідальними за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у Рішенні, інформацію про хід і наслідки виконання таких заходів, а також вносити Прем'єр-міністрові України подання щодо забезпечення виконання додаткових заходів індивідуального характеру.

Стаття 12. Дії органів, які є відповідальними за виконання додаткових заходів індивідуального характеру

1. Органи, відповідальні за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, зобов'язані:

а) невідкладно та у визначений Рішенням та/або чинним законодавством строк виконати додаткові заходи індивідуального характеру;

- б) надавати інформацію на запити Органу представництва про перебіг і наслідки виконання додаткових заходів індивідуального характеру;
- в) дієво та без зволікань реагувати на подання Органу представництва;
- г) про виконання додаткових заходів індивідуального характеру повідомити Орган представництва.

Стаття 13. Заходи загального характеру

1. Заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення дотримання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.

2. Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в Рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема:

- а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- б) внесення змін до адміністративної практики;
- в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- г) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;
- д) інші заходи, які визначаються – за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи – державою-відповідачем відповідно до Рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень.

Стаття 14. Дії Органу представництва щодо вжиття заходів загального характеру

1. Щокварталу Орган представництва готує та надсилає до Кабінету Міністрів України подання щодо вжиття заходів загального характеру (далі – подання).

2. Подання включає пропозиції щодо вирішення зазначеної в Рішенні системної проблеми та усунення її першопричини, зокрема:

- а) аналіз обставин, що призвели до порушення Конвенції;
- б) пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства;
- в) пропозиції щодо внесення змін до адміністративної практики;
- г) пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів;
- д) пропозиції щодо забезпечення професійної підготовки з питань вивчення

Конвенції та практики Європейського суду з прав людини для суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;

е) пропозиції щодо здійснення інших заходів загального характеру, спрямованих на усунення недоліків системного характеру, припинення спричиненого цими недоліками порушення Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень;

є) перелік центральних органів виконавчої влади, які є відповідальними за вжиття кожного з пропонованих у поданні заходів.

3. Одночасно з поданням Орган представництва готує аналітичний огляд для Верховного Суду України, який включає:

а) аналіз обставин, що спричинили порушення Конвенції;

б) пропозиції щодо приведення судової практики у відповідність з вимогами Конвенції.

4. Одночасно з поданням Орган представництва готує та надсилає до Апарату Верховної Ради України пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів.

Стаття 15. Дії Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів загального характеру

1. Прем'єр-міністр України відповідно до подання, передбаченого у статті 14 цього Закону, визначає центральні органи виконавчої влади, які є відповідальними за виконання заходів загального характеру, та невідкладно дає їм відповідні доручення.

2. Центральний орган виконавчої влади, визначений у дорученні Прем'єр-міністра України, у встановлений у дорученні строк:

а) забезпечує в межах своєї компетенції видання відомчих актів на виконання заходів загального характеру та контролює їх виконання;

б) вносить до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо прийняття нових, скасування чинних нормативно-правових актів або внесення до них змін.

3. Кабінет Міністрів України:

а) видає в межах своєї компетенції акти на виконання заходів загального характеру;

б) вносить у порядку законодавчої ініціативи до Верховної Ради України законопроекти щодо прийняття нових, скасування чинних законів або внесення до них змін.

4. Відповідні акти мають бути видані та відповідний законопроект має бути внесений Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради

України протягом трьох місяців від дня видання доручення Прем'єр-міністра України, передбаченого частиною першою цієї статті.

Стаття 16. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання Рішення

1. У разі невиконання або неналежного виконання Рішення винні службові особи, до повноважень яких належить це виконання, несуть адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність, передбачену законами України.

Глава 4

ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДУ

Стаття 17. Застосування судами Конвенції та практики Суду

1. Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Стаття 18. Порядок посилання на Конвенцію та практику Суду

1. Для цілей посилання на текст Конвенції суди використовують офіційний переклад Конвенції українською мовою (далі – переклад).

2. Для цілей посилання на Рішення та ухвали Суду та на ухвали Комісії суди використовують переклади текстів рішень Суду та ухвал Комісії (далі – переклад), надруковані у виданні, передбаченому в статті 6 цього Закону.

3. У разі відсутності перекладу Рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії суд користується оригінальним текстом.

4. У разі виявлення мовної розбіжності між перекладом та оригінальним текстом суд користується оригінальним текстом.

5. У разі виявлення мовної розбіжності між оригінальними текстами та/або в разі потреби мовного тлумачення оригінального тексту використовується відповідна практика Суду.

Стаття 19. Застосування у сфері законодавства та в адміністративній практиці

1. Орган представництва здійснює юридичну експертизу всіх законопроектів, а також підзаконних нормативних актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, на відповідність Конвенції, за результатами чого готує спеціальний висновок.

2. Нездійснення передбаченої частиною першою цієї статті перевірки або наявність висновку про невідповідність підзаконного акта вимогам Конвенції є підставою для відмови в державній реєстрації відповідного підзаконного акта.

3. Орган представництва забезпечує постійну та з розумною періодичністю

перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Суду, передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи.

4. За результатами передбаченої у частині третій цієї статті перевірки Орган представництва подає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до чинних законів та підзаконних актів з метою приведення їх у відповідність з вимогами Конвенції та відповідною практикою Суду.

5. Міністерства інші центральні органи виконавчої влади забезпечують систематичний контроль за додержанням у рамках відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає Конвенції та практиці Суду.

Глава 5

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

1) протягом місяця з дня набрання чинності цим Законом:

привести у відповідність із цим Законом свої нормативно-правові акти; забезпечити приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади;

2) вжити заходів та, у разі необхідності, внести пропозиції до Верховної Ради України щодо включення питань оволодіння положеннями Конвенції та практики Суду:

до вимог професійного рівня окремих категорій суддів, а також прокурорів, адвокатів, нотаріусів;

до програм первинної підготовки та підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;

3) щорічно передбачати в проекті Державного бюджету України окремою бюджетною програмою кошти на виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Президент України
м. Київ, 23 лютого 2006 року
N 3477-IV

В. ЮЩЕНКО

2.7. Витяги з процесуального законодавства України.

а) Кримінальний процесуальний кодекс України (13.04.2012):

Стаття 8. Верховенство права

2. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Стаття 9. Законність

5. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

б) Кодекс адміністративного судочинства України (06.07.2005):

Стаття 8. Верховенство права

2. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини.

РОЗДІЛ 3

ЗАПОВНЕННЯ ФОРМУЛЯРУ ЗАЯВИ ДО ЄСПЛ

Нотатка для заповнення формуляру заяви

Офіційний формуляр заяви до ЄСПЛ можна знайти за наступним посиланням: http://www.echr.coe.int/Documents/Application_Form_2014_1_UKR.pdf.

Нотатка, розроблена ЄСПЛ, наведена в редакції, що діє для України з 1 січня 2014 року. Доступ до тексту нотатки українською мовою на офіційному сайті Європейського суду з прав людини: http://www.echr.coe.int/Documents/Notes_for_Filling_in_the_Application_Form_2014_1_UKR.pdf.

Нотатка для заповнення формуляру заяви

I. Що потрібно знати перш ніж почати заповнювати формуляр заяви

Які скарги може розглядати Суд?

Європейський суд з прав людини (далі «Суд») – це міжнародний суд, який може розглядати тільки заяви від осіб, організацій та підприємств, які стверджують, що їхні права, гарантовані Європейською конвенцією з прав людини, були порушені. Конвенція є міжнародним договором, на підставі якого значна кількість європейських держав зобов'язалися забезпечувати певні основоположні права. Ці права викладені в самій Конвенції, а також у Протоколах №№ 1, 4, 6, 7, 12 і 13 до неї. До зазначених протоколів приєдналися лише окремі держави. Вам слід ознайомитись із цими документами, тексти яких додаються.

Суд не може розглядати будь-які скарги. Його повноваження визначені критеріями прийнятності, які викладені в Конвенції і які визначають, хто може подати заяву, коли та з яких питань. Понад 90% заяв, що розглядаються Судом, визнаються неприйнятними. Тому Вам необхідно перевірити, чи відповідають ваші скарги критеріям прийнятності, описаним нижче.

Суд може розглянути вашу справу тільки за наступних умов:

- якщо ваші скарги стосуються **порушення одного чи декількох прав**, викладених у Конвенції та Протоколах до неї;
- якщо скарги **спрямовані проти держави, яка ратифікувала** Конвенцію чи відповідний Протокол (*певні Протоколи ратифіковані лише деякими державами, тож, будь ласка, перевірте список ратифікацій на веб-сторінці Суду в Інтернеті: www.echr.coe.int/applicants*);
- якщо скарги стосуються фактів, за які несе відповідальність певна державна структура (законодавець, адміністративний орган, суд тощо); Суд не розглядає заяви, спрямовані проти приватних осіб чи

недержавних організацій;

- якщо скарги стосуються **фактів чи подій, які мали місце після дати ратифікації** державою Конвенції чи відповідного Протоколу (*дати для кожної держави вказані у списку ратифікацій на сайті Суду в Інтернеті: www.echr.coe.int/applicants*);
- якщо порушення основоположного права стосується **вас особисто і безпосередньо** (ви маєте «статус жертви»);
- якщо Ви надали національній правовій системі можливість виправити порушення («вичерпання національних засобів правового захисту»); зазвичай це означає, що, перш ніж звернутися до Суду, **Ви повинні порушити ті самі питання перед національними судами**, включаючи найвищу судову інстанцію. При цьому Ви маєте дотримуватися національних процесуальних вимог, в тому числі термінів оскарження. Вам не потрібно використовувати засоби, які не є ефективними, або вдаватися до дискреційного чи виняткового провадження, що не є частиною звичайної процедури оскарження;
- якщо Ви подали до Суду заповнену належним чином заяву **протягом шести місяців після дати винесення остаточного рішення** на національному рівні. Цей шестимісячний термін зазвичай визначається з дати, коли найвища судова чи адміністративна інстанція, що уповноважена вирішувати вашу справу, прийняла у ній рішення, або коли ви чи ваш юридичний представник були повідомлені про це рішення. Якщо не існує ефективних засобів захисту щодо вашої скарги, шестимісячний термін відлічується від дати оскаржаного акту, події чи рішення. Шестимісячний термін може бути перерваний тільки коли ви надішлете до Суду повну заяву з додатками, яка відповідатиме вимогам статті 47 Регламенту Суду (див. текст серед Документації для заявників). Термін закінчується в останній день шести місяців, навіть якщо це неділя або офіційний вихідний день. Тобто, формуляр заяви з усією необхідною інформацією та документами повинен бути відправлений до Суду щонайпізніше в останній день шестимісячного терміну, отже вам слід переконатися в тому, що ви вчасно відправили вашу заяву поштою;
- якщо ваші скарги базуються на вагомих доказах; **ви повинні обґрунтувати свою заяву**: чітко описати обставини справи та додати на їх підтвердження документи, рішення, медичні довідки, показання свідків тощо;
- якщо ви можете показати, що предметом вашої скарги є невинуватене втручання у ваші основні права. Ви не можете просто поскаржитися на те, що судові рішення неправильне чи що суд допустився помилки; Європейський суд не є апеляційною інстанцією по відношенню до національних судів та не може скасовувати чи

міняти їхні рішення;

- якщо ті ж самі скарги раніше не були вже розглянуті Судом чи іншою міжнародною інстанцією.

Слід також зважати на те, що Суд отримує десятки тисяч заяв щороку. Він не має ресурсів для розгляду малозначущих чи повторних скарг, які не стосуються серйозних питань і якими не повинен займатися міжнародний наглядовий орган. Подібні скарги можуть бути визнані неприйнятними через зловживання правом на подання заяви, так само як і у випадках, коли заявник використовує лайливі чи образливі вислови.

Заява так само може бути відхилена, якщо оскаржувані заявником обставини не завдали йому дійсної та суттєвої шкоди, не піднімають нові питання захисту прав людини, які потребують розгляду на міжнародному рівні, та були вже розглянуті національними судами.

Щоб отримати додаткову інформацію щодо цих критеріїв, Ви можете звернутися до юриста чи відвідати сторінку Суду в Інтернеті, де розміщена інформація про критерії прийнятності та відповіді на найбільш поширені запитання.

II. Як заповнити формуляр заяви

- ПИШІТЬ РОЗБІРЛИВО. Бажано надавати друкований текст.
- ЗАПОВНІТЬ ВСІ ПОЛЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ВАШОЇ СИТУАЦІЇ. В іншому випадку ваша заява вважатиметься неповною і не буде прийнята.
- Не використовуйте знаки чи скорочення: чітко поясніть вашу думку словами.
- ВИСЛОВЛЮЙТЕСЬ КОРОТКО.

Мова

Офіційними мовами Суду є англійська і французька але, якщо це зручніше для вас, ви можете звернутися до Секретаріату офіційною мовою однієї з країн, які ратифікували Конвенцію. На початковому етапі провадження ви також можете отримувати кореспонденцію з Суду цією ж мовою. Проте, зауважте, будь ласка, що на подальшій стадії розгляду, а саме якщо Суд вирішить просити Уряд надати письмові зауваження з приводу ваших скарг, вся кореспонденція з Суду надсилатиметься англійською чи французькою мовою. Вас чи вашого представника також попросять використовувати англійську чи французьку мову в подальшому листуванні.

Примітка стосовно пунктів, які слід заповнювати у формулярі заяви

Увага: Суд прийме заяву тільки якщо всі пункти формуляру будуть належним чином заповнені і якщо Ви надасте всі необхідні документи, як цього вимагає стаття 47 Регламенту.

Будь ласка, майте це на увазі, коли заповнюватимете формуляр і додаватимете документи на підтвердження вашої заяви.

Формуляр заяви – як заповнювати кожний розділ

Будь ласка, зауважте, що термінологія, яка використовується у формулярі заяви та нотатках, ґрунтується на Конвенції. Використання тільки чоловічого чи жіночого роду не має на меті виключити будь-яку особу.

Віконце для штрих-коду

Якщо в попередньому листуванні з Судом за вашою скаргою ви отримали наклейки зі штрих-кодом, вам слід наклеїти одну з них у віконце у верхньому лівому куті на першій сторінці формуляру.

А. Заявник (фізична особа)

Ця частина стосується заявника, який є фізичною особою, на відміну від юридичних осіб, таких як підприємства чи організації (розділ В). Громадянам України слід зазначити прізвище, ім'я та по-батькові українською так, як вони записані у паспорті громадянина України (з наданням копії відповідної сторінки паспорта).

1-8. Якщо заявників декілька, слід надати інформацію про кожного з них на окремому аркуші та пронумерувати кожного з заявників. Дивіться також далі розділ «Групова заява чи одна заява з декількома заявниками»

В. Заявник (юридична особа)

Цей розділ стосується заявників, які є юридичними особами – підприємств, неурядових організацій, об'єднань тощо.

9-15. Тут необхідно вказати повну офіційну назву організації-заявника та її контактні деталі. Якщо таких заявників декілька, вам треба надати інформацію про кожного з них на окремому аркуші та пронумерувати кожного з заявників.

Ідентифікаційний номер: будь-ласка, вкажіть офіційний ідентифікаційний код або номер, присвоєний юридичній особі за офіційним реєстром, якщо такий існує.

Слід також зазначити, в залежності від випадку, дату реєстрації чи створення юридичної особи з метою полегшення їхньої ідентифікації.

Групові заяви чи одна заява з декількома заявниками

Якщо заявник чи представник подає скарги від імені декількох заявників і якщо ці скарги базуються на різних фактах, для кожного з заявників треба повністю заповнити окремий формуляр заяви. До кожного формуляру слід додати документи, які стосуються саме цього заявника.

Якщо заявників більше п'яти, представник має надати, крім формулярів і документів, таблицю з докладною інформацією щодо кожного заявника. Зразок таблиці можна завантажити на веб-сторінці Суду: www.echr.coe.int/applicants. Якщо представник є юристом, він має надати цю таблицю в електронному вигляді (на диску чи USB флеш-накопичувачі).

Якщо справа стосується великої групи заявників чи заяв, Секретаріат може

скерувати заявників або їх представників надати текст заяви або копії документів в електронному чи іншому вигляді. Секретаріат також може дати певні вказівки з метою спрощення, більшої ефективності та прискорення розгляду заяв.

У разі невиконання вказівок Секретаріату щодо форми чи способу подання групових заяв або заяв з великою кількістю заявників, справу може не бути передано на розгляд Суду (згідно зі статтею 47 § 5.2 Регламенту).

С. Представник (и) заявника

Якщо представник – не юрист

16-23. Деякі заявники можуть вирішити не брати чи можуть бути нездатними брати безпосередню участь у провадженні з причин, таких як стан здоров'я чи недієздатність. Вони можуть бути представлені особою, яка не має юридичної освіти. Наприклад, один з батьків може представляти дитину, опікун, родич або співмешканець може представляти заявника, якому складно взяти участь у розгляді з практичних причин або за станом здоров'я (наприклад, коли заявник госпіталізований або ув'язнений). В такому випадку представник має вказати з яких причин він представляє заявника чи який є його зв'язок із заявником, а також надати інформацію про себе та свої контактні дані.

Офіційний представник чи особа, уповноважена діяти від імені організації-заявника

16-23. Якщо заяву подає організація чи компанія, листуватися з Судом від її імені повинна уповноважена особа, наприклад, представник компанії, голова чи директор. Наскільки це можливо, така особа повинна надати документальне підтвердження своїх повноважень на подання заяви від імені організації чи підприємства.

Юридичний представник

24-30. Юрист, який представляє заявника перед Судом, повинен надати інформацію про себе, а також вичерпну контактну інформацію. На стадії подання заяви допомога юридичного представника може бути бажаною, але не є обов'язковою. Заявникові повідомляють коли його справа досягає стадії розгляду, на якій вимагається участь юридичного представника. На цьому етапі – етапі прийняття рішення Судом про повідомлення відповідного Уряду про справу з метою надання письмових зауважень, – Ви можете звернутися до Суду із запитом на отримання фінансової допомоги для оплати юридичних послуг. Така допомога надається заявникам, які не мають достатньо коштів на оплату послуг юридичного представника, за умови, що його участь необхідна для належного ведення справи. Інформація про це надсилається заявникам у відповідний момент.

Довіреність

31. Заявник, який є фізичною особою, повинен надати своєму пред-

ставнику довіреність на представлення його інтересів в Суді. Довіреність не потрібна, якщо, наприклад, заявником є дитина, або якщо заявник є неправоздатним та не може підписати її. Якщо представник, який не є юристом, призначає юридичного представника від імені заявника, котрий не може підписати довіреність, представник має підписати її від імені заявника.

31. Представник юридичної особи, яка подає заяву, повинен підписати довіреність, щоб дозволити юридичному представнику діяти від імені організації.

32. Дата, яку слід вказати, – це дата підпису заявником (для фізичних осіб) чи представником (для юридичних осіб).

D. Держава чи держави, проти яких подається заява

33. Поставте відмітку навпроти держави чи держав, проти яких подається заява.

Це має бути держава, яку Ви вважаєте відповідальною за ті обставини, на які Ви скаржитеся. Будь ласка, майте на увазі, що подати заяву в Суд можна тільки проти держав, перелічених у списку, оскільки тільки вони приєдналися до запровадженої Конвенцією системи.

E., F. і G.: Предмет заяви

34-40. Висловлюйтеся коротко. Викладіть основну інформацію стосовно вашої справи: ключові факти та рішення і яким чином були порушені ваші права, не вказуючи обставини, що не мають безпосереднього відношення до ваших скарг, та другорядні питання. Уникайте довгих цитат: ви завжди можете зробити посилання на копію документа, яку ви надсилаєте разом з формуляром. Обставини справи та ваші скарги повинні бути викладені у відповідних розділах формуляру для того, щоб Суд міг визначити характер та обсяг вашої заяви, не звертаючись до інших матеріалів.

Хоча заявникові дозволяється надавати додаткову інформацію щодо обставин справи та скарг на окремих аркушах, що додаються до формуляру заяви, об'єм такої інформації не повинен перебільшувати 20 сторінок (не враховуючи копії рішень та інших супровідних документів). Будь ласка, зауважте, що якщо Суд пропонує Уряду держави-відповідача надати свої зауваження, заявникові надається можливість представити докладні аргументи у відповідь.

Всі додаткові матеріали:

- мають бути такими, що можна легко прочитати;
- якщо документи надруковані, розмір шрифту у тексті має бути не менше 12 пунктів, а в примітках – не менше 10 пунктів;
- якщо Ви додаєте супроводжувальні документи, прохання використовувати формат А4 і залишати поле не менше 3,5 см;

- сторінки мають бути послідовно пронумеровані;
- текст має бути розділений на пронумеровані абзаци.

За загальним правилом, будь-яка інформація, що міститься у формулярі заяви та в супровідних документах, які надаються Секретаріату, зокрема інформація про заявника чи інших осіб, буде **доступною громадськості**. Крім того, ця інформація може бути опублікована в базі даних Суду (HUDOC) в Інтернеті, якщо Суд включить її до викладення фактів в момент повідомлення Уряду-відповідача про справу, до рішення щодо прийнятності справи чи про її вилучення зі списку справ, або ж до рішення щодо суті справи. Зважаючи на це, Вам слід надати лише ті дані про ваше приватне життя чи приватне життя третіх осіб, які необхідні для розуміння суті справи.

Крім того, якщо ви не бажаєте оприлюднення даних про вашу особу, вам потрібно зробити відповідну заяву і викласти підстави для такого відступу від загального правила про вільний доступ до інформації в процесі судового розгляду. Суд може дозволити **анонімність** лише у виняткових та обґрунтованих випадках.

Е. Описання фактів

34-36. Висловлюйтесь ясно і коротко. Вкажіть точні дати.

Викладайте інформацію в хронологічному порядку. Опишіть події в послідовності, в якій вони відбулися.

Якщо ваші скарги стосуються різних предметів (наприклад, різних судових проваджень), будь ласка, опишіть факти в кожному епізоді окремо.

На підтримку вашої справи ви повинні надати документи, зокрема копії відповідних рішень чи документальні підтвердження дій, на які ви скаржитесь. Наприклад, повідомлення про виселення чи рішення про вислання, вам слід також надати документальне підтвердження ваших скарг, наприклад, медичні довідки, показання свідків, стенограми, документи, які підтверджують право власності, чи довідки про період перебування під вартою. Якщо ви не можете отримати копії певних документів, вам слід пояснити, чому це неможливо.

Ф. Заява про порушення Конвенції та/або Протоколів до неї і ваші доводи

37. На підтримку кожної скарги потрібно вказати статтю Конвенції чи Протоколу, на порушення якої ви скаржитесь, і коротко пояснити, як вона була порушена.

Поясніть якомога точніше, на що саме ви скаржитесь в рамках Конвенції. Вкажіть, на які положення Конвенції ви посилаєтесь та поясніть, яким чином описані вами факти порушують ці положення. Такі пояснення слід дати для кожної скарги.

Зразок:

Стаття 6 § 1: цивільне провадження за моїм позовом про компенсацію шкоди було необґрунтовано довгим, оскільки воно тривало понад десяти років: з 10 січня 2002 р. по 25 квітня 2012 р.

Г. Інформація про вичерпання національних засобів правового захисту та дотримання шестимісячного терміну (стаття 35 § 1 Конвенції)

38. В цьому розділі Вам потрібно показати, що Ви дали державі можливість виправити ситуацію, перш ніж звернутися до міжнародної юридичної установи, якою є Суд. Це означає, що Вам треба пояснити, що Ви використали доступні ефективні засоби правового захисту у відповідній країні.

Для кожної скарги в рамках Конвенції чи Протоколів, будь ласка, вкажіть наступне:

- точну дату остаточного рішення, назву суду та тип рішення;
- дати рішень, прийнятих судами попередніх інстанцій, які передували остаточному рішення;
- номер справи у національному провадженні.

Не забудьте додати копії всіх рішень, прийнятих судами чи іншими уповноваженими органами, починаючи з першої і до останньої інстанції; Вам треба також надати копії ваших позовів чи скарг, в тому числі апеляційних, поданих в суди, щоб показати, що ви порушували питання, що складають суть ваших скарг за Конвенцією, на кожному рівні юрисдикції.

Вам треба також показати, що кожна з ваших скарг була подана до Європейського суду протягом шести місяців з моменту прийняття остаточного рішення в процесі вичерпання національних засобів захисту щодо цієї скарги. Тому вирішальне значення має визначення дати остаточного рішення. На доказ цього ви маєте надати копію остаточного рішення, в якому така дата зазначена. Якщо ж ви не отримали копію остаточного рішення в день коли воно було винесене чи проголошене, на підтвердження дати сповіщення вас про таке рішення, ви маєте надати, наприклад, документ з датою отримання або копію рекомендованого листа чи конверта. Якщо належних засобів правового захисту не існує, вам треба показати, що ви подали скаргу протягом шести місяців від дати акту, заходу чи рішення, на яке ви скаржитеся, і надати документальне підтвердження дати такого акту, заходу чи рішення.

39-40. У цьому розділі вам треба вказати, чи існує доступний засіб правового захисту, який ви не використали. Якщо так, поясніть, чому ви до нього не звернулися.

Більш детальну корисну інформацію щодо вичерпання засобів національного правового захисту і дотримання шестимісячного терміну можна знайти в «Практичному посібнику щодо прийнятності заяв»: www.echr.coe.int/applicants.

Н. Інформація про розгляд скарг в інших міжнародних установах (якщо такі скарги подавалися)

41-42. Вам треба вказати, чи подавали ви заяву з цими ж скаргами до інших міжнародних інстанцій для розслідування чи врегулювання, наприклад, в органи ООН, такі як Міжнародна організація праці чи Комітет з прав людини, або до міжнародної арбітражної установи. Якщо так, вам слід зазначити подробиці, включаючи назву органу, до якого подавалися скарги, дати і докладну інформацію щодо проваджень, які велися, та рішень, які були прийняті. Будь ласка, додайте копії відповідних рішень та інших документів.

43-44. Якщо раніше ви вже подавали заяву до Суду:

Вам треба також зазначити, чи Ви як заявник маєте або мали раніше інші заяви в Суді і, якщо так, вказати їх номери. Ця інформація має величезне значення, оскільки вона дозволяє Суду знайти саме ту з ваших заяв, якої стосується ваша кореспонденція, долучити її саме до цієї справи і належним чином опрацювати всі заяви, відкриті на ваше ім'я.

I. Список супровідних документів

45. Ви повинні додати пронумерований і складений в хронологічному порядку список всіх рішень та ухвал, згаданих в розділах E, F, G та H формуляру, з підтвердженням набуття ними чинності, а також інших документів, які ви бажаєте надати на розгляд Суду як докази на підтримку ваших заяв про порушення Конвенції (стенограми, показання свідків, медичні довідки, довідки про стан виконання судових рішень тощо).

Ви повинні надати повні і розбірливі *копії* всіх документів.

Суд не повертає документи. Тому це у ваших інтересах надсилати тільки копії, а не оригінали.

Ви повинні:

- впорядкувати всі документи по датах і провадженнях;
- послідовно пронумерувати сторінки;
- НЕ скріпляти, НЕ зшивати і НЕ клеювати документи.

УВАГА: Зробити вчасно все необхідне, щоб одержати інформацію і документи, потрібні для подання повної заяви, є обов'язком заявника. Якщо ви не надасте один чи декілька необхідних документів і не вкажете поважної причини, через яку ви не змогли це зробити, ваша заява вважатиметься неповною і не буде розглянута Судом.

Декларація і підпис

47-48. Заявник або уповноважений представник повинен підписати декларацію. Інші особи не можуть робити це замість них.

49. Призначення особи, з якою ведеться листування

Секретаріат листується тільки з одним заявником чи з одним представником. Якщо заявників декілька і вони не призначили представника, один з них повинен бути вказаний як особа, з якою листуватиметься Секретаріат. Якщо заявник представлений, Секретаріат листуватиметься

лише з одним представником. Тобто, якщо, наприклад, заявник має більш ніж одного юридичного представника, він повинен визначити який з юридичних представників листуватиметься з Судом.

III. Інформація про подання заяви та її підготовка до розгляду

A. Як подати заяву

Заяви до Суду надсилаються тільки поштою (не по телефону). Це означає, що формуляр заяви в паперовій версії з оригіналом підписів заявника чи заявників та/або їх уповноваженого представника (представників) треба надіслати поштою. Заява, надіслана факсом, не вважається повною, оскільки Суд потребує заяву з оригіналом підпису. **Вам не потрібно приїжджати в Страсбург особисто і представляти вашу справу усно.**

Формуляр заяви можна завантажити на сайті Суду: www.echr.coe.int/applicants.

Адреса, на яку треба відіслати формуляр заяви:

The Registrar

European Court of Human Rights Council of Europe

67075 STRASBOURG CEDEX FRANCE

B. Підготовка справи до розгляду

Суд відкриє досьє за вашою заявою, до якого долучатимуться надіслані вами листи і документи. Це буде зроблено тільки якщо ви надішлете належним чином заповнений формуляр і супровідні документи.

Після отримання формуляру заяви Секретаріат Суду перевірить, чи містить він всю необхідну інформацію та документи. Якщо заява неповна, вам буде надісланий лист, в якому буде зазначено, що вимоги статті 47 Регламенту не було дотримано. В таких випадках Секретаріат не відкриває досьє і не зберігає документи. Якщо ви бажаєте, ви можете подати нову заяву, тобто знову надіслати належним чином заповнений формуляр заяви та копії всіх необхідних документів і рішень, навіть якщо ви вже надіслали їх раніше. Часткові подання не прийматимуться.

Секретаріат не надає інформації щодо законодавства держави, проти якої ви подаєте заяву, юридичних порад стосовно заяви чи тлумачення національного законодавства.

Перш ніж відправити свою заяву, залиште собі її повну копію. Таким чином, якщо Секретаріат поінформує вас про те, що заява є неповною, ви зможете, за бажання, швидше і без труднощів подати нову заяву. Якщо перша заява, яка є неповною, не була прийнята, у заявника може не залишитися досить часу, щоб подати нову заяву до завершення шестимісячного терміну. Тому вам слід подбати про те, щоб повна заява і супровідні документи надійшли вчасно.

Якщо наданий вами формуляр був заповнений належним чином, ви можете отримати відповідь від Секретаріату, в якій буде вказано, що **за вашою заявою було відкрито досьє, номер якого треба зазначити в усій подальшій кореспонденції**. Вам також надішлють набір наклейок зі штрих-кодом, які треба буде наклеювати на листи, які ви надсилатимете в Суд.

Секретаріат може також звернутися до вас із проханням надати додаткову інформацію чи пояснення. Вам бажано надавати відповіді на запити Секретаріату без затримки, оскільки неповні нові досьє, які не можуть бути розглянуті, знищуються через шість місяців, якщо відповідь від заявника не надходить.

Крім того, просимо зауважити, що, коли справу призначено до розгляду в Суді і заявник не відповідає на лист Секретаріату із запитом про інформацію чи документи, Суд може дійти висновку, що заявник не зацікавлений у подальшому розгляді справи. Внаслідок цього справа може не розглядатися Судом або бути визнана неприйнятною чи вилучена з реєстру справ, які перебувають на розгляді Суду.

С. Безкоштовний розгляд справ

Розгляд вашої справи – **безкоштовний**. Вас своєчасно повідомлять про будь-яке рішення, винесене Судом у вашій справі.

Додаток до групових заяв

Доступ до тексту українською мовою на офіційному сайті Європейського суду з прав людини: http://www.echr.coe.int/Documents/Applicants_Table_UKR.pdf.

Якщо заявник чи представник подає скарги від імені декількох заявників і якщо ці скарги базуються на різних фактах, для кожного з заявників треба повністю заповнити окремий формуляр заяви. До кожного формуляру слід додати документи, які стосуються саме цього заявника.

Якщо заявників більше п'яти, представник має надати, крім формулярів і документів, таблицю з докладною інформацією щодо кожного заявника.

Якщо представник є юристом, він має надати цю таблицю в електронному вигляді (на диску чи USB флеш-накопичувачі).

Якщо справа стосується великої групи заявників чи заяв, Секретаріат може скерувати заявників або їх представників надати текст заяви або копії документів в електронному чи іншому вигляді. Секретаріат також може дати певні вказівки з метою спрощення, більшої ефективності та прискорення розгляду заяв.

У разі невиконання вказівок Секретаріату щодо форми чи способу подання групових заяв або заяв з великою кількістю заявників, справу може не бути передано на розгляд Суду (згідно зі статтею 47 § 5.2 Регламенту).

Приклад заповненого формуляру заяви

Примітка. Усі обставини та персональні дані, зазначені в формулярі заяви, є вигаданими. Заповнений формуляр також необхідно підписати заявником, якщо в нього немає представника (п. 48 формуляру; обрати «заявник»). Якщо у заявника є представник, заявникові необхідно підписати довіреність в п. 31 формуляру, а представнику – п. 48 формуляру (обравши «представник»).

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

UKR - 2014/1

Формуляр заяви⁵

Примітка щодо цього формуляру

Цей формуляр заяви є офіційним юридичним документом та може вплинути на Ваші права і обов'язки. Будь ласка, дотримуйтесь вказівок, які містяться у «Нотатці для заповнення формуляру заяви». Переконайтеся, що Ви заповнили кожну графу, яка відповідає Вашій ситуації, та надали всі необхідні документи.

Увага: Якщо Ви подасте неповну заяву, вона не буде прийнята (див. статтю 47 Регламенту Суду). Зауважте зокрема, що згідно зі статтею 47 § 2 (а): « Інформація, вказана в пунктах 1 (d) по 1 (f) [викладення фактів, ствердженні порушення, інформація про дотримання критеріїв прийнятності] і викладена у відповідній частині формуляру, має бути достатньою для того, щоб Суд міг визначити суть та обсяг заяви, не звертаючись до інших документів ».

Наклейка зі штрих-кодом

Якщо Суд вже надіслав Вам набір наклейок зі штрих-кодом, будь ласка, наклейте одну з них тут:

№ справи

Якщо Суд вже повідомив Вас про номер, який надано Вашій справі за цими скаргами, будь ласка, вкажіть його тут:

А. Заявник (фізична особа)

Цей розділ стосується лише заявників, які є фізичними особами. Якщо заявник є юридичною особою, йому треба перейти до розділу В.

1. Прізвище

Кулик

2. Ім'я та по-батькові

Ганна Миколаївна

3. Дата народження

0	1	1	0	1	9	5	5
Д	Д	М	М	Р	Р	Р	Р

 наприклад, 27/09/2012

4. Громадянство

України

5. Адреса

м. Львів, вул. Н.-ська, 25, кв. 15,
79000 Україна

6. Телефон (включно з міжнародним кодом)

+38 (0XX) XXX-XX-XX

7. Електронна пошта (якщо є)

8. Стать

- чоловіча
 жіноча

В. Заявник (юридична особа)

Цей розділ треба заповнити тільки у тих випадках, коли заявник підприємство, неурядова організація чи інша юридична особа.

9. Назва

10. Ідентифікаційний номер (за наявності)

11. Дата реєстрації чи створення (якщо є)

Д	Д	М	М	Р	Р	Р	Р

 наприклад, 27/09/2012

12. Вид діяльності

13. Юридична адреса

14. Телефон (включно з міжнародним кодом)

15. Електронна пошта

5 Див. також стор. 136 цього посібника щодо деяких змін до формуляру заяви, які набудуть чинності з 1 січня 2016 року

С. Представник(и) заявника
 Якщо у заявника немає представника, перейдіть до розділу D.

Представник, який не є юристом або діє від імені юридичної особи
 Будь ласка, заповніть цей розділ, якщо Ви представляєте заявника, *але Ви не юрист*.
 В наведеній нижче графі поясніть, в якій якості Ви представляєте заявника: яким чином Ви пов'язані, або, якщо Ви представляєте юридичну особу, яку посаду Ви обіймаєте.

16. В якій якості Ви представляєте заявника (родинний зв'язок, посада тощо)

17. Прізвище

18. Ім'я та по-батькові

19. Громадянство

20. Адреса

21. Телефон (включно з міжнародним кодом)

22. Факс

23. Електронна пошта

Юридичний представник
 Будь ласка, заповніть цей розділ, якщо Ви представляєте заявника і *Ви є юристом*.

24. Прізвище

25. Ім'я та по-батькові

26. Громадянство

27. Адреса

28. Телефон (включно з міжнародним кодом)

29. Факс

30. Електронна пошта

Довіреність
 Якщо заявник призначає представника і дозволяє йому діяти від свого імені, він повинен підписатися в наведеній нижче графі (див. «Нотатку для заповнення формуляру заяви»).

Я доручаю зазначеній особі представляти мої інтереси у провадженні перед Європейським судом з прав людини в рамках заяви, поданої відповідно до статті 34 Конвенції.

31. Підпис заявника

32. Дата

0	3	1	1	2	0	1	5
---	---	---	---	---	---	---	---

 наприклад, 27/09/2012
 Д Д М М Р Р Р Р

D. Держава/держави, проти якої/яких подається заява

33. Поставте відмітку навпроти держави/держав, проти яких подається заява

☐ ALB - Албанія	☐ ITA - Італія
☐ AND - Андорра	☐ LIE - Ліхтенштейн
☐ ARM - Вірменія	☐ LTU - Литва
☐ AUT - Австрія	☐ LUX - Люксембург
☐ AZE - Азербайджан	☐ LVA - Латвія
☐ BEL - Бельгія	☐ MCO - Монако
☐ BGR - Болгарія	☐ MDA - Молдова
☐ BIH - Боснія і Герцеговина	☐ MKD - "Колишня Югославська Республіка Македонія"
☐ CHE - Швейцарія	☐ MLT - Мальта
☐ CYP - Кіпр	☐ MNE - Чорногорія
☐ CZE - Чеська Республіка	☐ NLD - Нідерланди
☐ DEU - Німеччина	☐ NOR - Норвегія
☐ DNK - Данія	☐ POL - Польща
☐ ESP - Іспанія	☐ PRT - Португалія
☐ EST - Естонія	☐ ROU - Румунія
☐ FIN - Фінляндія	☐ RUS - Російська Федерація
☐ FRA - Франція	☐ SMR - Сан-Марино
☐ GBR - Сполучене Королівство	☐ SRB - Сербія
☐ GEO - Грузія	☐ SVK - Словаччина
☐ GRC - Греція	☐ SVN - Словенія
☐ HRV - Хорватія	☐ SWE - Швейцарія
☐ HUN - Угорщина	☐ TUR - Туреччина
☐ IRL - Ірландія	☒ UKR - Україна
☐ ISL - Ісландія	

Предмет заяви

В цій частині формуляру слід надати всю інформація стосовно фактів, скарг та вичерпання національних засобів правового захисту, а також відповідності вимогам статті 35 § 1 Конвенції щодо шестимісячного терміну подання заяви (розділи E, F і G) (стаття 47 § 2 (а) Регламенту). Заявник може доповнити цей розділ і додати до формуляру більш детальну інформацію. Такого типу додаткові пояснення повинні бути викладені не більше ніж на 20-ти сторінках (стаття 47 § 2 (b) Регламенту); це обмеження не стосується копій супровідних документів та рішень.

E. Описання фактів

34.

12 лютого 2013 року Галицький районний суд міста Львова задовольнив цивільний позов Кулик Ганни Миколаївни (далі - "заявниці") проти її колишнього роботодавця, державного підприємства "Л." (далі - "відповідача"), і зобов'язав останнє виплатити заявниці 7035 грн. в якості заборгованості по заробітній платі.

5 квітня 2013 року Апеляційний суд Львівської області залишив рішення від 12 лютого 2013 року в силі. Відповідач не оскаржував зазначені рішення в касаційному порядку.

Таким чином, рішення Галицького районного суду м. Львова від 12 лютого 2013 року набуло законної сили, але по сьогодні залишається невиконаним через стверджувану відсутність коштів у відповідача та коштів державного бюджету на виконання судового рішення.

Так, 20 травня 2013 року заявниця звернулася до органів державної виконавчої служби (далі - "ДВС") із заявою про примусове виконання рішення від 12 лютого 2013 року. 1 червня 2013 року органи ДВС винесли постанову про відкриття виконавчого провадження. Однак рішення на користь заявниці залишилося невиконаним через відсутність майна у відповідача, на яке можна було б звернути стягнення (лист органів ДВС від 1 грудня 2013 року).

5 грудня 2013 року заявниця скористалася процедурою, передбаченою Законом України "Про гарантії держави щодо виконання судових рішень" від 5 червня 2012 року (далі - "Закон України від 5 червня 2012 року"), звернувшись до Державного казначейства України (далі - "ДКУ") із заявою про виконання рішення суду від 12 лютого 2013 року. ДКУ прийняло заяву та поставило заявницю в чергу заяв на виконання рішень. У листі до заявниці від 1 лютого 2014 року ДКУ послалося на відсутність коштів в державному бюджеті для виконання судового рішення від 12 лютого 2013 року.

Рішення суду від 12 лютого 2013 року залишається невиконаним.

Описання фактів (продовження)

35.

Lined area for writing the continuation of the facts.

Описання фактів (продовження)

36.

Lined area for writing the continuation of the facts.

F. Заява про ствердженні порушення Конвенції та/або Протоколів до неї і Ваші доводи

37. Стаття, на порушення якої вискаржилися	Пояснення
частина 1 статті 6 Конвенції	<p>Тривале невиконання остаточного судового рішення від 12 лютого 2013 року, винесеного на користь заявниці, порушує її право на справедливий суд, гарантоване частиною 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ("Конвенція"). У цьому зв'язку заявниця посилається на усталену практику Європейського суду з прав людини ("Суд") з цього питання, зокрема, на справи "Юрій Миколайович Іванов проти України" (№ 40450/04, §§ 40-58, рішення від 15 жовтня 2009 року) та "Харук та інші проти України", № 703/05, §§ 15-19, рішення від 26 липня 2012 року).</p>
стаття 1 Протоколу № 1	<p>Тривале невиконання остаточного судового рішення від 12 лютого 2013 року, винесеного на користь заявниці, також порушує її право на мирне володіння майном, гарантоване частиною 1 статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. У цьому зв'язку заявниця посилається на усталену практику Суду з цього питання, зокрема, на зазначені вище справи "Юрій Миколайович Іванов проти України", §§ 40-58, та "Харук та інші проти України", §§ 15-19.</p>
стаття 13 Конвенції	<p>Заявниця також вважає, що було порушено її право на ефективний засіб правового захисту, гарантоване статтею 13 Конвенції, оскільки і виконавче провадження, і процедура, передбачена Законом України від 5 червня 2012 року, виявилися неефективними через брак коштів/майна у відповідача або відповідних бюджетних коштів для виконання судового рішення. Заявниця посилається у цьому зв'язку на зазначені вище рішення Суду ("Юрій Миколайович Іванов проти України", §§ 59-70, та "Харук та інші проти України", §§ 15-19).</p>

I. Список супровідних документів

Вам потрібно додати повні та розбірливі *копії* всіх документів.

Суд не поверне Вам ці документи. Тому Вам потрібно надати тільки копії і не посилати оригінали.

Вам СЛІД:

- впорядкувати документи по датах і по процедурах;
- відповідно пронумерувати сторінки;
- НЕ зшивати, НЕ скріплювати та НЕ склеювати документи.

45. ^{ts} Нижче наведіть, будь ласка, перелік документів у хронологічному порядку з коротким описом

1. Рішення Галицького районного суду м. Львів від 12 лютого 2013 року (стягнення задоргованості на користь заявниці).
2. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 5 квітня 2013 року (залишено в силі рішення від 12.02.2013).
3. Заява Кулик Г.М. до органів ДВС від 20 травня 2013 року про примусове виконання рішення від 12.02.2013.
4. Постанова органів ДВС від 1 червня 2013 року про відкриття виконавчого провадження.
5. Лист органів ДВС від 1 грудня 2013 року (про неможливість виконання рішення від 12.02.2013).
6. Заява Кулик Г.М. до ДКУ від 5 грудня 2013 року (про виконання рішення від 12.02.2013).
7. Лист ДКУ від 1 лютого 2014 року (про відсутність бюджетних коштів на виконання рішення від 12.02.2013).
8. _____
9. _____
10. _____
11. _____
12. _____
13. _____
14. _____
15. _____
16. _____
17. _____
18. _____
19. _____
20. _____
21. _____
22. _____
23. _____
24. _____
25. _____

Інші зауваження

Чи є у Вас інші зауваження стосовно Вашої заяви?

46. Зауваження

немає

Декларація та підпис

Я свідомо заявляю, що, в міру моїх знань і розуміння, відомості, які я надав у цій заяві, є правильними.

47. Дата

0	3	1	1	2	0	1	5
---	---	---	---	---	---	---	---

 наприклад, 27/09/2012

Д Д М М Р Р Р Р

Заявник(и) чи його(їхні) представник(и) повинні підписатися у наведеній для цього нижче графі.

48. Підпис(и) Заявник(и) Представник(и) – Поставте необхідну відмітку*Михайленко***Призначення особи, з якою ведеться листування**Якщо заявників декілька або якщо заявник призначив декілька представників, будь ласка, вкажіть ім'я та адресу однієї особи, з якою Суд листуватиметься.49. Ім'я та адреса заявника представника – Поставте необхідну відмітку

Заповнений формуляр заяви повинен бути підписаний і надісланий поштою на наступну адресу:

The Registrar
European Court of Human Rights
Council of Europe
67075 STRASBOURG CEDEX
FRANCE

Зміни з 1 січня 2016 року до правила 47 Регламенту Суду та формуляру заяви

З 1 січня 2016 року набуде чинності нова редакція Регламенту Суду, в якій буде дещо змінено правило 47 Регламенту Суду (зміст індивідуальної заяви). Зміни стосуються, головним чином, заяв, поданих юридичними особами, а також заяв, поданих заявниками, які представлені юристом з самого початку (тобто, з моменту подання індивідуальної заяви). Хоча зміни є невеликими, вони призведуть до зміни самого формуляру заяви. Тому з 1 січня 2016 року необхідно буде використовувати новий формуляр. Невиконання формальних вимог подання заяви до Суду, викладених в правилі 47 Регламенту Суду, призведе до відхилення заяви. Новий формуляр заяви, а також інша інформація, яка допоможе заявникам в поданні заяви, буде опублікована 1 січня 2016 року на веб-сайті Суду, в т. ч. українською мовою.

Зміни, зокрема, будуть такими:

- якщо заявником є юридична особа або організація (наприклад, компанії, асоціації чи неурядової організації), необхідно зазначити фізичну особу, яка від її імені заповнила і подала заяву, із наданням документу, що підтверджує право останньої представляти заявника;
- і заявник, і його представник повинні підписати довіреність, яка є частиною формуляру заяви (наразі – пункт 31 формуляру заяви, яку підписує лише заявник). Підпис заявника є необхідним доказом того, що він уповноважив представника діяти від його імені; підпис представника, який є новою вимогою, є підтвердженням того, що ця особа дійсно прийняла надані заявником повноваження. Якщо заявник є юридичною особою, довіреність підписує представник юридичної особи та юрист;
- окремо надіслана довіреність не буде прийматися Судом без належного пояснення заявником того, чому не було можливим надати відповідну інформацію та поставити всі підписи на формулярі заяви;
- замість однієї сторінки буде дві сторінки формуляру, відведені для описання стверджуваних порушень Конвенції та Протоколів до неї (розділ F формуляру);
- заявник повинен буде зазначити в формулярі місце свого народження.

Заявники та їхні юристи чи інші представники повинні використовувати з 1 січня 2016 року оновлений формуляр заяви. Старі формуляри заяви, які були завантажені після 1 січня 2014 року і надіслані до Суду до 1 січня 2016 року, будуть також прийняті, якщо вони в іншому відповідають вимогам правила 47 Регламенту Суду».

